

Just idag är jag stark

– En anarkistisk och intersektionell studie av
läktarkultur och politiskt identitetsskapande

Av: Jenny Cullemo

Handledare: Jenny Gunnarsson Payne och Ulla Manns

Abstract:

This thesis explores the relationship between the Swedish autonomous left and the terrace culture of European football. It has its geographic starting point in Stockholm, Sweden and follows the three largest Stockholm football clubs, AIK, Djurgården and Hammarby, and its supporters. The author has followed the football club Hammarby from the terrace for the entire 2011 football season, and has interviewed six political activists who visit, or used to visit, the terrace. The research context this study is incorporated into centres around the history of, and relationship between, the terrace cultures of AIK, Djurgården and Hammarby. Previous research has also focused on the radical potential of Ultras terrace culture (which is derived from Italian supporter culture) and the terrace culture from an intersectional perspective. Part of the aim of the thesis is to explore anarchist theory within an academic framework, something which has rarely been done before. The other main theoretical approach is largely based on the ideas of political theorist Chantal Mouffe and her exploration of the political identity formation of the subject in opposition to the deindividuating effect the mass can have on the individual. The method of the thesis is based on anarchist theories of participatory methods and on walking interviews developed by, among others, geographer Jon Anderson. What the research shows is that the presence of fascist values is much stronger on the terraces of Stockholm than expected, and that the terrace culture as a whole has adopted a seemingly “apolitical” stance to try and submerge these. The participants’ stories centre on the inability to “lose oneself” in the mass of the terrace, and the feelings this inability awakens. This is the first thesis about the Ultras culture written in a Nordic context.

Key words: Ultras, intersectionality, football terrace culture, anarchism, collective political identity formation, walking interview

Mitt första tack vill jag rikta till Adam Agnaou för alla timmar du har stått vid min sida på Söderstadions ibland kalla och blöta läktare, och för din närhet och vänskap. Tack också till Emilia Erixon, Nicole Gylemo och Lea-Lina Zimmerman – mina systrar – för allt ert stöd och alla skratt. Utan er vore jag ingenting. Tack Maja Dahlgren för korrekturläsningen och för en oförglömlig weekend i Warszawa!

Till min familj, Tommy, Gunilla och Helena Cullemo, Sofia Nordgren, Åsa Sånemyr och Martin Haglund Eriksson – tack till dem av er som delar min kärlek till Hammarby, och ett ännu större tack till dem av er som inte gör det, men som ändå av kärlek till mig ibland följer med på matcher eller frågar om tabellläget. Ett stort och kärleksfullt tack till J. Utan din närhet och kärlek och tiden vi delade varandras liv hade jag aldrig kommit dit jag är idag. Tack för din orubbliga tro på mig, det är den finaste gåvan någon någonsin gett mig. Jag kommer alltid att heja på dig.

Ett tack till den feministiska lunchgruppen som samlades klockan tolv varje dag i MC5. Ni har varit en stor del av mitt liv de senaste månaderna, och jag är tacksam för alla skratt, alla diskussioner, alla argumentationer och all värme.

Ett stort tack till mina handledare, Ulla Manns och Jenny Gunnarsson Payne. Tack Ulla för ditt tålamod och din uppmuntran, och för att du har bromsat och väglett mig när jag gått vilse. Tack Jenny för att jag har fått vara olydig i akademien tillsammans med dig. Du har varit den bästa och mest engagerade handledare jag hade kunnat önska mig! Samarbetet med dig har varit en fröjd.

Ett stort tack vill jag rikta till Gabriel Kuhn. Din bok öppnade fältet som denna studie skrivs in i och har varit ovärderlig i mitt arbete. Tack för att du var ett under av tålamod, trots att jag dök upp en timme för sent och ställde frågor i all oändlighet. Ditt bidrag har betytt väldigt mycket. Tack Petter Ekbäck från Hammarby Foto för att jag fick använda din fina bild från septembermatchen mot Degerfors som framsida!

Mitt allra största och varmaste tack riktar jag dock till Sonny, Gary, Mira, Pia, Tincho och Charlotte Corday som delat med sig av sin tid, sina tankar och ganska många skratt. Jag lärde mig något nytt av varje samtal med er. Tack för förtroendet ni gett mig, och för att ni litat på att jag skulle kunna hantera era ord på ett varsamt sätt.

Till alla vackra anarkister och aktivister. Till alla queers och freaks och normbrytare. Till alla fotbollsfanatiker och kärlekssoldater.

”Inget framstår som mer otroligt än ett uppror, men inget är mer nödvändigt” (Den osynliga kommittén 2010: 70)

”Dedicated to all the dangerous people – passing and to come.” (Rudahl 2007: Acknowledgments)

Förord.....	6
1 Inledning	6
1.1 Syfte och frågeställningar	7
2 Forskningsmässigt sammanhang.....	8
2.1 Ett opium för massorna – “Is it possible to have a revolution on football Sunday?”	8
2.2 Gnagare, Bajensvin och Apor – De tre Stockholmslagen.....	9
2.3 Ultras – Organiserat kaos	11
2.4 Bögen, Blatten och Kärringen – Fotbollsläktaren ur ett intersektionellt perspektiv.....	13
3 Teori.....	15
3.1 Anarkism.....	15
3.2 Politiskt identitetsskapande.....	16
3.2.1 Vår konstitutiva utsida – Det problematiska ”vi:et”	17
3.2.2 Massans lockelse.....	18
4 Metod och metodologi	20
4.1 ”Fotbollsintresserade vänsteraktivister sökes”.....	21
4.2 Presentation av studiens deltagare	22
4.3 Anarkistisk teori som ingång till reflexivitet och representation	24
4.4 Walk that walk, talk that talk	26
5 Analys	28
5.1 Alla starka känslor – Vad är det som är så fantastiskt med fotboll?.....	28
5.1.1 Lite mer om deltagarnas politiska och fotbollspolitiska bakgrund	30
5.2 ”Utspilld öl och cigaretter” – Läktaren som kunskaps- och erfarenhetsbärande plats	30
5.2.1 ”Apor hör hemma på Skansen” – Platsens betydelse	32
5.3 Bengaliska eldar och machoism – Positiva och negativa erfarenheter av läktarkultur.....	33
5.3.1 Problematiskt ”vi”	36
5.4 ”Jävla böggjävlar” – Läktaren ur ett intersektionellt perspektiv	36
5.4.1 ”Å Änglarna dom springer, som värsta judepack” – Rasism och antisemitism på läktarplats	36

5.4.2 ”Vi ska våldta era horor” – Kvinnan och Bögen i läktarkulturen	38
5.4.3 ”Hala fram kuken” – Den ”snubbiga”läktarkulturen	41
5.5 ”Åker vi till Lazio ta vi med oss kniv” – Berättelser om våld	42
5.5.1 Den farliga femininiteten – Implicita hot om våld på läktaren	43
5.5.2 ”Varför slåss du?” – En problematisk aspekt av supporterskap	44
5.6”Det är väl klart Bajen är ett vänsterlag!” – Vikten av att laget har en vänsterprägel	45
5.6.1 Att vara ”tuff på riktigt!” – Den autonoma vänstern och läktarkulturen	47
5.7 Fascism och nationalism på läktarplats	50
5.7.1 Fascister och kommunister – Ska verkligen ”alla” få vara med?	51
5.8 Bajensamba och Reclaim the City – En berättelse om att försonas med sig själv	52
5.9 ”Må de hata oss, blott de frukta oss” – Två berättelser om AIK från läktarplats	55
5.10 ”Full fart framåt! Håll tätt bakåt!” – En berättelse om att vara bondsupporter på Djurgårdsläktaren	58
6. Sammanfattande slutsatser	60
Litteraturförteckning	64
Populärvetenskaplig sammanfattning	69

Förord

Det är april. Vi sitter på gräset i Björns Trädgård i Stockholm. Jag har köpt den billigaste flaskölen Systembolaget säljer och nu är vi sju personer som delar på den. Det är soligt. Runtomkring oss är det fullt av människor i grönvita kläder – över hela den sunkiga gräsmattan, i lekparkens gungor, i kön till Grillen, i trappan upp mot moskén, på trottoaren och utspillda över hela gatan som leder till Medborgarplatsen. Någon timme innan matchen ska börja på Söderstadion – hemmapremiären 2011 – ställer över 10 000 personer upp sig längs med Götgatan och börjar gå mot Skanstullsbron. Det är soligt. Jag går bredvid Adam. Vi lägger armarna om varandras axlar, och jag är glad. Det är soligt. Jag går tillsammans med min bästa vän och tusentals andra systrar och bröder i grönvita kläder. Vi går genom grön rök, förbi brinnande bengaler, under flaggor och bakom banderoller. Det är soligt. Jag känner mig lycklig. Scotts kompis tappar sin tygkasse med ölfaskor i gatan och de går sönder, nästan varenda en. Det hänger unga killar i lyktstolparna och trafikljusen. Jag blir varm. Jag tar av mig min vinterjacka och knölar ned den i systembolagskassen. Det är soligt. Jag och Adam är de enda av våra vänner som faktiskt har biljetter och de andra viker av in på en pub vid Gullmarsplan för att se matchen därifrån. När alla tusen och åter tusen människor tagit sig in på Söderstadion är klacken en böljande matta av hoppande och sjungande kvinnor och män med grönvita halsdukar. Kenta sjunger från andra sidan graven för oss och just idag, just där och då, så känner jag mig faktiskt stark. Solen fortsätter lysa över Bajenland. Det är vi. Som är. Hammarby.

1 Inledning

För mig kom politiken först. Jag hade tänkt på mig själv som anarkist och feminist i flera år innan mitt intresse för Hammarby IF började stegras. Det började med Hammarby Speedway. Jag satt med min pappa på Gubbängens IP i både sol och regn och följde spänt varje heat. Det fortsatte med Hammarby Fotboll. Jag följde matcher, resultat och laguppställningar noggrannare och noggrannare. De vänner som inte själva var fotbollsintresserade tyckte att jag var märklig. Jag hade väl aldrig brytt mig om sport förut?

Det var svårt att sätta ord på känslorna jag upplevde när jag stod på Hammarbyläktaren. Jag förstod inte själv varför jag fortsatte gå dit trots att jag blev så arg och ledsen över mycket av det som hände på läktaren under en fotbollsmatch. Men varje gång de första tonerna av Kenta Gustafssons *Just idag är jag stark*¹ ljöd ur Söderstadions högtalarsystem fick jag gåshud och glömde genast bort allt som gjort mig så arg alldeles nyss.

¹ *Just idag är jag stark* sjungs när spelarna går in på plan på Söderstadion, Hammarbys hemmaarena. Hela publiken sjunger med samtidigt som de håller upp sina grönvita halsdukar. Kenta Gustafsson, som blev känd genom den så kallade

I april 2011 hamnade jag nästan av en slump på en releasefest för en bok skriven av Gabriel Kuhn, en österrikisk anarkistisk filosof och före detta semiprofessionell fotbollsspelare som bosatt sig i Sverige. I boken ställde sig Gabriel samma fråga som jag ställde mig själv hela tiden – hur kan jag få ihop min politiska identitet med den här fotbollstokiga identiteten? Ur den frågan och den problematiken föddes den här studien.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att belysa vad läktarkultur² är och hur den autonoma vänstern³ kan förhålla sig till läktaren som politiskt rum. Dilemmat för supportrar med en bakgrund inom den autonoma vänstern består i att läktarkulturen ofta är sexistisk, homofobisk och rasistisk i sina uttryck. Det vill säga, läktarkulturella värderingar står långt från den vänsterpolitiska individens egna. Studien syftar till att undersöka hur människor som definierar sig som tillhörande något slags autonom vänster hanterar och förhåller sig till sitt supporterskap och sitt deltagande i läktarkulturen. Studien utgår geografiskt från Stockholm och utifrån fotbollsläktaren som plats.

Under 2011 följde jag Hammarbys manliga A-lag i fotboll samt dess supportrar, från första matchen för året mot Assyriska FF i Södertälje till firandet vid Nackastatyn⁴ på Södermalm på julafton. Genom intervjuer med sex supportrar till de tre stora Stockholmslagen – AIK, Hammarby och Djurgården – diskuteras fotboll, politik och alla starka känslor båda dessa väcker.

Uppsatsens frågeställningar rör hur de intervjuade förhandlar med sin politiska identitet och sin identitet som fotbollssupportrar i kontexten av att läktarkulturen ofta tar sig diskriminerande uttryck. Hur förhåller sig de intervjuade till de läktarkulturella uttryck som ligger långt ifrån deras egna värderingar och åsikter? På vilket sätt kan läktaren ses som ett politiskt rum och vilka möjligheter öppnar det för radikal vänsterpolitik? Vilken betydelse har läktaren som plats för de intervjuade och för läktarkulturen i sig?

Modstrilogin, är en legend inom Hammarby och omhuldas av de flesta Bajare. För en Hammarbyare finns det väldigt starka känslor kopplade till sången och texten; det är därför den har gett namn åt denna studie.

² Läktarkultur är det begrepp jag använder för att benämna det som sker på läktarplats under en fotbollsmatch; de fotbollskulturella uttryck som supportrarna står för.

³ "Den autonoma vänstern" är ett generaliserande och problematiskt begrepp. Det kommer ändå att användas i studien för att möjliggöra en diskussion som utgår från den utomparlamentariska politiska rörelsen i Stockholm. De grupper och individer som brukar räknas till "den autonoma vänstern" har en ideologisk grund i anarkism och (frihetlig) socialism. Det politiska arbetet brukar organiseras i icke-hierarkiska grupper, kampanjer eller aktioner, och utan parlamentarisk representation.

⁴ Lennart "Nacka" Skoglund är en av Sveriges mest kända fotbollsspelare, och en stor Hammarbyprofil. På julafton, Nackas födelsedag, samlas hundratals Hammarbyare vid hans staty på Katarina Bangata.

2 Forskningsmässigt sammanhang

Fotboll och fotbollskultur var länge ett outforskat ämne i akademiska sammanhang. På senare tid har forskningsområdet dock växt närmast explosionsartat. Jag har av utrymmesskäl valt att avgränsa forskningssammanhanget som denna studie införlivas i till ett europeiskt perspektiv.⁵

Jag kommer nedan att ge en överblick av vetenskapliga studier av fotboll och supporterskap – det jag kallar läktarkultur – skrivna främst inom idrottssociologi, antropologi och socialpsykologi. Jag kommer att diskutera hur vänsterpolitiska teoretiker och grupper har förhållit sig till läktarkultur, samt hurvida det kan sägas finnas någon potential för radikal politik inom fotbollens värld. Vidare kommer bakgrund att ges till de tre Stockholmslagens specifika läktarkulturer samt till den så kallade Ultraskulturen på läktarplats. Sist följer ett avsnitt som behandlar läktarkultur utifrån de normer och förtryck som synliggörs i främst maskulinitetsforskning samt i feministiska, intersektionella och socialantropologiska studier.

2.1 Ett opium för massorna – “Is it possible to have a revolution on football Sunday?”⁶

I början av 1900-talet ansåg många socialister och marxister att fotboll, jämte religion, var ett av de största hoten mot politisk kamp och revolution. Fotboll sågs som en distraktion, ett opium som höll arbetarna lugna, ett ”kontrarevolutionärt fenomen” (Kuhn 2011: 19). Med andra ord: ”You give the masses something to be passionate about, and it keeps them from being passionate about political change” (Andersson 2010: 196ff; Goldblatt 2006: 177, 514; Kuhn 2011: 18ff, 57) .

Än idag finns i intellektuella vänsterkretsar en rätt nedlåtande inställning till ”cirkusen där tjugotvå vuxna springer efter en boll” (Kuhn 2011: 57 min övers.). Den marxistiske litteraturkritikern Terry Eagleton skrev efter Fotbolls-VM 2010 en krönika i brittiska tidningen *the Guardian* med rubriken ”Football: A dear friend to capitalism” (Eagleton 2010). Eagleton hävdar att inget bättre sätt att lösa kapitalismens problem har fantiserats ihop, förutom socialism, och i en kamp mellan de två ligger fotboll ”flera ljusår före” (Eagleton 2010). Han hävdar fortsättningsvis att jämte TV är fotboll den bästa lösningen på våra politiska härskares dilemma om vad de skall göra av arbetarna när de inte arbetar.

[F]ootball these days is the opium of the people, not to speak of their crack cocaine. [...] Nobody serious about political change can shirk the fact that the game has to be abolished. (Eagleton 2010)

Kuhn ger Eagleton och andra fotbollsskeptiker rätt på flera punkter. Europeisk historia bekräftar helt enkelt argumentet om fotboll som en kontrollerad distraktion för arbetarklassen. Kuhn lägger till att fot-

⁵ För en beskrivning av det forskningsmässiga sammanhanget i Sverige, se exempelvis (Andersson 2002: 19).

⁶ Den italienske filosofen och författaren Umberto Eco citerad i (Foer 2004: 204).

boll också kan skapa en falsk, för den revolutionära politikens skull oroande, känsla av enighet som kan spela nationalistiska eller sekteristiska intressen i händerna. Dessutom har fotboll sedan sporten populariserades utgjorts av spelare och publik från arbetarklassen, men varit ekonomiskt och politiskt beroende av medel- och överklassen. Det är helt enkelt en sport som till stor del ”konsumerats” och ”framförts” av arbetarklassen, men kontrollerats av och skapat förtjänster för styrande klasser och kapitalet. Trots det är fotboll, enligt Kuhn, ett alldeles för komplext fenomen för att reduceras till något som måste avskaffas inom ramarna för politisk förändring (Cashman 1995: 27; Kuhn 2011: 15, 46, 58, 78f; Niva 2010a: 199, 263).

Det går att göra flera mer eller mindre välvilliga tolkningar av den vänsterradikala potentialen i läktarkultur. En aspekt är att fotboll, liksom deltagande i andra kapitalistiska masskulturer, är ett nödvändigt nöjesrum för politiska individer för att inte bli helt isolerade och för att undvika psykologiska sammanbrott. Portsmouth Socialistiska Parti skriver i en text från 2010 om relationen mellan fotboll och socialism på detta sätt:

[I]t would be patronising in the extreme, to the millions of working class people who watch and play the game, to declare that they've simply been conned or duped, that their love of the sport as entertainment is simply a form of crowd control "brainwashing" (Portsmouth Socialistiska Parti citerat i Kuhn 2011: 59).

Kuhn hävdar vidare att kapitalets instrumentalisering av fotboll som kultur inte har något med sporten i sig att göra. Skulle fotboll avskaffas skulle något annat ”opium” ta dess plats. ”Med andra ord, lösningen är inte att kämpa mot fotboll, utan att kämpa mot en maktstruktur som förlitar sig på masskontroll och distrahering” (Kuhn 2011: 59 min övers.).

2.2 Gnagare, Bajensvin och Apor – De tre Stockholmslagen

Stockholms tre stora fotbollsklubbar är: AIK (även kallat Gnaget) med supporterföreningen Black Army, Hammarby (även kallat Bajen) med supporterföreningen Bajen Fans, och Djurgården (vars supportrar kallas apor⁷) med supporterföreningen Järnkaminerna. Förutom praktiska anledningar anser jag att analysen av det insamlade materialet kan fördjupas genom att belysa dynamiken *mellan* de tre klubbarnas läktare. Klubbarnas läktarkultur är högst beroende och påverkade av varandra. Lokalrivalitet och välbesökta derbymatcher anges som en möjlig förklaring till att läktarkulturen blev starkare i Stockholm under 2000-talet än i exempelvis Göteborg (Hagström m.fl. 2010: 123, 156-163).

Under 1970-talet ansåg AIK sig vara ”punkigast i klassen”, vilket till exempel tog sig uttryck genom att konsertpublik på punkspelningar kunde ses bära AIK-halsdukar. Eller att Black Army ofta skrevs

⁷ Smeknamnet är en referens till att Djurgårdens supportrar hör hemma på Skansen, som ligger på Djurgården. Att kallas ”apa” kan upplevas som nedsättande, men Djurgårdssupportrar använder själva det smeknamnet.

med anarkist-a:n. Runt skiftet från 1980- till 1990-tal tog istället en rasistisk kultur över på AIK:s hemmaarena Råsunda fotbollsstadium. Skinnskallar med rakade huvuden och svenska flaggor fastsydda på bombarjackorna befolkade läktaren och stora delar av publiken gjorde Hitlerhälsningen under match. Bilden av AIK som ett ”högerlag” hänger kvar sedan dess, trots att AIK absolut inte är den enda klubb som haft problem med högerextrema element. ”Heilande” publik återfanns även på Hammarbys och Djurgårdens läktare (Hagström m.fl. 2010: 40f, 111f, 223).

Hammarbys supportrar blev 1970 de första som utvecklade en läktarkultur i Sverige. Runt Hammarby, Stockholms påstådda ”vänsterlag”, ska det också ha varit en rätt stark punkkultur, men framförallt har de sedan länge haft ”en sjungande, gungande publik”. Av de tre Stockholmslagen har den mediala bilden alltid varit mest positiv i förhållande till Hammarby. En Bajare kan beskrivas som en skön lirare, en flummig bohem, en representant för ”Bajen-samban”. Detta går hand i hand med att Bajare alltid varit ”de glada förlorarna”, och SM-guldet 2001 får nästan ses som ett undantag som bekräftar regeln (Hagström m.fl. 2010: 25f, 49, 247, 260).

Om AIK är högerlaget, och Hammarby vänsterlaget, så är Djurgården enligt stereotypen laget för de rika. Många hävdar att Djurgårdens stämpel som ett överklasslag är en myt, åtminstone vad gäller de människor som står i klacken. Magnus Hagström, Peter Johansson och Carl Jurell – författare till *Va för jävla pack e ni?* – skriver att Hammarbyare och AIK:are”[...] har haft intresse av att underblåsa bilden av Djurgårdens fans som mer välbeställda” (Hagström m.fl. 2010: 48).

Supporterföreningar till alla tre lagen grundades vid 1980-talets början men under resten av decenniet sjönk fotbollsintresset markant och klackarna försvann nästan helt. Uppsvinget i början av 1990-talet var dock allt annat än positivt då läktarkulturen överlag fick en nationalistisk och nynazistisk prägel. Supportrar till alla tre Stockholmslagen ”heilade” på matcher, sjöng ramsor om att ”Hitler var Djurgårdare” och lyssnade på det ”nationalistiska” vikingarockbandet Ultima Thule (Tamas & Blombäck 1995: 61, 63, 65; Hagström m.fl. 2010: 85-91).

I slutet av 1990-talet ökade medias intresse för derbymatcher mellan stockholmslagen. Sportslig framgång för de tre stockholmslagen under 2000-talet följdes av större publikskaror och supporterarnas bidrag till stämningen på matcherna uppmärksammades. Storleksmässigt och sportsligt är det främst AIK och Djurgården som konkurrerar med varandra. Men läktarkulturellt och i supporterhängivenhet skulle jag vilja säga att AIK och Hammarby ligger närmare varandra och kan förenas i känslan av att Djurgårdens supportrar tillhör en annan klass, en annan typ av människor (Hagström m.fl. 2010: 170).⁸

⁸ Under slutet av 2011 blev Bajen Fans Sveriges överlägset största supporterförening med nästan 6000 medlemmar. Black Army hade drygt 1000 medlemmar, och Järnkaminerna 1500-1800. Mail från Viktor Adolfsson, Järnkaminernas styrelse, 2011-12-21; ”Bajen Fans Sveriges största supporterförening med 6000+ medlemmar”, *Svenska Fans*, hämtat 2012-01-09; ”Aktuellt antal medlemmar”, *Black Army*, hämtat 2011-12-12

2.3 Ultras – Organiserat kaos

Den allmänna retoriken kring organiserad fotbollskultur är idag totalt dominerad av ”huliganen”⁹ – den stereotypa vita, våldsamma heteromannen från arbetarklassen. Därför har det andra stora europeiska läktarfänomenet hamnat i skymundan. Jag har bara sett begreppet ”Ultras” användas två gånger i svensk media under säsongen 2011, trots att Ultraskulturen idag är mer utbredd än den så kallade ”Firmakulturen” (som är organisationsformen för huliganer), och trots att Ultras och huliganer är två vitt skilda fenomen. Det finns inte heller till närmelsevis lika mycket akademisk text om Ultras som om huliganer (Kuhn 2011: 159).¹⁰

I den här studien är Ultras det relevanta begreppet. En deltagare identifierar sig själv som ”Ultra” och det är ett begrepp som alla deltagare i studien kontinuerligt förhåller sig till (till skillnad från huligan). När jag talar om läktarkulturella uttryck är det i stor utsträckning sådana som hör Ultraskulturen till som åsyftas studien igenom. Enligt Kuhn är spridningen av Ultrasrörelsen den viktigaste utvecklingen inom supporterkultur under de senaste femton åren. Trots det har Ultras alltså knappt uppmärksammats inom akademisk forskning. Genom att låta fascinationen för huliganism överskugga allt annat inom fotbollsvärlden har akademien enligt mig missat en viktig samhällsutveckling (Kuhn 2011: 159).

Ultras fick sitt namn i 1960-talets Italien när supportrar utvecklade en kultur specifikt avsedd att heja fram deras fotbollslag till vinst. Under sent 1970-tal till tidigt 1990-tal spreds kulturen sedan till resten av Europa – med Storbritannien, som huligankulturen kommer ifrån, som noterbart undantag. Filosofin bakom Ultraskulturen är att supportrar spelar en aktiv roll i att deras lag vinner, och det görs genom en läktarkoreografi, som inte sällan är raffinerad och väl genomarbetad. Till skillnad från huliganism sker den här typen av läktarkultur inte spontant, utan är noga *planerad* och *förberedd*. Klackens match kan bli viktigare för supportrarna än det som sker nere på fotbollsplanen (Green 2010: 106; Hagström m.fl. 2010: 70, 137; Kuhn 2011: 160f).

Ultrasgrupperna återfinns oftast i de delar av arenan som har reducerade priser (oftast ståplatserna om det finns sådana) och de åker med sitt lag på alla bortamatcher. Före, under och efter matchen sjunger och hoppar de, använder sig av pyroteknik, trummar, kastar konfetti, skjuter raketer, antänder rökbomber, kastar knallskott, vecklar ut enorma banderoller och viftar med gigantiska flaggor och halsdukar. Detta, tillsammans med synkroniserad klädstil, kallas för tifo. Ordet kan definieras som det sätt varpå grupperna presenterar sig på fotbollsarenan och är en förkortning av tifosi, som betyder supportrar/fans på italienska. Kuhn skriver att Ultras skulle kunna sägas stå för Kaos vs. Ordning, där

⁹ För en diskussion kring den romantiserande och problematiska ”huliganforskningen”, se till exempel Free och Hughson, (2003: 136-155)

¹⁰ I ett samtal med Gabriel Kuhn nämner han för mig att han känner till ett fåtal akademiska verk om Ultras på tyska och italienska. Detta gör denna studie till den första på svenska och den första i sitt slag i Norden.

Ultras representerar det organiserade kaoset (Brännberg 2010: 69; Goldblatt 2006: 548f, 557; Kuhn 2011: 160-163; Roversi 1994: 369).

En bidragande orsak till att det finns mycket litet skrivet om Ultraskulturen skulle kunna vara att den är mycket svårare att definiera och generalisera kring än huligankulturen. Gemensamma drag för i princip alla Ultras är rätten att bli betraktade som *fotbollsaktivister* och inte *klienter* eller *konsumenter*, samt kritiken mot ökad kommersialisering och repression mot supportrar. Detta brukar sammanfattas i en ständigt pågående kampanj som kallas *Mot den moderna fotbollen*, där den dominerande tanken är att fotbollens framtid är hotad. Generellt präglas allt Ultrasrelaterat av en nostalgisk längtan efter tiden då fotboll var en enkel sport som tillhörde folket, oavsett hur romantiserad och historierevisionistisk den beskrivningen av dåtiden är (sporten har aldrig ”tillhört” arbetarklassen/”folket”, utan alltid styrts och varit beroende av medel- och överklassen/kommersiella företag). Oavsett hur en utomstående skulle tolka sådana åsikter, är Ultras svåra att placera in på en vänster/högerpolitisk skala. De flesta Ultrasgrupper anser sig vara ”apolitiska” – de bryr sig bara om läktarkulturen och sitt lag – men det finns grupper i Europa med uttalad högerextrem så väl som vänsterextrem tillhörighet (Brännberg 1996: 28; Cashman 1995: 3; Goldblatt 2006: 554ff; Green 2010: 107; Foer 2004: 106f; Kuhn 2011: 67, 78f, 159-167; Niva 2010a: 195-199).

Ultras karaktäriseras, oavsett politisk tillhörighet, av en kompromisslös princip om lojalitet till fotbollsklubben, något Kuhn ser som problematiskt. Han skriver att ”[d]et är svårt att se hur detta någonsin kan passa progressiva [vänsterradikala] ideal” (Kuhn 2011: 168).¹¹ Trots detta anser Kuhn att Ultrasrörelsen har många drag som är attraktiva för radikala vänsteraktivister, bland annat en utpräglad DIY-kultur. DIY står för Do It Yourself och syftar i det här fallet på allt (hand)arbete som Ultrasgrupper lägger ned på att organisera komplexa och avancerade tifon. På grund av den underliggande libertarianska filosofin i Ultraskulturen är det också vanligare med myndighetsförakt än i många andra supportergrupper (Goldblatt 2006: 555; Kuhn 2011: 168; Niva 2010a: 231).

Händelser runt en fotbollsmatch som beskrivs som ”huliganupplopp där unga män, till synes utan anledning, sök[er] våld som uttrycksmedel” (Brännberg 2010: 62f) kan lika gärna vara ett organiserat sätt för supportrar att visa sitt missnöje gentemot klubbarnas styrelser eller Svenska Fotbollförbundet (SvFF). Detta rättfärdigar självklart aldrig våld men liksom socialpsykologen Tore Brännberg tror jag att det är ett misstag att avfärda alla händelser i samband med fotboll som oprovocerat våld, eller våld utan mening. På samma sätt måste kulturella uttryck kontextualiseras; att slänga sig mot kravallstaketet eller nätet när det egna laget gör mål, eller tända bengaler, kan enligt mig tolkas som uttryck för glädje och

¹¹ När jag träffar Gabriel Kuhn gör han en tydlig åtskillnad mellan *lojalitet*, som något negativt och *solidaritet*, som något positivt inom läktarkultur. Denna åtskillnad görs inte lika tydligt i hans bok *Soccer vs. the State*.

upprymdhet och bör inte automatiskt ses som varken hotfullt eller ”våldsamt” beteende (Brännberg: 1996: 33; Brännberg 2010: 62f, 66; Kuhn 2011: 165, Niva 2010b: 263).

2.4 Bögen, Blatten och Kärringen – Fotbollsläktaren ur ett intersektionellt perspektiv

Inom läktarkulturen finns en triad som alla deltagare på olika sätt förhåller sig till. Det är den icke-heterosexuella mannen, den icke-vita mannen och kvinnan – eller uttryckt på det sätt du hör på läktaren: Bögen, Blatten och Kärringen. Rasism, homofobi och sexism har tyvärr alltid spelat en stor roll i fotbollsvärlden. Det märks i sånger och utrop på läktaren, i vad spelare skriker till varandra på plan, hur journalister och tränare talar om spelare och i en läktarkultur uppbyggd på ett tydligt skiljegörande mellan ”vi” och ”de”.

Icke-vita spelare kan få bananer kastade på sig eller bli mötta av ”apljud” från publiken. Israeliska lag möts i Europa av hissande ljud som ska föreställa ljuden från gaskamrarna under Förintelsen, eller så ropar supportrarna ”judepress, judepress” till journalister. Ända sedan den första svarta professionella spelaren (britten Arthur Wharton på 1880-talet) är det som just *spelare* icke-vita fått tillträde till fotbollen; inte i styrelserummen, inte som domare och inte i någon särskilt stor utsträckning på läktaren. De har, precis som arbetarklassen, varit hänvisade till att vara spelare och möjligtvis åskådare, (samtidigt som vita, manliga, heterosexuella proletärer själva stått för diskrimineringen av spelare och supportrar med annan hudfärg, kön eller sexuell läggning än de själva) (Goldblatt 2005: 564f, 701; Kuhn 2011: 93f; Niva 2010b: 367; Tamas och Blombäck 1995: 68).

En vanlig mening i sportsammanhang är ”Han spelar ju som en jävla kärring!”. Detta är ett exempel på vad som kallas ”totemiseringen av genus” (Jansen 2002: 195), som innebär en organisering av ord, bilder, objekt och erfarenheter i polariteter som uppmuntrar binär kategorisering av skillnad. Detta samtidigt som den könar¹² ageranden, händelser, saker och personer. De binära uppdelningarna är i sin tur nedtyngda av hierarkiska antaganden som konsekvent ger företräde åt det manliga subjektet. För att det manliga subjektet skall kunna definieras krävs dock dess motsats – det kvinnliga – som fungerar som det maskulina konstitutiva utsida, alltså det som det maskulina mäts mot (Fundberg 2003: 184-189; Jansen 2002: 185, 195).¹³

Den krigs- och våldsretorik som dominerar på fotbollsplanen och i media ger självklart avtryck även på läktarplats. Kuhn argumenterar för att en anledning till att fotboll kunnat bli en så pass stark sport globalt är, att den erbjuder erfarenheter av arketypisk krigsföring i pacificerade omgivningar. Flera

¹² För en förklaring till vad det innebär att ”köna” se till exempel Hagström Ståhl (2006: 21).

¹³ Begreppet ”konstitutiv utsida” förklaras i teoriavsnittet 3.2.1.

feministiska teoretiker är inne på samma spår, men tillägger att sammanblandningen – eller kollapsen – av riktigt våld och ritualiserat våld inbegriper genus i och med att de uttrycks inom en maskulin, eller androcentrisk, diskurs som syftar till att upprätthålla maskulina värden (Connell 2000: 214; Jansen 2002: 193; Kuhn 2011: 51).

Pseudonymen ”Johan Höglund” har i självbiografin *En av grabbarna* berättat om sina år som medlem i AIK:s så kallade Firma. Boken synliggör enligt mig tydligt de normativa regler som de manliga firmamedlemmarna använder sig av för att disciplinera varandra. Jämförelserna görs alltid mellan feghet/illojalitet/svaghet och kvinnor/bögar/judar. Att vända sig om och springa från en fight är till exempel att ”[...] agera som en stor fitta” (Höglund 2005: 72).

Den amerikanske sociologen Michael Kimmel ser den aktivitet han kallar för ”sports talk” dels som ett sätt att tydligt avgränsa ”Guyland” från ”Herland”, dels som ett sätt att överbrygga skillnad mellan män med olika bakgrund.

We need to talk about talking about sports. Talking about sports creates a female-free zone where guys can be guys. It mutes differences among men by race or class or age (Kimmel 2009: 126).

Sports talk fyller, enligt Kimmel, flera funktioner för män. Det är ett sätt att välja ”guy” över ”gay”. Det är ett sätt att både dölja och uttrycka annars förbjudna känslor. Det är ett sätt för män att kunna vara nära varandra (samtidigt som sports talk är ett sätt att prata med andra män utan att behöva prata om känslor). Det är ett sätt att bekräfta manlighet. Kanske mer än något annat är sports talk dock ett sätt att distansera sig från kvinnor, bögar och i viss utsträckning, ”invandrare”/icke-vita (Kimmel 2009: 128f, 140-143).

En förlängning av att hegemonisk maskulinitet¹⁴ skapas genom åtskillnad från femininitet är, att ”Bögen” inte har någon plats i fotbollsvärlden annat än som den ”fjolla” eller ”böggjäväl” som ”vanliga” män kan mäta sin icke-femininitet mot. Sociologen Raewyn Connell intervjuar en ung idrottsman som på frågan ”Vad innebär det att vara man?” svarar ”Inte bög”. Kimmel fyller genom socialpsykologen Robert Brannon i att ”[m]askulinitet är det ständiga förkastandet av det feminina” (Kimmel 2009: 45 min övers.). Maskulinitet definieras helt enkelt genom en uteslutning av homosexuellt begär (Cashman 1995: 12, 79-82; Connell 2000: 83; Goldblatt 2006: 698; Kuhn 2011: 97, 102; Wallenberg 2010:22).¹⁵

¹⁴ Hegemonisk maskulinitet är ett begrepp som syftar till den normativa maskulinitet som alla män – och kvinnor – mäts mot. Det ”[h]änvisar till den kulturella dynamik som gör att en grupp kan hävda och upprätthålla en ledande position i samhällslivet” (Connell 1996: 101). Begreppet utvecklades av den socialistiska filosofen Antonio Gramsci (se till exempel Anderson 2005: 21). Det används också för att påvisa att maskulinitet är en till stor del homosocial erfarenhet; män bevisar sig för och bevakar varandra. Kvinnor kan vara ”valörer” som män förhandlar sin status inför andra män med, men aldrig en med-tävlare eller motståndare (Anderson 2005: 24f; Cashman 1995: 72f, 76; Connell 1996: 101, 103; Howson 2006: 3f; Kimmel 2009: 47-50, 54).

¹⁵ Något som illustrerar hur ”efter” fotbollsvärlden är resten av samhället är den internationella uppmärksamhet som Anton Hysén, son till Glenn Hysén och semi-professionell fotbollsspelare i BK Utsikten, fick när han som tjuugoåring i svenska fotbollstidningen *Offside* (mars 2011) berättade att han är homosexuell. Detta gör honom till en av två manliga öppet

Etnologen Jesper Fundberg följde ett pojkfotbollslag under fyra säsonger och fann att även de mycket små barnen definierade sig genom vilka de *inte* var (Bögen, Blatten eller Kärringen). Fundberg konstaterar att "[...] ett sätt att framträda som subjekt är att framställa andra som objekt" (Fundberg 2003: 184).

3 Teori

I denna studie finns två teoretiska huvudspår; anarkistisk teori samt teorier om kollektivt politiskt identitetsskapande, med utgångspunkt i den politiska teoretikern Chantal Mouffes tankar, samt i socialpsykologiska och sociologiska teorier om massans lockelse. Inom det diskursteoretiska fältet utgör teori, metod och filosofiska premisser "en paketlösning" (Winther Jørgensen och Phillips 2000: 10) på så sätt att de olika delarna samverkar. Jag arbetar i denna studie med en liknande teoretisk och metodisk helhet på så sätt att anarkistisk teori löper som en röd tråd genom hela studien, både som teoretiskt och metodiskt verktyg.¹⁶

3.1 Anarkism

Jag vill hävda att anarkism är en till stor del missförstådd och missuppfattad teori. Detta kan till viss del bero på att anarkism till sin natur inte är mottaglig för enkel sammanfattning, utan kan beskrivas mer som en "teoretisk soppa" (Amster m.fl. (red.) 2009: 9), istället för en "perfekt och koherent teori och praktik" (Class War Federation 1997: 28, 41). Några punkter som alla anarkister kan enas kring är motstånd mot alla former av hierarki, strävan efter decentralisering samt en förpliktelse till frihet och autonomi, vilket i förlängningen innebär att statens tvångsmakt aldrig är önskvärd. Därefter förgrenar sig anarkism på ett sätt som enligt demokratiforskaren Robert A. Dahl tycks bygga på en "tankens löslighet" (Dahl 2002: 62). Målet för anarkistisk organisering kan sägas vara att hitta "[...] en transversal som förenar och kan delas av många olika subjektiviteter" (Wåg 2003: 200). Den anarkistiska queeraktivisten Jade Cricket sammanfattar det som att medan de saker anarkister kan enas om att vara *mot* är många, så är de saker anarkister kan enas om att vara *för* oändliga (Cricket 2009: 18; Dahl 2002: 63-67; Maffesoli 1996: 84).¹⁷

homosexuella fotbollsspelare *i hela världen*, vilket naturligtvis påverkar synen på Bögen även på läktarplats. (Andersson 2011)

¹⁶ Något som är av vikt för läsaren att veta är att jag själv identifierar mig som anarkist. Definitionen av anarkistisk teori som kommer att ges nedan är formulerad i relation med anarkistiska och icke-anarkistiska politiska teoretiker, men kommer att reflektera min personliga tolkning av anarkism som icke-enhetlig ideologi.

¹⁷ Anarkism anklagas ofta för att vara orealistiskt, utopiskt eller ogenomförbart. Dahl, själv inte anarkist, skriver angående detta att "[f]ör två sekler sedan skulle de flesta demokrater ha betraktat demokrati i nationell skala som en omöjlighet" (Dahl 2002: 71). Därmed bör inte någon utopi, inte heller den anarkistiska, avföras som fullkomligt ouppnåelig.

Efter ”the Battle of Seattle”¹⁸ år 1999 har anarkism tagit en större plats både i samhället i stort och inom akademien. Detta reser nya frågor för anarkister – till exempel om huruvida det överhuvudtaget är önskvärt att försöka skriva in anarkism i den typ av hierarkiska institutioner som akademien utgörs av (Amster m.fl. (red.) 2009: 5).

Anarkistisk teori har alltid varit intimt förknippad med praktik. I denna studie tar det sig uttryck i en tonvikt vid anarkistisk teori i utvecklingen av metod och metodologi. Jag ser även anarkism som en intersektionell teori¹⁹. Detta medför att det insamlade materialet i denna studie kan analyseras utifrån ett belysande av flera samverkande maktaxlar genom att granska det utifrån anarkistisk teori. Sedan slutet av 1800-talet har det förts en ständigt pågående diskussion om relationen mellan anarkistisk och feministisk teori där slutsatsen kan sägas ha blivit att ”feminism är vad anarkism predikar” (”CS” 1984: 4 min övers.). På samma sätt anser jag att anarkism med fördel kan kombineras med, och gynnas av, queerteori (Summanen 2010: 12f). Förutom queerteori och feministisk teori är de teorier som lämnat störst avtryck på anarkistisk teoriutveckling kritiska vithetsstudier, radikal miljöaktivism och poststrukturalism (Amster m.fl. (red.) 2009: 9; Commission des femmes 1970: 12f ; Summanen 2010: 132; Wekker 2009: 63f).

3.2 Politiskt identitetsskapande

Chantal Mouffe skriver att olika former av liberalism i dagsläget präglar hela det västerländska samhället. Den liberala politiska diskursen domineras i sin tur av rationalism och en tanke om att mänskligheten gjort gigantiska framsteg avseende vår politiska och ekonomiska utveckling. Den liberala rationalismen föreställer sig att politiska passioner och konflikter kommer att försvinna i och med rationalismens och individualismens framsteg (Laclau och Mouffe 2008: 30; Mouffe 2008: 9f, 12f).

Mouffe ställer sig kritisk till en postpolitisk vision av en värld ”utan fiender”. Hon ser en sådan ”antipolitisk” vision snarare som ett hot mot demokratiska institutioner, något rent farligt, eftersom den vägrar erkänna den ”antagonistiska dimension”²⁰ som ligger till grund för ”det politiska”. Mouffe skiljer på ”politiken” – som åsyftar den konventionella politikens praktiker – och ”det politiska” – som utspelar sig på det ontologiska planet och berör sättet som samhället inrättats på. ”Det politiska” är den

¹⁸ Händelserna i Seattle då aktivister lyckades avbryta ministermötet för World Trade Organization ses som startskottet på en ny vår för anarkismen och anti-globaliseringsrörelsen i Västvärlden, och följdes av händelserna under EU-toppmötet i Göteborg och G8-mötet i Genua år 2001 (Amster, DeLeon, Fernandez, Nocella, II och Shannon (red.) 2009: 4; Brand 2001: 109; Kuhn 2009).

¹⁹ Intersektionalitet som akademiskt begrepp uppstod i slutet av 1980-talet inom genusvetenskap för att belysa ”den ömsesidiga samkonstruktionen och simultana opereringen av genus, ”ras”/etnicitet, sexualitet, klass och andra signifikanta maktaxlar så som ålder, nationalitet och religion” i diskriminerande strukturer (Wekker 2009: 63 min övers.).

²⁰ I en antagonistisk relation behandlas motståndaren som en fiende med illegitima krav och som måste förstöras. Den demokratiska konfrontationen hotas alltid med att ”ersättas av en sammandrabbning mellan essentialistiska identifikationsformer eller icke förhandlingsbara moraliska värden”. Motsatsen till detta är agonism, se not 22 (Laclau och Mouffe 2008: 29; Mouffe 2000: 2-3; Mouffe 2008: 27, 36).

dimension av antagonism som är ”konstitutiv för mänskliga samhällen”; ett fält präglat av makt och konflikt. ”Politiken” berör hur en mänsklig samlevnad organiseras i den konfliktpräglade kontext som ”det politiska” erbjuder.²¹ Konsekvenserna av att antagonismen förnekas är enligt Mouffe att den antagonistiska potentialen skärps istället för att mattas av (Mouffe 1992: 30; Mouffe 2000: 148f; Mouffe 2008: 17f).

Eftersom Mouffe teoretiserar utifrån förutsättningen att vi aldrig kommer att kunna nå fram till ett postpolitiskt samhälle fritt från konflikter, är målet för det demokratiska projektet enligt henne att kanalisera den antagonistiska uppdelningen i ”vi” och ”de” i agonistiska²² former, där ”de” blir politiska motståndare istället för fiender som måste förgöras. Enligt Mouffe är det enda sättet att avvärja hot mot det demokratiska projektet att erkänna det sociala livets konfliktfyllda dimension, eftersom pluralism alltid implicerar konflikter. Vi måste ”[...] skapa förutsättningar för en livaktig *agonistisk* offentlig sfär av kraftmätningar, där olika hegemoniska politiska projekt kan konfrontera varandra”. I sportsammanhang är dessa begrepp användbara för att förstå läktarkulturella förhållningssätt till potentiella konflikter inom den lilla gruppen (Laclau och Mouffe 2008: 29; Mouffe 2008: 11).

3.2.1 Vår konstitutiva utsida – Det problematiska ”vi:et”²³

Kollektiva identiteter innefattar alltid en åtskillnad i ”vi” och ”de” – ett ”vi” kan enbart skapas genom att det finns en konstitutiv utsida att förhålla sig till. Begreppet ”konstitutiv utsida”²⁴ använder sig Mouffe av för att belysa vad som står på spel i forandet av kollektiva identiteter – identitetsskapande förutsätter etablerandet av skillnad och uteslutande på grundval av hierarki. Eftersom att varje identitet är relationell kan ett ”vi” enbart definieras utifrån vilka ”vi” *inte* är, det vill säga ett avgränsande ”de”. I läktarkulturella sammanhang är det alltså Bögen, Blatten och Kärringen som fungerar som konstitutiv

²¹ Politiken kan till exempel vara den parlamentariska inrättning som utgör representativ demokrati (en människa, en röst), medan det politiska är den liberala politiska bakgrund mot vilken vi har inrättat den representativa demokratin.

²² En legitim agonistisk konflikt förutsätter att parterna i konflikten har något slags band, som gör att de ändå uppfattar sig som tillhörande samma politiska sammanslutning. Konflikten har fortfarande en antagonistisk dimension, men denna är tämjd och hotar inte att förstöra den politiska sammanslutningen. Den antagonistiska dimensionen tämjs genom institutioner och praktiker, som låter potentiell antagonism ta sig agonistiska uttryck. I en pluralistisk demokrati präglad av agonism är antagonismens möjligheter sublimerade, men aldrig eliminerade, eftersom att den politiska dimensionen är konstitutivt formad av antagonism. Till skillnad från Mouffe kommer jag i denna studie att använda antagonistisk och agonistisk som enbart analytiska begrepp (Mouffe 2000: 149; Mouffe 2008: 26ff, 30).

²³ Många anarkistiska teoretiker förhåller sig kritiskt till begreppet ”vi” (precis som många feminister). Mathias Wåg skriver i inledningen till den anarkistiska antologin *I stundens hetta* om det möjliga ”vi:et” så här: ”Att utgå från ett ’vi’, som varken är liberalismens isolerade individer, öar av skenbart självständiga ’jag’, eller den gamla vänsterns gemenskaper, där kollektivet antogs som förutsättning och självklarhet, klassen som ett homogent ’folk’. Utan ett försök att hitta något gemensamt i en mångfald, hitta det delade. [...] Vår delade situation. [...] Vi:et som fråga och problem, inte ett vi som identitet, ett fast avgränsat subjekt. Utan en kollektivitet stadd i förändring. Ett ’vi’ som måste ständigt verifieras på nytt under resans gång.” Den anarkistiska och den postmarxistiska förståelse av begreppet ”vi” ter sig här väldigt likartade; Mouffe ser inte heller ”vi:et” som något konstant eller essentiellt, det är något ständigt i förändring och förhandling (Wåg 2011: 9).

²⁴ Mouffe har hämtat begreppet ”konstitutiv utsida” från idéhistorikern Henry Statens tolkning av filosofen Jacques Derrida, som var den som först myntade det. Se till exempel (Mouffe 2002: 6f).

utsida för att möjliggöra för heterosexuella män att överbygga klass- och ”ras-”/etnicitetsskillnader. Sammansättningen av ett specifikt ”vi” är alltid beroende på vilken typ av ”de” som utgör dess konstitutiva utsida i en specifik kontext. Vidare är all social ordning av hegemonisk natur, eftersom den bygger på någon form av uteslutning (Kimmel 2009: 140f; Laclau och Mouffe 2008: 33; Maffesoli 1996: 86; Mouffe 2000: 147; Mouffe 2008: 10-13, 19f, 23ff, 26; Myers 2008: 490; X 1999: 53).

Enligt Mouffe och den politiske teoretikern Ernesto Laclau är målet att etablera klyftan mellan ”vi” och ”de” på ett sätt som går att förena med den pluralism som är en bestämmande egenskap hos den moderna demokratin. Denna klyfta är dock aldrig ett uttryck för essentiella identiteter. Identiteter uppstår ur identifikationsprocesser, som alltid föregår identiteten, men aldrig blir slutgiltigt fixerad. Det finns enligt Mouffe och Laclau alltså inget homogent eller fixerat ”vi” byggd på en identitet hos dess komponenter, utan bara ett ”de” att skapa en gemensam gräns mot (Laclau 1994: 5; Laclau och Mouffe 2008: 33ff; Mouffe 1992: 32; Mouffe 2008: 22, 26f).

3.2.2 Massans lockelse

Massans attraktionskraft utgör en integrerad del av människans psykologiska konstitution. Vårt mänskliga begär att ”smälta samman med massan och förlora sig i den” (Mouffe 2008: 30) är inherent i politiskt liv. Behovet att ”gå upp i något större än en själv” är vad som utmärker läktaren som plats, och den betydelse massan där har för individen. Eftersom begäret att ”smälta samman med massan” inte är något vi kan göra oss av med så bör det, enligt Mouffe, mobiliseras på agonistiska sätt (Mouffe 2008: 30f).

Makten, eller lockelsen, som massan/gruppen kan ha över individen ägnas mycket intresse inom socialpsykologin. Grupp beteende handlar om att förlora sin individuella identitet och gå upp i något större än en själv, vilket kan innebära att individen gör saker som den aldrig skulle göra ensam. Detta kallas ”deindividuation”, vilket åsyftar en förlust av självmedvetenhet och värderingsuppskattning. Detta sker i en gruppsituation som uppmuntrar besvarande av gruppnormer, vare sig de är bra eller dåliga (Myers 2008: 273).

Den franske sociologen Michel Maffesoli visar på maskens betydelse i det han kallar ”dis-individuation” (som åsyftar samma mänskliga beteende som deindividuation). Masken kan utgöras av en viss klädstil eller en utmärkande frisyr som syftar till att fungera som ”en konspiratör mot etablerade former av makt” (Maffesoli 1996: 91 min övers.), genom att den binder individen som bär masken till andra som bär liknande masker. I läktarkulturella sammanhang innebär masken, att supportrar på matchdag klär sig i färger och symboler som gör det möjligt för dem att dels identifiera varandra – ”vi:et” – dels identifiera fienden – ”de andra”. Vilka grupper av människor som ingår i ”vi:ets” konstitutiva utsida är kontextuellt och relationellt bestämt. Det kan vara alla som inte bär samma mask

(det vill säga "allmänheten"), auktoriteter (som matchvärdar, vakter och kravallsnutar) eller supportertrarna till motståndarlaget (som klär sig i sina egna specifika masker). Den lilla gruppens förtroende för varandra uttrycks genom ritualer; det vill säga, genom specifika tecken för igenkänning som inte har något annat syfte än att stärka den lilla gruppen i förhållande till den större. En sådan ritual kan fungera för att urskilja gruppens medlemmar från den stora massan – med eller utan mask. På Hammarbys hemmaarena kan det till exempel handla om huruvida du kan texten till någon av de sånger som rituellt framförs varje match. Kan du inte sjunga med riskerar du att blir en del av den konstitutiva utsidan snarare än något "vi" (Myers 2008: 273, 275; Maffesoli 1996: 89ff, 93, 95, 98f) .

Mouffe använder sig av begreppet "passionerna" som refererar till "[...] en rad olika affektiva krafter som återfinns vid källan till alla kollektiva identifikationsprocesser [...]" och som "[...] utgör en av de starkaste drivkrafterna på politikens fält" (Mouffe (2008: 31). Passionerna är helt enkelt dynamiken i det politiska och det är nödvändigt för den demokratiska politiken att ha en faktisk inverkan på människors begär och fantasier. Jag menar att känslor spelar en avgörande roll för att förstå även andra typer av kollektiv mobilisering; som den som sker på läktarplats under en fotbollsmatch. Precis som masker och ritualer fungerar starka känslouttryck för att stärka den lilla gruppen på läktarplats i förhållande till den stora utanför arenan, som inte förstår hur en fotbollsmatch kan betyda så mycket för individen (Myers 2008: 275). Målsättningen är att etablera starka identifikationsband mellan medlemmarna i en gemenskap för att på så sätt kunna knyta dem till en gemensam identitet. Behovet av kollektiva identifikationsprocesser kommer nämligen aldrig att försvinna, eftersom de är en konstitutiv del av den mänskliga existensen (Maffesoli 1996: 79f, 86f; Mouffe 2000: 146; Mouffe 2008: 32-36).

Maffesoli myntade uttrycket *urban tribes* (urbana stammar) för att beskriva de mikrogrupper av människor som delar intressen i urbana miljöer. Dessa urbana stammar har ofta liknande världssyn och klädstil – den mask som beskrivits ovan – och relationerna inom stammen är informella och präglade av starka känslor, något som alltså stämmer mycket väl in på supportergrupper). Urbana stammar utmärks också ofta av att målet för stammens medlemmar inte är att säkra en seger eller införlivning i massan. Känslan av solidaritet och gemenskap i stammen kan vara syftet i sig. Stamtilhörighet är dock inte något essentiellt, utan vi rör oss dagligen mellan olika urbana stammar och massan (Maffesoli 1996: 79ff).

Människans behov av att hitta "sin" stam hör ihop med de ständigt pågående identifikationsprocesserna inom individen. Det finns nämligen inget enhetligt subjekt, precis som det inte finns några enhetliga och fasta kollektiv. Personlighet struktureras istället på flera plan, som alla ligger utanför agentens medvetande och rationalitet. Det finns alltså ingen "äkta" eller dold identitet, ingen kärna, som förekommer subjektets identifikationsprocesser. Våra identitetsberättelser uppkommer ur – och har som drivkraft – "[...] att skapa sammanhang och samstämmighet [...]" (Rosenberg 2002:

53) mellan individen och omvärlden. Identifikationsprocessen är individens "[...] förhandl[ing] om utrymme i den sociala gemenskapen" (Rosenberg 2000: 53). Det är förmågan att sätta sig själv i relation till sociala kategorier (Börjesson och Palmblad 2007: 15; Laclau 1994: 2, 4; Mouffe 1992: 28; Mouffe 2000: 146f; Rosenberg 2002: 53f).

Att individen lever med flera subjektpositioner innebär att subjektet är fragmenterat. Detta ställer dock enbart till problem om de olika subjektpositionerna hindrar, eller kommer i konflikt, med varandra. Subjektet blir då *överdeterminerat*, det vill säga, det uppstår en antagonistisk konflikt *inom* subjektet. För att förstå subjektets handlande i sådana fall kan filosofen Michel de Certeaus åtskillnad mellan "taktik" och "strategi" användas. "Taktik" handlar om att återta små tidsbundna "luftfickor" av frihet från förtryckande eller diskriminerande krafter, medan "strategi" syftar till ageranden som försöker förändra de existerande maktstrukturerna på ett långsiktigt och varaktigt sätt. Denna studies problemformulering vilar till stor del på den överdeterminerande känslan av att inte få ihop sitt "fotbollsälskande jag" med sitt "politiska jag", samt hur olika taktiker och strategier för att hantera detta tar sig uttryck (de Certeau 1984: xix; Winther Jørgensen & Phillips 2000: 49).

4 Metod och metodologi

I nedanstående kapitel kommer jag att redovisa studiens metodologiska ingångar samt hur insamlingen och bearbetningen av materialet gått till. Jag kommer också att presentera studiens deltagare och föra en diskussion om behovet av reflexivitet.

Majoriteten av den insamlade empirin i studien kommer från sex intervjuer som genomfördes under en tvåveckorsperiod i september 2011 och tog ungefär en timme var. Dessa har sedan transkriberats, samt kompletterats med telefonsamtal, mail och uppföljande möten. Utöver det har jag utfört deltagande observationer på Hammarbys hemmaarena Söderstadion vid Gullmarsplan i Stockholm mellan april och oktober 2011, vid ett tillfälle på Södertälje Fotbollsarena och en gång på Grimsta IP i Vällingby (sammanlagt 16 tillfällen). Jag har vid ett flertal tillfällen följt Hammarby och dess supportrar när bortamatcher TV-sänts på olika krogar på Södermalm i Stockholm.²⁵

²⁵ Ett samlingsord för den typ av materialinsamling som gjordes kan vara "fältarbete", som syftar på "forskarens personliga möte med människor som [...] intervjupersoner" (Ehn 2003: 113). Jag har valt att inte använda ordet "informant" i denna studie, utan "deltagare" för att belysa att de har en vidare roll än som enbart informationslämnare (Börjesson och Palmblad 2007: 19).

4.1 "Fotbollsintresserade vänsteraktivister²⁶ sökes"

Jag hade faktiskt trott att det svåraste med den här uppsatsen skulle bli att hitta deltagare till studien. Både den utomparlamentariska vänstern och den organiserade fotbollsvärlden präglas enligt min tidigare erfarenhet av en viss misstro och ovilja mot att bli intervjuade, eller tala om personliga erfarenheter och åsikter.²⁷ Det finns också en tendens till misstänksamhet mot okända människor grundat i det så kallade "snuthat"²⁸ som präglar båda miljöerna och som flera av människorna jag träffat tar upp.²⁹

Jag delade ut mina informationslappar till alla som kom i min väg, både kvinnor och män, men spontansvaren kom i princip bara från personer som identifierade sig som män. Jag var i kontakt med flera kvinnoidentifierade personer, men de tackade nej med motiveringen att de inte skulle ha något att säga. Jag tror att detta går hand i hand med att läktaren är en maskulint präglad miljö där tjejer inte har tillgång till platsen och kulturen på samma självklara sätt som män. Det skulle å ena sidan kunna ses som en svaghet att deltagarna i studien är fem mansidentifierade personer och bara en kvinnoidentifierad person. Jag upplever helt enkelt inte denna fördelning som representativ för läktaren; enligt min erfarenhet är det inte alls ovanligt att träffa samma tjejer på läktaren som i ett demonstrationståg. Å andra sidan kommer genus upp som en aspekt i nästan allt som den här studien berör. Materialet har möjliggjort en djupgående analys av maskulinitetsideal på läktarplats, och för framtida forskning är det önskvärt att till exempel fördjupa sig i hur femininitet och maskulinitet samspelar på läktaren.

De människor jag till slut kom i kontakt med och intervjuade till studien är de som i uppsatsen kallas Tincho, Charlotte Corday, Gary, Pia, Mira och Sonny³⁰. I linje med min anarkistiska ingång har

²⁶ Ordet "aktivist" är något som alla deltagare utom två värjer sig mot. Av olika anledningar tycker de termen är problematisk. En definition av "aktivist" som ändå gör det möjligt att använda begreppet i denna studie återfinns i *Vi är misfits!*: "En person som agerar utifrån en övertygelse för att fylla ett hål eller en funktion som den personen saknar i samhället" (Fielder & Sandström Lundh 2009:13).

²⁷ Jag tror att det grundar sig dels i kollektiva erfarenheter av att bli demoniserade i media och politiska samtal, dels att det finns en viss motvilja mot att uttala sig som privatperson istället för som företrädare för gruppen.

²⁸ I denna studie kommer ordet "snut" att användas istället för "polis". Anledningen till detta är dels att det är det ord som deltagarna i studien ofta själva använder när de reflekterar över snutrepressalier, dels att det är det ord som jag till vardags själv använder. Vad jag försöker belysa är det diskursiva rum som jag och deltagarna delar, utifrån att vi som privatpersoner rör oss i samma politiska rum och där är ordet som används snut, inte polis. Det är alltså inte ett etnologiskt försök att "tala som de människor du intervjuar" genom att inkorporera slang som en (i värsta fall kolonial) skrivstrategi. Det ligger en politisk värdering i att säga snut. I denna uppsats används ordet medvetet för att göra en åtskillnad mellan det allmänna samhälleliga samtalet om polisen och det specifika anarkistiska samtalet om snuten. Förutom nämnda ideologiskt baserade auktoritetsmisstro skulle jag säga att "snuthatet" grundas i en ständigt, och ibland befogad, oro för att bli infiltrerad av snuten. Därför är en av de värsta sakerna du kan bli anklagad för att vara en så kallad "civ-are", en civilpolis. (Etymologiskt kan ordet "snut" också härledas till slang för "nos/näsa" – att säga "snut" istället för polis skulle alltså retoriskt kunna ses också som att prata om någon som "snokar", det vill säga "lägger näsan i blöt".)

²⁹ Jag fick positiv respons från vänsterpolitiska kretsar på uppsatsidén, vilket betydde mycket för mig. Men jag fick faktiskt också känna på just det som jag hade oroat mig för. På omvägar fick jag veta att folk avvisat mig och mina mail som "snut-mail". Att bli kallad snut synliggjorde väldigt tydligt mina dubbla roller som både forskare och en del av den politiska och fotbollspolitiska rörelsen jag undersöker. För diskussion kring behovet av reflexivitet i delvis autobiografiska fall se till exempel (Robertson 2002: 785-792).

³⁰ Pia, Gary och Mira kände jag sedan tidigare från politiska kontexter, och visste att de var hängivna fotbollssupportrar. Pia hade jag till exempel stått bredvid på Söderstadions läktare. Sonny, Charlotte Corday och Tincho var för mig tidigare helt

deltagarna själva fått välja sitt alias, samt tillfrågats om vilket pronomen de vill bli omnämnda som (hen³¹, hon eller han). De har också själva formulerat eller bestämt vad som ska vara med i deras presentation. Anledningen är att jag i enlighet med anarkistisk teori inte vill tala *för* dem, utan låta dem själva bestämma vad som är viktigt för läsarna att känna till om dem.

Detta ledde bland annat till att två personer som identifierar sig som män valde ett kvinnonamn (Pia och Charlotte Corday). Vi resonerade oss fram till att de skulle omnämnas som ”han”, eftersom de är mansidentifierade, för att därmed möjliggöra en genusanalys av deras svar. Detta är ett väldigt enkelt exempel på hur forskning enligt min mening både kan och bör innehålla större inslag av samarbete snarare än att en person (forskaren) bestämmer åt en annan person (den utforskade).

4.2 Presentation av studiens deltagare

Så här presenterar studiens deltagare sig själva:

Pia³², 26 år³³, Hammarbyare

Pia är uppvuxen i Bagarmossen och började gå på Hammarbymatcher i början av 90-talet tillsammans med sin mamma. Då hade de alltid med sig varm choklad, något godis och ett sittunderlag. Ett par år efter att han började gå på alla hemmamatcher drabbades han av det politiska genom de Reclaim the City-fester³⁴ som hölls i Stockholms innerstad kring år 2000. Numera går han på ett par matcher per år, men ser alla som TV-sänds på Bredäng Bar och Kök.

Charlotte Corday³⁵, 21 år, Hammarbyare

Charlotte Corday är en politisk och fotbollsaktiv bohem som lägger ungefär lika mycket tid på sina två stora intressen. Genom sina föräldrar och vänner fick han fotbollsintresset, framförallt kärleken till Hammarby. Han ser alla hemmamatcher på plats på Söderstadion och en fem, sex bortamatcher per säsong. På läktaren kommer du alltid att finna honom sjungandes, hurrandes och hoppandes. Han har sitt ursprung i Stockholm men är uppvuxen på annan ort och har nyligen återvänt till storstaden. Han levde förut i högre grad för Bajen, nu för tiden mera för sin partner.

okända personer som alla fick informationslappen om uppsatsen, antingen från mig direkt eller från en kompis som tyckte det lät som att de skulle passa som deltagare.

³¹ Hen är ett könsneutralt personligt pronomen som kan användas för att benämna personer utan att köna dem.

³² Pia valde namn efter Pia Sundhage, den svenska fotbollstränaren. Förlagan ledde det amerikanska kvinnliga landslaget till OS-guld 2008 och är öppet lesbisk. Se till exempel ”Pia Sundhage kommer ut som homosexuell” (QX, hämtat 2011-10-17)

³³ Deltagarnas ålder i presentationerna överrensstämmer med deras verkliga.

³⁴ Reclaim the City är en internationell, anarkistiskt influerad rörelse som bland annat anordnade en gatufest på Götgataspuckeln i Stockholm år 1999, som Pia alltså besökte.

³⁵ Verklighetens Charlotte Corday levde på 1700-talet och har blivit känd för att hon knivmördade Jean-Paul Marat under den Franska Revolutionen. 1793 var Corday 24 år och ansåg att hon handlade rätt genom att ta livet av Marat, som enligt henne hade förrått det franska folket och revolutionen. Se till exempel Johnson (2009: kapitel XVIII).

Tincho, 21 år, AIK:are

Tincho är organiserad i en Ultrasgrupp inom AIK. Att det blev AIK beror på att han är uppvuxen i Vasastan i nordvästra delen av Stockholms innerstad. Där är de dominerande lagen Djurgården och AIK, men att valet hamnade på just AIK var egentligen en slump mer än att det var nedärvt från föräldrar eller liknande. 2002 gick han på sin första AIK-match. 2005 började han gå på egen hand och sedan 2006 åker han även på bortamatcher. Han är inte organiserad politiskt men synnerligen politiskt engagerad.

Gary³⁶, 32 år, AIK:are

Gary är född AIK:are. Anarkist. Men ändå jobbar han för kapitalet i dagsläget. Han är uppvuxen i Sumpan³⁷ men sen några år tillbaka bor han söder om Söder. Gary har gått på Råsunda sedan mitten av 90-talet. Förut stod han i klacken men nu är Gary enligt egen utsago ett Råsundafetto med sittplats. Han är väldigt orolig för flytten till den nya arenan om ett år.

Mira, 28 år, Hammarbyare

Mira är uppvuxen i en Hammarbyfamilj. Hon spelade själv både bandy och fotboll i Hammarby när hon var mindre och hoppas, att hennes dotter ska vilja fortsätta följa med på match även när hon blir äldre. Idag har Mira sittplatsbiljett bredvid klacken tillsammans med sin lillebror. Tidigare var hon organiserad antifascistiskt, men sedan hon blev småbarnsmorsa har det politiska engagemanget fått stå lite åt sidan. Hon känner sig alltid lite stolt när hon tar på sig sin Hammarbyhalsduk på matchdag.

Sonny, 32 år, Djurgårdare

Sonny är en småbarnsfar i 30-årsåldern. Han är Djurgårdare sedan barnsben och var själv en duktig fotbollslirare fram till 14-årsåldern då andra intressen i livet tog över. Han är uppvuxen på mindre orter och flyttade till Stockholm i 20-årsåldern. Han stod i Djurgårdsklacken ett par år men är idag rejält trött på läktarkulturen. Han har i många år arbetat politiskt inom den frihetliga vänstern.

³⁶ Gary har valt namnet efter Gary Sundgren, som bland annat spelat i AIK. 1992 spelade han fram laget till Allsvenskt guld. Se till exempel "Gary Sundgren – Han säkrade AIK:s första SM-guld på 55 år" (www.aik.se hämtat 2011-10-17)

³⁷ Sumpan är smeknamnet på Stockholmsförorten Sundbyberg.

4.3 Anarkistisk teori som ingång till reflexivitet och representation

Jag har försökt att arbeta medvetet och reflexivt³⁸ under alla delmoment av den här studien. En reflexiv arbetsmetod ligger i linje med anarkistiska tankar om icke-hierarkiska arbetsprocesser och gemensamt utforskande för att förhoppningsvis kunna skapa ”mutual solidarity with ’resisting others’ through critical collaboration” (Routledge 2009: 82). Metodarbetet i denna studie hämtar inspiration från den horisontella demokrati som beskrivs inom det akademiska fältet anarkistisk pedagogik. Där fokuseras möjligheterna till kooperativt lärande och kunskapande. Denna pedagogik vill ta vara på alla människors förmåga till nyfikenhet och kreativitet och avsäger sig en dikotom uppdelning av rollerna i en inlärningsprocess. Alla inblandade ses som både mottagare och avsändare av ny kunskap (Ehn 2003: 96f, 115f; Ehn och Löfgren 1982: 107f; Finlay 2002a: 533; Gunnarsson Payne, Jenny 2006: 36; Pripp 1999: 42ff).³⁹

I denna studie ses de intervjuade, deltagarna, som kapabla till reflexivitet. Därför tog deras medverkan inte slut när diktafonen stängdes av, utan de har läst och analyserat sina egna svar, och diskussioner oss emellan har format studiens analysavsnitt. Det är i linje med den socialkonstruktivistiska synen på kvalitativ forskning som en kollektivt producerad redogörelse. Att göra forskningsprocessen mer ömsesidig är en strategi för att balansera den maktasymmetri som annars uppstår när forskaren har tolkningsföreträde. Denna ”egalitära retorik” får dock inte bli ett alibi att klä essentiellt ojämlika relationer i, utan forskaren måste arbeta aktivt med strategier för att synliggöra och medvetandegöra både sig själv och läsaren om dessa (Ferrell 2009: 79; Finlay 2002a: 535; Finlay 2002b: 212-220, 226).⁴⁰

Just momentet där deltagarna läste sina intervjuer på papper ledde till rätt starka reaktioner. Alla tyckte det var jobbigt att läsa sina transkriberade svar. De tyckte att de lät korkade, stammande, osammanhängande och repeterande. De här känslorna av att upplevas som korkad kom ju fram för att jag delat med mig av transkriberingarna till dem som blivit intervjuade; att jag faktiskt frågade hur det kändes att läsa och vad de tyckte. Vi fortsatte helt enkelt att samtala även efter själva intervjutillfället. I några fall träffade jag deltagarna flera gånger och hade kontakt med samtliga via Internet och telefon under hela den period då uppsatsen skrevs. De gavs chans att komplettera och förklara det de sagt vid den första intervjun och jag var öppen med vad jag tänkte skriva i analysen. Det är inte ovanligt att

³⁸ Enligt socialpsykologen Linda Finlay innebär en reflexiv analys att forskaren ”rör sig fram och tillbaka i en sorts dialektik mellan upplevelse och medvetenhet”; helt enkelt att en sorts ”explicit och självmedveten meta-analys” pågår under hela forskningsarbetet (Finlay 2002a: 533 min övers.).

³⁹ Anarkistisk pedagogik präglas i övrigt av en ödmjuk postmodern/poststrukturell inställning till ”sanning” och ett aktivt arbete för att skapa lärande om fria från hierarkisk dominans, tyranni och tvång (Armaline 2009: 139, 142).

⁴⁰ Detta tankesätt ligger i linje med den metodologiska avsikten bakom feministisk oral history som går ut på att skriva historia nedifrån och upp, att skriva ”mot” makten (Blee 2002: 333f).

kvalitativ forskning kan upplevas som både smärtsam och utmanande, för deltagare likväl som för forskare. Intervjuerna och arbetet med den här studien har gjort något med mig, precis som det har gjort något med deltagarna (Finlay 2002a: 540; Finlay 2002b: 210; Robertson 2002: 790).⁴¹

Förutom anarkistisk teori hämtar jag min syn på representation och reflexivitet till stor del från etnologen Jenny Gunnarsson Payne⁴², som i sin avhandling skriver att all forskning bär spår dels av den individ som utför forskningen, dels av den disciplin forskningen genomförs inom:

Begreppet 'forskarposition' betecknar här i det närmaste 'perspektiv', eller den utsiktsplats från vilken tolkningen görs (Gunnarsson Payne 2006:36).

Att som forskare benämna och söka skapa mening i kontextuella, relationella och kontingenta betydelser är en konstituerande praktik i sig. Representationer kan alltså sägas skapa det de utger sig för att endast återge. Därmed kan inte ett reflexivt förhållningssätt göra analysen "sannare" eller närmare något "äkta". Gunnarsson Payne skriver att det inte finns några "objektiva, opartiska representationer" (Gunnarsson Payne 2006: 38) och att det ur en feministisk synvinkel inte överhuvudtaget är önskvärt. Det viktiga är att belysa att all kunskap "[...] bestäms av den kontext inom vilken den produceras" och att det som tidigare inom akademien kallats objektivitet kan sägas ha varit "manlig subjektivitet" (Gunnarsson Payne 2006: 38). En reflexiv analys kan alltså per definition aldrig vara fullbordad, utan forskaren kan bara fortsätta medvetandegöra sig själv och läsarna genom olika forskningsmässiga strategier (Blee 2002: 333; Börjesson och Palmblad 2007: 10f, 16; Finlay 2002a: 542f; Finlay 2002b: 210f; Gunnarsson Payne 2006: 23f, 37ff).

Att objektivitet varken är möjlig eller önskvärd ur ett feministiskt perspektiv påverkar även synen på "utomvetenskapliga" faktorerers påverkan på forskningsprocessen. I denna studie är de utomvetenskapliga faktorerna bland annat att studien genomförts i en miljö som författaren rör sig i som privatperson. Etnologen Billy Ehn påpekar att insikt om utomvetenskapliga faktorers påverkan inte är detsamma som att ge upp kraven på vetenskaplig legitimitet. Tvärtom ser han medvetenheten som en styrka och som en del av vetenskapandeprocessen. Socialpsykologen Linda Finlay skriver att alla människor har multipla, skiftande positioner, och därmed kan ingen vara objektiv och "ren" från tidigare intryck och värderingar. Genom att arbeta reflexivt har jag försökt att medvetandegöra både mig själv och läsaren om mina multipla, skiftande positioner som forskare, aktivist och fotbollssupporter (Bränström Öhman och Livholts 2007: 114; Ehn 2003: 94; Finlay 2002b: 222).

⁴¹ I samråd med deltagarna har jag "städad upp" deras citat på så sätt att jag tagit bort utfyllnadsord som "liksom" och "typ". Huruvida en forskare bör ägna sig åt sådan språklig sanering råder det delade meningar om. För diskussion kring hantering av citat se till exempel (Ehn 2003: 137-143; Fägerborg 1999: 69f).

⁴² Jenny Gunnarsson Payne är också en av mina två handledare. Jag har haft många och givande samtal med henne, som har inspirerat detta och andra kapitel i uppsatsen.

Det är inte möjligt att skapa en relation mellan forskare och deltagare som är fri från makt eftersom makt är inbyggd i alla mellanmännsliga relationer – men, det går att aktivt jobba med metoder som syftar till att dekonstruera individens auktoritet som författare eller forskare. På samma gång ska författarens känslor och erfarenheter inte överskugga deltagarnas. Det är en svår balansgång mellan produktiv självreflexivitet och navelskådande självupptagenhet (Ehn 2003: 91; Finlay 2002a: 535-538, 540-542; Finlay 2002b: 215; May 2009: 12ff; Robertson 2002: 786f).

Den reflexiva medvetenheten har jag försökt att bära med mig i alla delar av uppsatsprocessen, från att låta deltagarna själva styra över exempelvis vilka alias som används, till hur intervjuguiden utformades (Finlay 2002a: 535f, 543).

4.4 Walk that walk, talk that talk

Sedan millennieskiftet har fler och fler forskare börjat experimentera med sättet att genomföra intervjuer på. Det finns sedan länge en medvetenhet om att intervjusituationen påverkar de svar som ges och akademiska diskussioner kring hur, var och när intervjuer genomförs har gett avtryck inom flera vetenskapsområden, kanske framförallt inom etnologin. En vanlig tanke är att till exempel valet av plats starkt bidrar till att öka eller utjämna makt(o)balansen mellan den utforskande och den utforskade. För att öka den intervjuades trygghet genomförs intervjuer ofta på offentliga platser (till exempel på ett café istället för i ett rum på universitetet) eller på den intervjuades hemmaplan (en plats som deltagaren får välja själv, vare sig det är i deras hem eller på något annat ställe de ofta frekventerar) (Anderson 2004: 255; Jones m.fl. 2008: 2f; Robertson 2002: 785).

Den metod som kallas ”walking interviews” eller ”talking whilst walking” (Anderson 2004: 254; Jones m.fl. 2008: 2) tar detta ett steg längre och betonar platsens betydelse ytterligare. Metoden är en teknik för att utforska människors förhållande till geografiska platser. Intervjuerna genomförs antingen på en plats som har ett direkt förhållande till de händelser eller erfarenheter som skall diskuteras (där ”det hände”), eller på en plats som påminner om eller liknar platsen där ”det hände”. Vidare görs intervjuerna gåendes. Rörelse anses förflytta forskningsprocessen från ”fixerade (säkra, kontrollerade) miljöer” (Jones m.fl. 2008: 2 min övers.) i intervjurum, till mer spontana och produktiva miljöer utomhus. Tanken är att ”talking whilst walking” tar vara på spatiala rum som en aktiv utlösningmekanism till minnen och som en aktiv producent av kunskap (Anderson 2004: 254; Jones m.fl. 2008: 2, 7).

Inspirerad av ”walking whilst talking” ombads fotbollssupportrarna att välja en mötesplats som de kopplade ihop med sitt fotbollsliv. På så sätt användes metodologin bakom ”walking interviews” i tandem med semi-strukturerade intervjuer och deltagande observation på det sätt som geografen Jon Anderson föreslår. Anderson skriver att den här typen av geografisk metodologi kan lämpa sig särskilt

väl till studier av öppet politiserade miljöer, så som demonstrationer, fältslag eller brottsplatser, vilket jag anser kan appliceras på åtminstone delar av den här studien (Anderson 2004: 255, 257, 260).⁴³

Deltagarna valde vitt skilda mötesplatser, vilket resulterade i att intervjuer och samtal fördes ståendes, gåendes och sittandes. Promenerande är dock enligt Anderson bara en av flera kroppsliga taktiker för att komma åt en djupare eller annorlunda kunskap. Endast intervjun med Sonny utfördes helt stillasittandes.

Under de andra intervjuerna så rörde jag och deltagarna på oss på olika sätt och jag kunde se hur olika rörelseuttryck förändrade deltagarna och deras berättelser. Till exempel mötte jag Tincho på Haga Pub i Hagalund där vi drack öl och pratade i mer än en timme, men det var först efter att intervjun officiellt var slut som han verkligen bjöd in mig i sin privata fotbollsvärld. Under promenaden från Hagalund till Solna Centrum förändrades Tincho och hela hans uttryckssätt. Han skrattade mer, gestikulerade med hela kroppen och efter ett tag behövde jag inte ställa frågor för att han skulle fortsätta berätta. Det var som om han tog med mig på en promenad genom sitt AIK-liv och jag upplevde mig betrodd med anekdoter och kunskap, som AIK-Ultras kanske annars bara delar med varandra. Det blev väldigt tydligt hur själva aktiviteten *att promenera* förändrade Tincho, mig och samtalet vi hade med varandra (Anderson 2004: 259).

Intervjun med Pia blev ett annat exempel på platsens betydelse. Han stämde träff med mig vid Gullmarsplan, som är tunnelbanestationen närmast Söderstadion. När vi kom fram till stadion regnade det och det slutade med att vi stod i gångtunneln som leder till trappan upp mot ingången till klacken. Under samtalet stod Pia ofta vänd mot Söderstadion, och pratade ofta om gångtunneln som vägen, inte bara till Söderstadion, utan också till hans privata minnen och känslor för Hammarby som klubb (Anderson 2004: 254).

Plats är aldrig enbart bakgrund till berättelser, den är i sig en berättelse. Den bär våra minnen, är en del av vårt identitetsskapande, besitter oss. Enligt Anderson finns det en rent kroppslig frigörelse i aktiviteten att förflytta sig/vara flyttbar. Dialogen är inte enbart mellan forskaren och deltagaren utan också mellan deltagaren och platsen (Anderson 2004: 255-258).

Anderson rekommenderar som sagt att ”walking interview” kombineras med semi- eller halvstrukturerade intervjuguider. Jag utarbetade min intervjuguide efter sex olika teman. Jag hade skrivit ned frågor under varje tema, men intervjuerna styrdes mycket av hur personen jag träffade svarade och hur de tolkade mina ofta rätt öppna frågor (Gunnarsson Payne 2006: 46).

⁴³ Deltagande observation är enligt kriminologen Luis A. Fernandez en metod som anarkistiska akademiker har stor nytta av. Fördelarna som ges är bland annat att det ger forskaren en möjlighet att låta sig ”penetreras av verkligheten” istället för att bara förstå skeenden som fakta eller intellektuella argument. Även om jag inte själv vill bli ”penetrerad” av verkligheten så håller jag med Fernandez i hans resonemang (Fernandez, Luis A. 2009: 94).

5 Analys

Analyskapitlet inleds med en bakgrund till deltagarnas politiska och fotbollspolitiska erfarenheter, samt ett försök att sätta fingret på vad det är som är så förtrollande med läktaren. Under nästföljande kapitel diskuteras läktaren ur ett intersektionellt och anti-fascistiskt perspektiv, vikten av att heja på ett ”vänsterlag” samt personliga berättelser om livet som fotbollsälskande vänsteraktivist.

5.1 Alla starka känslor – Vad är det som är så fantastiskt med fotboll?

Sonny: Jag har en bild av att det är vardag och att det är kväll. [...] Och att man kommer upp för trapporna [...] och så blir det bara den här jättelika arenan med alla strålkastarljus. Runtomkring är det ju rätt mörkt så blir det nästan lite magiskt, man är som i en bubbla. Och att det är lite... ja det är ju verklighetsflykt på nåt sätt att man kliver in där.

För utomstående kan jag tänka mig att det framstår som märkligt hur starka känslor ett fotbollslag kan väcka i supportrar. Men att komma upp på läktaren är verkligen något unikt – att gå upp för trapporna, komma ut bland alla människorna och se den illgröna gräsmattan breda ut sig framför en. Stämningen är spänd och förväntansfull och du vet att gruppen av främlingar som står där snart ska gå helt upp i en fotbollsmatch tillsammans, precis som Sonny beskriver (Tamas och Blombäck 1995: 61, 64). Gary tror att just att det är så svårt att säga vad som är så stort med fotboll är det som gör det stort.

Det är nånting som är ganska irrationellt men som ändå väcker så starka känslor ibland så att man kan gå helt upp i det. [...] Även om man tycker personen bredvid är en idiot så [har man] för en kort stund samma mål.

Pia beskriver sig själv i yngre tonåren. Då kom han till Söderstadion två timmar innan matchen började och satt helt själv på läktaren fram tills dess att lagen kom in och började värma upp. Han beskriver det som ”en total lycka” att stå på läktaren, och låter lite generad när han säger att han verkligen *älskade* Hammarby på riktigt.

Tincho använder, precis som Sonny, ordet ”bubbla” för att beskriva den tillslutna plats som läktaren är. Han berättar om ett tillfälle då läktaren verkligen fungerade som verklighetsflykt för honom. Hans flickvän hade dumpat honom på matchdag.

Jag var helt förstörd. Men så gick jag på matchen och bara... kunde på nåt sätt koppla bort hela den grejen. Och sen efter matchen så ba, ja vi vann, bra. Och sen när jag kom hem så bara brakade allt samman igen. [...] Det blir lite som en bubbla där det finns andra regler och man kan glömma bort det vardagliga livet.

Tincho är absolut inte ensam om att se fotbollen som en möjlig flyktväg från vardagens problem; det är något som uttrycks av alla deltagare i studien. Flera av dem refererar också till läktaren som ett

”nöjesrum” på det sätt som Kuhn beskriver kapitalistisk masskultur. Sonny och Pia säger båda två, att de när de var yngre och den politiska identiteten tog sig ”hårdare” uttryck, var väldigt ”nyttoorienterade”. Med åldern har de tänkt om och säger båda att de försöker tillåta sig själva rum att enbart ”förlusta sig” i (Kuhn 2011: 59; Niva 2010a: 263).

På Garys beskrivning av sina känslor på läktarplats verkar det som om de inte har förändrats med tiden, men att de mattats av lite med åldern. Han säger att han inte går upp i AIK ”på samma känslomässiga sätt” som han gjorde när han var yngre. Han har sett fler matcher, fler säsonger, fler vinster och fler förluster.

[J]ag vet att nästa säsong kommer det hända nånting annat och alla matcher är inte på liv och död längre som det var när jag var yngre.

Fotbollen kan ändå bli, som Tincho säger, ett extra liv. Han beskriver det som att han ”lämnar sitt jag åt sidan lite” när han går trappan upp till läktaren och ”blir en del av någonting större, som ett större väsen”. Det blir ”ett helt fotbollsliv” med stunder och minnen som Tincho vårdar ömt och som han säger att han aldrig hade fått vara med om utan AIK. Men så finns det ju mycket som är långtråkigt med fotbollslivet fortsätter han. Att köra bil långa sträckor hem från bortamatcher och behöva gå upp tidigt nästa morgon för att gå till jobbet till exempel. ”Det extra livet” kostar också en del. När jag frågar hur mycket pengar han lägger ned på AIK skrattar Tincho och säger ”antagligen alldeles för mycket”. Men, lägger han till, det är ändå värt det. All tid, alla pengar. När han står på läktaren så kan han inte känna något annat än att det är värt det.

Att befinna sig på läktaren kan också väcka känslor, beteenden och tankar till liv som individen kanske inte någonsin erfar utanför läktarplats (Myers 2008: 273ff). Charlotte Corday säger att han är en väldigt lugn person, men att på Bajenläktaren är han ”rent generellt” inte speciellt lugn.

Jag förstår vad Charlotte Corday menar; jag kan också känna för mig helt främmande och irrationella känslor av ilska och hat under Hammarbymatcher. Det han säger får mig att tänka på den vuxna man jag såg spänna sig så mycket av ilska och frustration under en match på Söderstadion att han svimmade av i några sekunder när Hammarby missade ännu en målchans. När jag träffar Gabriel Kuhn säger han att skillnaden består i hur individen väljer att agera utifrån sina irrationella känslor. Själv kan han känna för honom ibland förvånande starka hatkänslor mot klubben Bayern München, men han har aldrig skrikit hatiska saker till deras supportrar. Att han *känner* på ett sätt som han inte gör annars i sitt liv betyder inte att han *agerar* på ett annat sätt än han gör annars. Han blir inte deindividuerad (Myers 2008: 273).

5.1.1 Lite mer om deltagarnas politiska och fotbollspolitiska bakgrund

Deltagarnas politiska engagemang varierar, men alla talar utifrån någon slags position inom Stockholms frihetliga vänster. Några av de intervjuade kallar sig själva anarkister (eller anarkokommunister), medan andra tycker att det är svårt eller problematiskt att tillskriva en ideologi så mycket vikt.

Deltagarnas fotbollsintresse kommer i de flesta fall från en förälder. Mamma eller pappa har tagit med dem på matcher och på så sätt överfört sitt supporterskap och sin klubbtilhörighet till barnet. Eller så har föräldern väckt ett intresse för fotboll och sport i stort, vilket barnet sedan själv har utvecklat till en identitet som AIK:are, Bajare eller Djurgårdare.⁴⁴

Flera av deltagarna nämner sina mammor i samband med anekdoter från barndomen om supporterskap. Detta gör deras berättelse avvikande från det Kimmel beskriver som det gängse narrativet om sports talk som något som nästan uteslutande sker mellan män och som ett sätt att knyta an till pappa. Berättelserna i denna studie kan alltså läsas som en alternativ formulering om föräldraskap och supporterskap, där mamma spelar en mer aktiv roll (Kimmel 2009: 130).

För de deltagare som växte upp i Stockholm var det den geografiska plats de växte upp på som avgjorde vilket lag de skulle komma att heja på. Supportrar över lag har klara uppfattningar om vilken klubb som ”hör ihop” med vilken del av en stad, samt väldigt stereotypa uppfattningar om varje klubbs supportrar. Även Charlotte Corday, som växte upp som ”Stockholmare i exil” i Sörmland, tycks ha lyckats läsa av vilket lag en person med vänsterpolitiska åsikter ”borde” heja på (Niva 2010a: 195).

Sonny är den enda deltagaren som växte upp som en så kallad ”bondsupporter” – en supporter till ett Stockholmslag, i hans fall Djurgården, som inte bodde i eller hade någon annan koppling till Stockholm. Om ”bondsupportrar” säger Tincho att det bara är på AIK:s bortamatcher som han hört någon skrika rasistiska saker.

När man åker till Gävle eller Norrköping [så] ska det alltid vara nån jävla bondgnagare som står och vrålar neger så att snusen flyger iväg. Det är ju att göra det enkelt för sig att skylla på bondgnagare som inte varit med om att det var typ 15 år sen bombarjackan var inne. Men... ja.

Inom ramen för denna studie finns inte utrymme att utveckla begreppet ”bondsupporter” eller de konnotationer av klass och betydelsen av dikotomin stad-landsbygd som Tincho visar prov på ovan.

5.2 ”Utspild öl och cigaretter” – Läktaren som kunskaps- och erfarenhetsbärande plats

Pia tar mig med till en gångtunnel som utmynnar vid trappan upp till Söderstadions biljettinsläpp. När han står och tittar upp mot klackens läktarsektion säger han att promenaden från tunnelbanan, genom

⁴⁴ Pia, Mira och Sonny nämner också att de själva spelat fotboll på relativt höga nivåer i tonåren.

den här gången och upp för trappan till stadion väcker starka känslor i honom, alltså att platsen i sig fungerar som en aktiv utlösningmekanism till hans minnen (Anderson 2004: 254).

Kanske redan från att [ha varit i stan under dagen] och sett folk gå runt med grönvita kläder och se Södermalms krogar fyllas. [...] Och att sen komma hit [till Söderstadion]; det är absolut särskilda ljud, som nånting som är på väg att hända.

Det Pia beskriver är att supportrar på matchdag bär de masker som Maffesoli skriver om som en ”konspiration mot etablerade former av makt” (Maffesoli 1996: 91 min övers.). Genom färger, emblem, halsdukar, tryckt text, tatueringar och matchtröjor blir den urbana fotbollsstammen lätt att identifiera på matchdag. Andra dagar bär stammens medlemmar andra masker och är svårare att identifiera, både för varandra och för utomstående. Maskerna bärs synliga på matchdag för att kunna urskilja individer, som hör till den konstitutiva utsida som det gemensamma ”vi:et” förhåller sig till (Maffesoli 1996: 95ff; Mouffe 2000: 147; Mouffe 2008: 10-13).

Jag skulle säga att supportrar aldrig helt plockar av sig sin mask – genom diskreta stamuttryck som en liten knapp på jackan, eller en textrad tatuerad på armen, kan stammedlemmarna läsa av varandra även de dagar då de som grupp inte är synliga för utomstående. På matchdag rör sig medlemmarna i grupp på väg till arenan eller besöker någon pub som ”tillhör” deras lag och då kan de också bära alla synliga färger och klädesplagg, som särskiljer dem från den stora massan – ”de” som inte kommer att få vara med om det som ska hända inne på stadion.

Tincho verkar inte ha lika starka sinnesförmimmelser kopplade till läktaren som Pia. När jag frågar honom om hur han skulle beskriva läktaren på AIK:s hemmaarena, vad det luktar, vilka ljud det är, hur det ser ut, så svarar han kort och gott ”utspild öl och cigaretter”. Pias sinnesförmimmelser däremot är starkt sammankopplade med Söderstadion som plats. Han säger att ett besök på läktaren väcker tidigare minnen till liv igen.

Jag går inte bara på den här matchen, jag går liksom på *alla* matcher. Jag tas tillbaka till de här känslorna som var så mycket mer och nånting helt annat när jag var fjorton. Men att de väcks liksom, så fort jag kommer uppför den här trappan.

Den urbana stammens masker och den betydelse läktaren har som spatialt rum hjälper alltså Pia att frammana de starka känslor av glädje och kärlek han kände för Hammarby som liten. De starka känslorna av välbehag försvinner dock så fort Pia kommer in till själva läktaren, då är det ingen odelad glädje längre. Pia blir nervös, säger han, och undrar hur det ska bli idag. Kommer folk på läktaren att vara ”störiga”? Kommer han att hamna bredvid någon som skriker rasistiska saker? Det låter nästan som om det vore en förtrollning, en behaglig minnenas resa som förflyttar honom i tid, men som bryts så fort

han kommer in på själva läktaren och konfronteras med de läktarkulturella uttryck som han har så svårt för, att han i perioder inte ens har kunnat gå dit (Anderson 2004: 254).

5.2.1 ”Apor hör hemma på Skansen”⁴⁵ – Platsens betydelse

I Stockholm hör de tre olika lagen som sagt ihop med olika geografiska platser. År 2013 kommer alla tre Stockholmslagen bli tvingade att byta hemmaarena.⁴⁶ Hösten 2011 annonserar Djurgården att de kommer att spela sina hemmamatcher på Stockholmsarenan, vilket betyder att Hammarby kommer att behöva dela arena med sina lokala rivaler. Hammarbys supportrar är utom sig eftersom de sett den nybyggda Stockholmsarenan, som ligger i Söderort, som ”sin”. Arenan kallas av Bajare för ”nya Söderstadion” och under hela säsongen pågår en kampanj som kallas ”Inga apor på nya Söderstadion” (Se till exempel Facebookgruppen *Inga apor på nya Söderstadion*, hämtat 2011-10-13).

Frågan om Stockholmslagens hemmaarenor är komplex och går inte att sammanfatta inom ramen för denna studie. Vad som står klart är att de flesta fotbollssupportrar lägger mycket stor vikt vid ”sin” hemmaarena, i platsen de förknippar med sitt lag. Lokalpatriotism har spelat stor roll för supportrar sedan sporten fick den form den har idag och läktaren som spatialt rum fungerar som en aktiv producent av kunskap för den urbana fotbollsstammen. För Hammarbyare är det av vikt att Södermalm och många av de södra förorterna i Stockholm kallas för ”Bajenland”; att det är en avgränsad geografisk plats som ”tillhör” dem. Jag bor själv mitt i det som räknas som Bajenland och överallt finns det symboler – flaggor, klistermärken, klotter och affischer – vars syfte är att påminna omgivningen om vem platsen tillhör och vilka som är välkomna dit (Anderson 2004: 254; Andersson 2010:12f).

Nationen fungerar här som en metafor för att stärka det ”vi” som är ”Vi hammarbyare”. Genom att tala om vilka områden och människor som ingår i Bajenland skapas en bokstavig konstitutiv utsida utanför Bajenlands nationsgränser. Detta sker i en dialog mellan Bajenlands befolkning, Bajenland som spatialt rum och Bajenlands konstitutiva utsida. Området uppfattas som en plats som måste försvaras mot utomstående. Det syns i krigs- och våldsetetiken kring supporterskap, till exempel i att Bajenlandgruppen på det sociala nätverket Facebook symboliseras av en bild på Mel Gibson från krigsfilmen *Braveheart* med texten *Ett lag. Ett land*. År 2011 benämns av vissa Bajare som ”revolutionsåret”, vilket refererar till indignationen och ilskan många kände när det stod klart att Djurgården skulle få tillgång till

⁴⁵ En Facebookkommentar från en Hammarbyare dagarna efter att det meddelats att Djurgården kommer att spela på Stockholmsarenan.

⁴⁶ Söderstadion och Råsunda Fotbollsstadion ska rivras till förmån för Stockholmsarenan och Nationalarenan. Stockholms Stadion är utdömd för Allsvenska matcher från och med år 2013.

Stockholmsarenan (Anderson 2004: 255-258; Mouffe 2000: 147; Mouffe 2008: 10-13; Loggfoton från Facebookgruppen *Bajenland*, hämtat 2012-01-10).⁴⁷

Att vara fotbollssupporter hör för många alltså ihop med en platsidentifikation som i sin tur har specifika konnotationer av bland annat klass och lokalpatriotism där arenans läge härbärgerar specifika minnen och fungerar som en stark identifikationsfaktor. Charlotte Corday säger till mig att det mycket väl kan bli så att han, som älskar Hammarby så intensivt, slutar gå på matcher när klubben flyttar in på den nya lyxiga superarenan. Han vill inte ha enbart sittplatser (rätten till ståplatser är något som förenar Ultrasgrupper i hela Europa). Han vill inte ha VIP-lounger och lyxiga inrättningar. Han vill inte dela hemmaarena med Djurgården. Om Söderstadion säger han:

Alltså, läktaren är ju en fantastisk dimension egentligen. För det är liksom betong och träfundament som i allra högsta grad lever... det där var jättecheesy sagt men det gör ju det!

Pia berättar att han har två skålar hemma med en liten bit av Söderstadions gräsmatta i varje. Den första grävde han upp 1997 när Hammarby gick upp i Allsvenskan igen, den andra när de vann SM-guld 2001. Vi skrattar, men sedan säger Pia dystert att nästa år blir det väl en gräsmatteskål till – från året då Söderstadion revs. Hagström, Johansson och Jurell skriver i *Va för jävla pack e ni?* att det för supportrar ligger en identitet i det skitiga, det nedgångna, ”det här är vårt, det ser ut som skit men vi trivs här”. Undersökningar bekräftar att det viktigaste för en supporter är *stämningen*. Därför oroas många av de nya arenabyggena som kommer att ha enbart sittplatser, VIP-loger, och vara moderna, designade, fräscha, rena – och eventuellt, ”identitetslösa” (Anderson, 2004: 254; Hagström m.fl. 2010: 161, 189; Kuhn 2011: 78f; Niva 2010b: 263).

5.3 Bengaliska eldar och machoism – Positiva och negativa erfarenheter av läktarkultur

Mira och Charlotte Corday är de deltagare som uttrycker störst kärlek till de läktarkulturella uttryck som främst hör Ultras-kulturen till, det vill säga flaggor, banderoller, trumma och att det generellt är ”lite liv och rörelse” (Kuhn 2011: 160-163). Charlotte Corday säger att läktarkulturen gör allting i hans liv mycket djupare. Han talar om att stå upp för varandra, vara enade, kämpa mot ett gemensamt mål.

Jag frågar Mira om hon kan känna igen sig i bilden av läktarkultur som målas upp i media. Hon säger att det ju faktiskt händer saker, till exempel att folk kastar in knallskott, och att det är klart att läktarkulturen därför beskrivs som ”dålig”.

⁴⁷ En fredagseftermiddag spelar min granne två våningar upp *Just idag är jag stark* på så hög volym att jag hör varje stavelse där jag sitter i mitt vardagsrum. Jag tänker att *Bajenland* ju till och med faktiskt har en nationalsång. Tar du en promenad genom söderförorterna kan du dessutom se Hammarbyflaggor vaja från både villaträdgårdarnas flaggstänger och hyreshusens fönsterbleck.

Men *jag* kan inte tycka det är dåligt. Jag tycker att det är sammanhållning och en bra stämning. [...] Det är klart att det inte ska slängas in saker på plan, eller på motståndarklacken, motståndarlaget eller nånting sånt, absolut inte. Men, lite bengaliska eldar. Jag vet inte, jag tycker inte det är så... jättefarligt. Jag tycker att det är rätt snyggt.

Mira motsätter sig alltså inte medias beskrivning av läktarkultur, utan hur läktarkulturella uttryck tolkas. Utan att här värdera graden av fara som knallskott och bengaliska eldar utgör, eller deras bidrag till en livaktig läktarkultur, så kan vi konstatera att de olika tolkningar av läktarkulturella uttryck som görs av utomstående och supportrar ligger till grund för många missförstånd och mycket ilska. Som ett exempel kan tas Charlotte Cordays sätt att se på handlingen att klättra på nätet som skiljer klackens läktare från fotbollsplanen. Han säger själv att det händer att han är där uppe och klättrar, men att det kan bero på att han är så ofantligt glad lika väl som att han är arg. Många utomstående skulle antagligen tolka handlingen att klättra på nätet som är uppsatt som en säkerhetsåtgärd, som enbart hotfullt och ”dåligt”, men då är den inte satt i kontexten av att läktarkultur grundar sig i mycket starka uttryck av känslor – vare sig de är glada eller arga (Brännberg 1996: 33; Brännberg 2010: 62f; Myers: 2008: 275).

Pia och Sonny är till skillnad från Mira och Charlotte Corday odelat negativa till ordet ”läktarkultur”. För Pia är det en sorg eftersom läktaren spelade en så stor roll i hans liv förut, men nu kan han inte känna något annat än spontan negativitet när han tänker på den. Ordet får honom att tänka på ”en väldigt snubbig, machoistisk och rätt tom och tråkig miljö”. Han upplever att läktarkultur har ”kidnappats” av grupper, som har en annan bild än den Pia har om hur läktarkulturen bör se ut. Sorg är den spontana känsla han får när jag frågar vad läktarkultur är för honom.

Även för Sonny har begreppet ”läktarkultur” enbart negativa konnotationer. När han blir tillfrågad vad han skulle fylla det med svarar han ”Fitta, bög, kuk, domarjävel”. Han blir lite känslös bara av att prata om det.

Jag blir riktigt förbannad när jag tänker på det, för jag tycker att läktarkulturen är så låg. [...] I storstäderna framförallt, klackkulturen där är bara rena *skiten* tycker jag. Det står jag för.

För Sonny är det istället spelet i sig som ger honom rysningar av välbehag och fungerar som en verklighetsflykt. Inte vad andra människor på läktaren håller på med, just på grund av att han ofta tycker att det som sker på läktaren är helt oförsvarligt. Han gör en tydlig uppdelning mellan sporten fotboll – som han tycker är fantastisk – och läktarkulturen och andra supportrar – som är ett nödvändigt ont för att han ska kunna se matcher från läktarplats.

Tincho upplever att han själv deltar i läktarkulturella uttryck, som – om han tänker efter – absolut inte går ihop med hans politiska åsikter.

När man sjunger att Syrianska-supportrarna ska visa passen liksom. Även om jag själv är invandrare liksom och inte heller har svenskt pass på det sättet, då tycker man att, ja va fan, det är ju rätt onödigt men... jag vet inte.

Han fortsätter resonemanget med att säga att det nog handlar mest om att ingen tar det som sjungs på allvar.

Vi sjunger ju en massa möjliga sjuka saker som vi inte menar egentligen. Vi sjunger att vi ska mörda Djurgårdsbarn och bränna Norrköpings kyrkor liksom.

Tincho pratar om en jargong där det är okej att säga saker som en inte menar egentligen. Det är ett vanligt förekommande argument när läktarkulturens mörkare sidor diskuteras – att den som inte fattar att det bara är på skämt är dum i huvudet. Vad argumentet inte täcker in är att det är ett privilegium, endast tillåtet den normativa massan, att uppleva saker ”på skoj”. Individuer som tillhör de grupperna som används för att ”på skoj” skymfa motståndarna upplever med rätta antagligen saken som allvarlig. Det finns ju en anledning till att alla de tre stora Stockholmslagen har utvecklat ramsor riktade mot fotbollsklubbarna Assyriska och Syrianska som alla handlar om att de är ”ett folk utan land”. Det är inte något som plockas ur tomma intet och görs till en ”skojig” ramsa, utan det ligger obehagliga och rasistiska tendenser och bubblar under ytan (Fundberg 2003: 184).

Det finns så klart också väldigt fina stunder på läktaren. Som social inrättning är den, enligt Charlotte Corday, som ”en återkommande mingelfest”.

Istället för en dyr öl på krogen så är det en dyr lättöl på Söderstadion. [---] Det är ett enda stort bekantskapsmingel på sätt och vis.

Mira berättar om en match under säsongen 2011 då hon iakttog en pappa och hans femårige son. Pappan hade kryckor, eller något fel på ryggen. Då lyfte okända i publiken runtomkring dem upp sonen på sina axlar för att han skulle kunna se matchen.

Det finns en kamratlighet. [---] Det kan gå dåligt för det här laget, men det är nånting där som gör mig glad liksom. Att det finns nån samhörighet. Det är fint.

Jag försöker inte ta ifrån någon att det finns väldigt många och väldigt fina stunder på läktaren. Det vi som supportrar behöver diskutera är dock på vems bekostnad ramsor och banderolltryck görs – ”skojiga” så väl som allvarligt menade.

Fotboll och läktarkultur väcker hur som helst väldigt starka känslor hos deltagarna; känslor av sorg, glädje, ilska och kärlek. Det enda gemensamma för alla känslouttryck tycks vara att de inte är ”lagom” på något sätt, utan spelar en stor och aktiv roll i en fotbollssupporters liv (Mouffe 2000: 146; Myers 2008: 273ff).

5.3.1 Problematiskt ”vi”

”Vi”-et, som är en stor del av det lockande med läktarkulturen, är också knepigt att förhålla sig till för deltagarna. Mira till exempel säger att hon talar om ett ”vi” som ”vi i Hammarby”, men att det ändå finns vissa i det där ”vi”-et som hon stör sig på; närmare bestämt grupperna av killar i tjugårsåldern. Hon tycker att de kan vara ”så jävla hetsiga”.

Jag kan också bli hetsig och stå och skrika, och absolut, det får man göra. Men det kan ibland gå över gränsen, det kan bli... ja men att man hör rasistiska grejer. Jag säger inte att det bara är unga killar, alla människor kan få ur sig saker.

Hon upplever det som att det är just de lite yngre killarna som är stökigast på läktaren, och Mira kan tycka att det är jobbigt att vara i närheten av dem. Men, lägger hon till, “... nånstans så är väl dom ett vi också”.

Mira tycker att det är jobbigt att den här gruppen av yngre killar är dominerande på läktaren, därför att hon upplever det som att hon måste stå till svars för vad *alla* Hammarbyare gör. När hon hör någon skrika något rasistiskt så är det ingenting hon kan, eller vill, stå för, men ändå klumpas hon som fotbollssupporter ihop med dem.

Jag tar ju avstånd från [det] om nån kommenterar nånting, men däremot så blir det ju en vi-känsla. Ni som Hammarby fans, ni gör det här och det här.

Detta problematiska “vi” är en av de saker som deltagarna brottas mest med. I många andra situationer väljer de sitt ”vi” – vänner, politiska grupper och organisationer, arbetsplats – men på läktaren är det utom deras kontroll vilka som ingår i ”vi:et”, något jag kommer att återkomma till.

5.4 ”Jävla böggjävlar” – Läktaren ur ett intersektionellt perspektiv

I nedanstående avsnitt kommer läktaren och läktarkultur att diskuteras utifrån de tre grupper som utgör massans konstitutiva utsida på läktaren: Bögen, Blatten och Kärringen.

5.4.1 ”Å Änglarna dom springer, som värsta judepack”⁴⁸ – Rasism och antisemitism på läktarplats

Det verkar som många när de står på läktaren gör och säger saker, som de aldrig skulle göra eller säga annars. Detta ligger i gruppens makt, det som kallas deindividuation, eller disindividuation. I en stor grupp kan individen förlora självmedvetenheten och förmågan att värdera hur en situation kommer att

⁴⁸ Ramsan i sin helhet lyder: *Bajen e dom bästa, Blue Saints är bara skit. Black Army flyr för livet, för halsduk grön och vit. Å Änglarna dom springer, som värsta judepack. Och efter kommer Bajen, med Sveriges största klack.* (Blue Saints är det gamla namnet på Djurgårdens supporterförening Järnkaminerna.)

sluta. Detta sker i grupsituationer som fostrar besvarande av gruppnormer vare sig de är bra eller dåliga, och detta tycks i allra högsta grad gälla en fotbollspublik. På Hammarbys läktare har jag hört folk säga och sjunga saker, som de antagligen aldrig skulle komma på tanken att yttra annars. Exempelvis finns en ramsa som handlar om andra klackar i Sverige, där Änglarna (supportrar till IFK Göteborg) sägs springa ”som värsta judepack” när Bajare närmar sig. Den sjungs inte ofta och första gången jag hör den inne på Söderstadion under säsongen 2011 är, efter att en kvinna friat till en man i rosa Hammarbytröja inför tusentals Bajare. Ett ganska fint och rörande ögonblick slutar med att mannen i den rosa tröjan får mikrofonen och får önska en ramsa av klacken. Han väljer den om Änglarna som judepack (Myers 2008: 273ff; Maffesoli 1996: 90-95).⁴⁹

Annars hör jag bara ramsan utanför biljettspärrarna, på tåget på väg till en bortamatch eller på tunnelbaneperrongen. Det verkar som om supportrarna som grupp är mycket medvetna om att ramsan inte är okej och därför inte sjunger den inne på Söderstadion. Är det för att det är TV-kameror och reportrar närvarande på läktaren? Är det för att ”vanliga” supportrar, de som inte står i klacken, inte ska höra den? Eller är gruppens deindividuerande effekt bara i spel i vissa kontexter? Klart är att platsen spelar en stor roll i graden av deindividuerade beteenden. Charlotte Corday rycker på axlarna när jag frågar varför han tror att det är så. Mängden alkohol i blodet kanske, svarar han, och menar antagligen att det ju inne på stadion inte säljs starköl, just för att berusningsgraden hos publiken efter uppvärmningen på Södermalms krogar ska minska, istället för att öka (Anderson 2004: 255-258; Myers 2008: 273).

Pia, Gary och Mira använder alla tre ordet “ont” för att beskriva hur det känns när människor runtomkring dem på läktaren ropar saker som är rasistiska eller sexistiska.

Mira: Det gör ont i mig. För jag har inte lust att det ska vara så. Jag vill inte att folk ska kolla på Hammarbyklacken eller Hammarbys fans överhuvudtaget och tänka att folk är rasister, det vore jättejobbigt.

Pia: Varje gång jag hör en sån kommentar får [jag ändå] lite ont i kroppen, samtidigt som [jag] har nån sorts vana och det är inte som att det skär rakt igenom. Och det är inte som i så många andra sammanhang då jag skulle lämnat rummet...

Alla tre upplever också att deras läktare (Söderstadion och Råsunda Fotbollstadion) har förändrats, men har olika uppfattning om på vilket sätt. Gary och Mira, som gått på fotboll sedan de var små, säger att det fanns mer uttalat rasistiska åsikter i början av 1990-talet, vilket stämmer överrens med vad Hagström, Johansson och Jurell skriver om den tidsperioden (Hagström, m.fl. 2010: 87-91). Pia däremot

⁴⁹ Charlotte Corday berättar för mig att fler och fler Hammarbyare under de senaste fem åren bytt ut ordet ”judepack” mot ”jävla pack” och att det är en konflikt inom Hammarbys supportergrupp som ännu inte är avslutad. Mannen i rosa tröja ska också själv ha vrålat ”jävla pack” istället för ”judepack”, men det var inget jag uppfattade.

upplever att Hammarbys läktare blivit mer rasistisk på senare år och att rasistiska och nationalistiska uttryck var mycket mer marginella för tio, femton år sedan. Han tror också att folk förr hade sagt ifrån på ett tydligare sätt än vad som görs nu.

För de tre stora Stockholmslagen är en viktig gemensam konstitutiv utsida supportrarna till Södertäljelagen Assyriska och Syrianska. Södertälje ligger så pass nära att det kan räknas som ett derby att möta dem. De är dessutom de enda lagen i Allsvenska och Superettan som är grundade utifrån etnisk tillhörighet. Deras supportrar blir därför Blatten i andra supportrars läktarkulturella uttryck (Fundberg 2003: 184; Mouffe 2000: 147).

Under en bortamatch mot Assyriska våren 2011 ser jag hur några i Hammarbyklacken vecklar ut en banderoll med texten *Sök asyl*, vilket är ett exempel på hånet om att assyrier/syrianer är ”ett folk utan land” som alla tre lagen riktar mot supportrarna i Södertälje. På vägen hem till Stockholm efter matchen stämmer bussen med Bajare upp i *Södertälje förort till Beirut!*, en ramsa från 1980-talet som handlar om att det bor så mycket invandrare i Södertälje, att det kan ses som en förort till Beirut i Libanon.

5.4.2 ”Vi ska våldta era horor”⁵⁰ – Kvinnan och Bögen i läktarkulturen

Jag tjuvlyssnar på en ordväxling mellan en tjej som jag vet tillhör grupperingen som kallas Bajenbrudar och en ung kille som ser ut att tillhöra någon av Ultrasgrupperna – båda alltså tillhörande någon slags kärna på Hammarbys läktare. Klacken sjunger *Vi ska våldta era horor*. Bajenbruden är inte road och säger argt till killen att hon absolut inte tänker sjunga med. Den deindividuerande effekt massan har på individen på läktaren är för kvinnor bara i spel, så länge som de inte blir påmind om att de inte tillhör den normativa massan, att de är kvinnor och därmed våldtagbara (Myers 2008: 273).

Sonny hör *Vi ska våldta era horor* för första gången när han följer med en kompis till Hammarbys hemmaarena Söderstadion.

När jag hörde [*Vi ska våldta era horor*] [---] då sa jag, för att manifesteras att jag blev förbannad, då sa jag högt: vilket *jävla* pack. Och då sitter det liksom folk, pappor [i 50-årsåldern med sina söner], och *ler*, och tycker att det där är lite kul.

Sonny blev väldigt ledsen och gick hem med tankar snurrande om att han aldrig kommer att kunna ta med sig sin dotter på fotboll. Han skulle nämligen vilja dela fotbollsintresset med henne när hon blir äldre, men det kommer inte att gå. Eller?

Sen tänkte jag, nej det är kanske det man gör istället? Man kanske tar med henne [till läktaren] och bara visar henne, så här ser världen ut. [---] Det är därför man måste vara feminist!

⁵⁰ Ramsan i sin helhet: *Vi ska våldta era horor, vi ska knulla era kor, dricka bärs! Sätta kuken i en häst, vråla Bajen e ju bäst, å så runkar vi när Bajen tar poäng!*

Sexistiska och homofoba ramsor finns på alla tre Stockholmslagens läktare. Den ilska Sonny visar när vi pratar om just *Vi ska våldta era horor* får mig att tänka till lite. Jag blir ju självklart fortfarande arg när jag hör den och andra vidrigheter, men har inte den ilskan mattats av lite? Har jag vant mig vid att höra sådant? Är det vad som händer när i övrigt till synes normala män inte bara accepterar utan sjunger med i en ramsa som *Vi ska våldta era horor*?

Tincho: [Det finns] väl en del sexistiska ramsor och så som man själv sjunger med i.

Jenny: Vad är det du känner och tänker då, när du sjunger med? Eller tänker du inte överhuvudtaget?

Tincho: [kortare paus] Ja, jag brukar väl tänka, ja men den här ramsan är ju egentligen inte så bra, men skit samma jag sjunger med ändå typ. Och sen efteråt så bara... ja alltså det är ju inte så att jag går runt och skäms över att sjunga med i nåt sånt [---] Det är mest att... ja, att det inte är så bra egentligen.

Mira säger att nuförtiden kan hon sålla bort rätt så mycket av de anti-feministiska saker som skriks på läktaren. Hon blir inte lika snabbt irriterad längre, säger hon. När jag frågar om hon tycker läktarkulturen har förändrats under den tid hon gått på fotboll, svarar hon att hon tror att *hon* har förändrats. *Hon* blev mycket argare förr när *hon* var yngre och hårdare i sin politiska övertygelse. Då tänkte hon alltid till direkt, vände sig om till personen som skrikit den sexistiska kommentaren och sökte direktkonfrontation. Hon blir fortfarande arg på läktaren, men beskriver det som att hon nu kan sålla bort de allra vanligaste sakerna som skriks, som till exempel ”jävla fitta”, och att hon inte längre tar det personligt.

[J]ag är inte full när jag går på fotboll längre. Jag har med mig min dotter när jag går på fotboll. Alltså, jag har förändrats och det är klart jag ser på läktarkulturen på ett helt annat sätt än jag gjorde förut.

Vi fortsätter prata om hur det är att bli äldre. Är det åldern som gör att Mira, som har precis samma åsikter då som nu, inte känner samma brinnande ilska? Nu kan hon skaka av sig saker som tidigare skulle ha fått henne att bli vansinnig och söka konfrontation. Hon tycker fortfarande att ”ja men skrik om ditt eget kön i så fall” (det vill säga ”jävla kuk” istället för ”jävla fitta”). Hon sjunger absolut inte med i ramsor som *Vi ska våldta era horor* och säger fortfarande till folk.

Jag tycker nog att det är rätt så viktigt att påpeka saker som man inte tycker är okej. Fast det får ju inte gå till överdrift. Jag måste ju kunna sitta där och njuta av en fotbollsmatch.

Mira tror att hennes förändrade attityd gentemot de andra i publiken har mycket att göra med att hon själv vridit fokus från skeendena på läktaren till matchen på plan samt att hon är mindre politiskt aktiv idag än hon var innan hon födde sin dotter.

[J]ag blev arg, jag var bara arg liksom. [---] Jag var väldigt hård. Mot mig själv mest tror jag.

Idag är fotbollen ett nöjesrum för henne, en viloplats där Mira vill kunna förlora sig i spelet och den del av stämningen på läktaren som är positiv. Jag uppfattar det som att hon var både mer nyttoorienterad och mer ansvarstagande när hon var yngre. Sade någon i hennes närhet någonting rasistiskt eller sexistiskt, såg hon det som sin uppgift att reagera och stoppa personen. Jag kan tänka mig att Mira fortfarande ser på många andra platser i sitt liv på det sättet, men i takt med att hon blivit äldre har hon börjat tänka att även hon måste få slappna av och ha roligt.

Det låter så dumt men jag vill kunna gå dit och titta på fotboll liksom.

Även när det gäller sexistiska och homofoba uttryck har platsen en stark betydelse. *Vi ska våldta era horor* är det till exempel inte alls lika vanligt att höra *inne* på Söderstadion som på platser utanför. En skillnad finns dock mellan rasistiska uttryck och sexistiska/homofoba uttryck. Det är mycket vanligare att folk skriker till exempel ”fitta” eller ”böggjävvel” på läktaren än ”svartskalle” och liknande rasistiska tillmälen. Jag skulle vilja säga att det handlar om att den deindividuerade effekten inte helt tagit över gruppens handlande. Rasistiska uttryck ses inte med blida ögon av samhället, medan Kvinnan och Bögen i högre utsträckning kan användas för att nedvärdera andra män. För ja, det är män som skriker majoriteten av de homofoba och sexistiska sakerna. Det är män som använder Kvinnan och Bögen för att nedvärdera männen på plan, eller männen i motståndarlagets klack. Kvinnan och Bögen är den konstitutiva utsida som maskulinitet byggs mot (Connell 2000: 83; Kimmel 2009: 126, 137; Mouffe 2000: 147; Mouffe 2008: 19-26).⁵¹

Pia funderar fram och tillbaka om huruvida det ”vuxen- och mansblivande” som pågår hela tiden på läktaren är av ondo eller godo. När han var yngre åkte han ofta på bortamatcher och blev då omhändertagen och sedd av äldre män. Han upplevde att han blev lyssnad på, och att han fick ta del av en gemenskap, vilket är viktigt för barn i den ålder han var då. Han säger att läktaren säkert betyder väldigt mycket för unga utan andra manliga förebilder,

att det kan få bli en plats som är väldigt kravlös på många sätt och det enda som behövs är att du har en grönvit halsduk så får du liksom vara med.

Samtidigt, säger Pia, fanns det säkert en massa outtalade krav som han som ”vit heterosnubbe” inte behövde konfronteras med. Den privilegierade positionen som ”vit heterosexuell man” gör det självklart lättare att röra sig fritt på läktaren bland andra vita heterosexuella män. Sonny å sin sida talar om sig själv som någon med mer feminint rörelsemönster, vilket på läktaren gör att han står ut från massan på ett sätt som blir hotfullt och obehagligt, vilket kommer att diskuteras senare i texten.

⁵¹ Kimmel skriver också att det i sports talk är vanligt att ”allt” är tillåtet *förutom* rasistiska tillmälen. Sport och sports talk bekräftar istället manlighet och bygger broar över skillnader mellan män baserade på klass, ”ras”/etnicitet och ålder (Kimmel 2009: 125f, 141).

5.4.3 "Hala fram kuken" – Den "snubbiga" läktarkulturen

En problematisk aspekt av vad som skulle kunna kallas den i övrigt "positiva" läktarkulturen (den fotbollspolitiska, den sociala) är att den är extremt "snubbig"; det vill säga att den sätter som androcentrisk norm för fotbollssupportrar den unga, vita heterosexuella mannen. Mira upplever att folk på läktaren ser på henne och hennes lillebror, som att hon är hans flickvän och att han tagit med sig tjejen på fotboll. Är Miras dotter med så behandlas de som en gullig liten Hammarbybarnfamilj.

Mira uppfattar det som att det nästan bara är unga killar som är med och ordnar med läktarkoreografin och att det skulle vara svårt för en tjej att ta sig in i dessa grupper och vara med och till exempel måla banderoller. Jag delar Miras uppfattning av Hammarbys läktare. Personerna som håller i banderollerna, viftar med flaggorna, slår på trummorna eller kastar konfetti är i princip uteslutande unga män. Ultraskulturen är nästan uteslutande uppbyggd kring manligt deltagande. På Bajenläktaren finns det till och med en banderoll som tillhör "Bajenbrudarna" och som alltså särskiljer engagerade Ultrastjejer från övriga (manliga) Ultras. Som supporter upplever jag också hur jag genom läktarens uttryck ständigt blir könad. Jag blir påmind om att jag är tjej – jag *blir* tjej – varje gång läktaren sjunger en ramsa som till exempel hyllar "Söderbröder"⁵². Varje gång någon man bakom mig vrålar "Jävla fitta!" till domaren blir jag påmind om att *jag* har en fitta (Jansen 2002: 195).

Den DIY-kultur som präglar Ultrasgrupperna innebär att deltagarna lägger ned otaliga timmar på att sy, måla, hitta på ramsor, köpa tyg, klippa mallar, fälla och pyssla. När jag känner mig irriterad på de här tjugoföråriga snubbarna som tar sådan stor plats och som vill ha en hård och tuff miljö på läktaren brukar jag tänka på när de sitter och syr tillsammans. Det blir som en motståndshandling, och jag gillar verkligen bilden av de här "snubbiga snubbarna" som sitter och pysslar i grupp. När jag berättar det för Sonny utbrister han "Syjunta! Vad gulligt ändå!" (Kuhn 2001: 168).

Under mitten av säsongen 2011 presenterar en Ultrasgrupp bestående av killar i tjugoföråldern en ny Bajenramsa med texten: *Å jag tänkte min bengal, å så spotta jag på snuten, å så hala jag fram kuken, sa min sköna får jag lov?* Ramsan kan läsas som en berättelse om motstånd mot auktoriteter och regler som anses hindra läktarkulturella uttryck, så som bengaler, men genom att sjunga att de halar fram kuken tydliggörs det vem ramsans avsändare är – cismän⁵³ med kukar. Charlotte Corday nämner bengalramsan som sin favorit, men lägger till att:

Det kanske inte är det rätta att hala fram kuken, så man kan väl skrika hala fram fittan också, även fast det är svårare... rent tekniskt sett.

⁵² Vid några tillfällen har jag hört Bajenbrudarna i det fallet vråla "och systrar!" som tillägg, vilket måste ses som en motståndsstrategi.

⁵³ "Cisperson" används om personer som inte är trans – alltså personer vars biologiska kön, könsidentitet och juridiska kön överrensstämmer med varandra (Nordberg & Rindå (textred.) 2008: 77).

Hans kommentar tycks dock snarare understryka vilka det är som bestämmer vad som sjungs på läktaren – skulle ramsan, och kulturen, inte vara könad, skulle inte ramsan behöva skrivas om för att vara inkluderande. Samma sak kan sägas om Charlotte Cordays beskrivning av läktaren som ”en anarkistisk direktdemokratisk... manskör”, vilket synliggör läktarens manliga norm, men utan att han verkar medveten om sin egen privilegierade position.

Det finns självklart också exempel på ramsor som är inkluderande, till exempel den som handlar om ”systrar och bröder” som kommer från Söder, och som uppmanar *alla* att ”va med å hoppa, hoppa för Bajen”.

Jag frågar Mira om hon någonsin tänkt att hon skulle bli tvungen att sluta gå på fotboll. Aldrig, svarar hon.

Jag har nog snarare tänkt att jag ska fortsätta gå på fotboll, jag ska gå på alla matcher, alla jag kan. [---]

Jag har nog mera tänkt att jag ska ta min plats, mitt utrymme... jag har rätt att vara här. Precis som alla andra har rätt att vara här.

Mira berättar om ett derby mellan AIK och Hammarby för några år sedan. I köerna på väg in till stadion är det ”huuur mycket människor som helst”. När alla Hammarbyarna står där börjar några killar sjunga *Åh tjejer, åh tjejer, ni måste höja era röster för att höras* för att peppa tjejerna i klacken. Mira kommer ihåg att hon blev glad och tyckte att det var lite fint. ”Däremot vet jag inte hur mycket det löste”, lägger hon till.

Det kan framstå som problematiskt att några killar tar för sig av en gammal feministisk kampsång för att ”peppa” kvinnliga supportrar. Dels kan det upplevas som respektlöst mot en kvinnopolitisk historia, där feminister slagits för varenda bit utrymme de fått, dels läggs agens på fel ställe. Istället för att sjunga att tjejerna måste höja sina röster för att höras i ”den anarkistiska manskören” på läktaren, borde dessa killar fundera över hur deras eget platstagande förhindrar för alla som faller utanför den androcentriska normen att känna sig hemma och trygga på läktaren.

5.5 ”Åker vi till Lazio ta vi med oss kniv” – Berättelser om våld

Våld förekommer på ett eller annat sätt i alla deltagares berättelser. Några pratar i generella termer om att det blir slagsmål ibland; antingen regelrätta uppgörelser med motståndarlagets supportrar, eller mer eller mindre våldsamma konfrontationer på den egna klackens läktare angående värderingar och beteenden.

5.5.1 Den farliga femininiteten – Implicita hot om våld på läktaren

För Mira och andra kvinnor handlar platstagande på läktaren alltså om att fortsätta slåss för sin rätt att överhuvudtaget vistas där. För män kan det istället handla om att försöka ta så lite plats som möjligt, att göra sig osynlig för andra män på läktaren.

Pia säger att han reagerar instinktivt om han hör någon ropa rasistiska saker eller liknande. Han försöker samtala, säger han, och argumentera sig fram till varför det inte är okej att bete sig så. Men han visar ändå en försiktighet på läktaren, som jag tror mig förstå att han inte visar annars. Pia säger att det alltid finns ett implicit hot om våld som gör att han varken kan eller vill ”... bara skrika och liksom, ge sig in i nåt sorts manligt kodat spel”. Kimmel bekräftar Pias känslor. Han skriver att *hotet* om våld är en av huvudingredienserna i den normativa maskulinitet han kallar ”the Guy Code”. För Pia verkar det alltså handla om, att han inte vågar ge sig in i lika häftiga konfrontationer på läktaren som han kanske skulle göra annars, för att det finns ett implicit hot om att han skulle kunna bli utsatt för fysiskt våld (Kimmel 2009: 57).

Sonny funderar också över det implicita hotet om våld, men istället som svar på frågan vem han är när han står på läktaren. Han säger att på läktaren är han ”fotbollskille” och ”karl”.

Jag kom ju på det med mig själv, att jag blir liksom lite mera så här liksom [*Sonny lutar sig bakåt på stolen och sätter sig med benen brett isär*] och jag blir lite... fan, grabbigare på nåt sätt av att vara där.

Sonny säger att han tror att han gör det, om än omedvetet, för att “göra det jävligt enkelt” för sig själv. Hans kroppsspråk blir mer maskulint på ett subtilt sätt, som Sonny ändå efter ett tag blev medveten om. Till vardags är hans kroppsspråk ett annat. Han illustrerar det genom att sätta sig på sniskan på stolen med benen i kors och armarna tätt i kors över bröstet, framåtlutad ”som en ostbåge”. Det ska vara en position som signalerar något helt annat än självsäker maskulinitet.

Men så sitter jag aldrig på en läktare tror jag. Så här skulle jag aldrig sitta. Eller på en fotbollspub. [---] Eftersom det är ganska homofobt, då vill jag inte väcka tankarna kring det, jag vill inte dra onödigt fokus på mig. Så jag tror det är ganska mycket att jag är nån slags snubbe då.

Trots att Sonny inte har några relationer till de andra männen på läktaren – han känner ingen, har aldrig pratat med någon av dem – så har han kunnat läsa av ”the Guy Code” om Bögen, och känt av den så starkt att han nästan omärkt glider in i ett kroppsligt beteende som ”gör det enklare” för honom. Genom att göra sitt kroppsspråk mer maskulint kodat försöker han göra sig osynlig i massan av män, vilket enligt Kimmel är ett av sätten för män och pojkar att säkerställa att de inte kommer att bli utsatta för våld av andra män.⁵⁴

⁵⁴ Det andra sättet är att aktivt heja på våld mot någon annan än en själv (Kimmel 2009: 62).

Och jag menar, jag är ju ärlig liksom. Jag är ju ingen posör, jag hade väl gärna sagt att jag går dit och är bara mig själv, sitter och utmanar alla maskulina normer. Men jag är inte så tuff liksom. Jag är ganska simpel.

Jag frågar Sonny om han tror att det kan ha att göra med att fotbollen är ett rent nöjesrum för honom. Sonny nickar och tänker. Han säger att sin intellektuella skärpa bär han med sig överallt, ”... den lägger man ju aldrig på hyllan”, men att han kanske inte tänker lika ”aktivistiskt” om läktaren som om andra rum i sitt liv. Han säger att den omedelbara reaktionen, när han hör klacken sjunga att de ska våldta kvinnor är att högt säga ”vad i helvete sjunger de för nåt?”, men att annars så är ju läktaren hans bubbla, ett rum för njutning och avslappning.

Och det är inte samma bubbla jag lever i dagligen, utan annars så identifierar jag mig som en politisk person och man måste vara ganska på sin vakt och liksom, hålla på att stå upp på en massa sätt och vara obekvämt i sociala situationer.

Det implicita hotet om våld från andra män är alltså så starkt på läktaren att det kan leda till att män väljer att inte ta en konfrontation, men också till att de för sig på ett annat sätt än de brukar för att passa in i den manliga norm om feminint och icke-acceptabelt beteende som läktarkulturen formats kring. Det blir här extra tydligt vilken roll läktaren spelar som plats. Både Pia och Sonny säger att de hade reagerat mer kraftfullt på vilken annan plats som helst, men på läktaren är ”the Guy Code” så stark att ingen av dem vill utmana den på egen hand, eftersom det känns hotfullt (Connell 2000: 83; Fundberg 2003: 184; Kimmel 2009: 60ff).

5.5.2 ”Varför slåss du?” – En problematisk aspekt av supporterskap

Tincho är den enda deltagaren som uttalat nämner att han deltagit i organiserade våldsaktioner. Mira insinuerar att hon när hon var ”yngre och argare” ofta kunde hamna i fysiska slagsmål på läktaren. Hon gör det inte längre därför att hon numera är medveten om att hon satte sina vänner i obehagliga situationer när hon hamnade i bråk och konfrontationer. Hon säger att det ”är taskigt” och att hon inte vill göra det mer. Charlotte Corday insinuerar att han kan ha hamnat i fysiskt bråk med andra Hammarbyfans både på och utanför läktaren.

Tincho talar om våld i kontexten av att han själv tycker att det är problematiskt med den aspekten av hans supporterskap och verkar splittrad kring sitt eget deltagande. Han berättar om ett tillfälle då han hade varit med om att ”kliva över” två tusen Djurgårdare som var på väg till ett derby på Råsunda. Hans dåvarande flickvän frågade i efterhand varför han slogs med dem, ”de är ju samma folk som du”.

Tincho flickvän sa det hon sa i kontexten av att hon kände till Tinchos vänsterpolitiska värderingar och undrade varför han slogs med människor, som antagligen också är en del av ”folket”, och inte makten. Flickvännen påminde Tincho om en klassaspekt av supporterskap som verkar svår för honom

att hantera. Under intervjun säger han att han inte vet hur han ska förhålla sig till sådana saker. Han försöker att ”inte tänka på det så mycket”.

Precis som när det gäller sexistiska och rasistiska ramsor, så verkar Tincho ständigt splittrad. En sida av honom tänker ”skit samma” och hänger med på vad som än händer. En annan tycker att delar av läktarkulturen är problematisk och är medveten om att hans agerande står i motsats till hans personliga värderingar. Han lever dock till stor del i en läktarkulturell värld; han verkar vara omgiven av samma människor och samma läktarkulturella värderingar större delen av sin tid. Det framstår som att den tvetydighet och splittring som läktarkulturen ger upphov till inom Tincho ofta skjuts åt sidan, men när vi pratar om det resonerar Tincho fram och tillbaka och diskuterar problem ur flera perspektiv. Skulle han däremot börja fundera mer aktivt över denna splittring skulle hans subjekt med största sannolikhet bli överdeterminerat. Att ”inte tänka på det så mycket” blir en taktik för Tincho som tillåter honom att fortfarande delta i läktarkulturen (de Certeau 1984: xix; Winther Jørgensen och Phillips 2000: 49).

Han återkommer dock ofta till någon sorts krass läktarkulturell hållning när det till exempel gäller våld. Han illustrerar det genom att berätta om de italienska vänner som han mött genom PLS, den vänsterpolitiska supporterföreningen för klubben Livorno som han och Charlotte Corday är medlemmar i. Livornos supportrar är vänster, men deras värsta rivaler Pisa är ”också råvänster”. När Tincho frågade hur Livornosupportrarna förhöll sig till detta fick han svaret “Om vi möter Pisa så drar vi dit och spöar dem. Men åker vi till Lazio⁵⁵ eller nåt annat fascistlag, då tar vi med oss knivar och hugger dem.” Våld är enligt detta synsätt alltså en del av läktarkulturens fundament – motståndarnas politiska åsikter avgör endast *graden* av våld. Detta är givetvis inte en acceptabel hållning för anarkister och andra vänsterpolitiskt medvetna personer. Bilden av läktarkulturen som ”rå, hård och tuff” gynnar enbart maskulina normer som gör läktaren till en otrygg plats för alla utanför denna norm. Gemenskap och trygga platser för män kan inte baseras på att få ”andra” (Kvinnan och Bögen) att känna sig otrygga (Kimmel 2009: 130).

5.6”Det är väl klart Bajen är ett vänsterlag!” – Vikten av att laget har en vänsterprägel

När jag frågar Mira om hon tycker att Bajen är ett vänsterlag utbrister hon “Ja men det är väl klart att det är ett vänsterlag!”. Vi skrattar båda och jag frågar varför hon säger det med sådan bestämdhet. Hon tvekar. Varför? För att det väl är självklart att det är så?

⁵⁵ I Italien är det mycket vanligt att fotbollsklubbars supportrar har en stark politisk tillhörighet. Lazio är den mest kända ”högerklubben” med rent fascistiska läktarkulturella uttryck. För en redogörelse av Lazios fascistiska historia, se till exempel King (2003: 235).

Alltså det är väl så att [bilden är att] AIK är ett högerlag, Bajen är ett vänsterlag, Djurgården är ett, jag vet inte vad... ett jävla överklasslag.

Mira säger att det verkligen är jätteviktigt för henne att Hammarby är ”ett vänsterlag”. Även om hon är uppfostrad Hammarbyare så skulle hon kanske inte ha varit lika intresserad och engagerad i klubben om hon inte haft bilden av att Hammarby är ett vänsterlag (Mouffe 2000: 147). Även Pia lägger in att Bajen är ett vänsterlag i sin värdering av klubben, men säger själv att det *är* de ju inte längre.

Eller, jag vet inte på vilket sätt de skulle vara det. De ägs till 49% av nåt sorts amerikanskt multibolag, det finns inga utpräglade vänsterramsor, och jag menar, Södermalm som det har utvecklats är väl snarare nåt sorts helvetesmiljöpartistiskt än vad det är nåt annat...

Han skrattar till och säger att det ”ju är spännande” att det är jag, en annan Bajare, som ställer frågorna.

[Eftersom] jag vet att du är Hammarbyare så svarar jag så här, och jag känner liksom att vi kan tala om sånt. Men hade nån annan frågat så hade jag nog sagt stenhårt att Hammarby är vänster och liksom inte backat en sekund på det, utan tvingats leta fram olika argument för varför så är fallet.

Ändå tänker han sig att det finns kvar en prägling från arbetarklasskultur i Hammarby, och det är viktigt för honom och hans supporterskap. Men om Hammarby kanske inte kan kallas vänster så är det istället ”losermentaliteten” som särskiljer Hammarbys läktare från andra för Pia. ”Losermentaliteten” kan sammanfattas som ”vi vet att vi är de som alltid förlorar, spelar usel fotboll och ser ut som sopor – men vi tänker sjunga mest och högst i alla fall”. Pia tycker att den mentaliteten präglar allt och skapar en stämning där tusentals människor kan stå och sjunga oavbrutet i 90 minuter trots att deras lag ligger under med 0-4.

Att man vänder det till en seger liksom [---], att man genom sång och fyndiga ramsor kan vända ett katastrofalt läge till att det blir ganska kul i alla fall.

För Pia är den här losermentaliteten det som han fortfarande känner positiva känslor för på läktaren. Han beskriver det som ”en sjavighet”, och som en idé om en klubb och supportrar som

[...] inte passar in i en mittfåra och hur fabricerat det än är så är det ändå det jag placerar in i ett ”vi”; en gemenskap i att hålla på ett lag som alltid är så jävla dåliga. En gemensam erfarenhet av att liksom ha lagt så mycket engagemang och kärlek i... ett lag som spelar som åsnor!

Pia säger att han tror att han tycker om när han kan säga ”vi” om Hammarby, och då är det den ovan beskrivna delade erfarenheten av uselhet han menar. Samtidigt tycker han att de där lite mer sjaviga, oanpassningsbara Hammarbyarna ersatts av ”våldigt anpassningsbara typer” och

folk [med en] klädstil som för mig absolut [gör att] de ser ut att vara anställningsbara, säljbara, och att de kan stå [på läktaren] och ha det som en ventil, men dagen efter jobba på sitt IT-företag eller vad de nu pular med liksom.

De AIK:are och Hammarbyare jag intervjuat delar en bild av att båda deras lag skiljer sig från Djurgården på så sätt, att Djurgården absolut inte är vänster, medan det är lite mer tveksamt hur AIK och Hammarby kan kategoriseras. Denna uppfattning är inte något som Sonny, den enda Djurgårdaren, motsätter sig. Han beskriver själv Djurgårdens läktare som ”mycket kotletter”⁵⁶. Samtidigt säger han att Hammarbys supportrar ju inte sjunger några vänsterramsor, eller något politiskt överhuvudtaget, utan att den läktaren snarare verkar vara ”riktigt så där hard core-sexistisk”, precis som AIK:s och Djurgårdens läktare.

Tincho säger att majoriteten av alla som står i AIK:s klack är förortsungdomar, folk från pendeltågslinjen norrut. Han förtydligar att det han menar är att det är ungdomar från arbetarklassen, men AIK:s läktare präglas generellt av en apolitisk hållning som kommer att diskuteras längre fram i studien.

Sonny berättar att han hört folk prata om att – på skämt eller allvar – börja följa Stockholmslaget Brommapojkarna. Jag ser uppenbarligen frågande ut, för Sonny förtydligar att ”de har rätt färger... svart och rött”, syndikalismens färger och att det därför skulle gå att bygga upp en vänsterpolitisk läktarkultur kring klubben. Så viktig kan politisk tillhörighet vara för supportrar.

5.6.1 Att vara ”tuff på riktigt!” – Den autonoma vänstern och läktarkulturen

På Söderstadion är det inte ovanligt att jag känner igen människor från demonstrationer, politiska fester, stormöten och direkta aktioner. Det är en erfarenhet som Mira delar. Hon tycker att hon relativt ofta möter människor hon känner eller känner igen från sitt politiska liv, men det är uteslutande män. Det brukar dock inte vara en särskilt positivt upplevelse; de ”[---] betar sig som idioter när de går på fotboll”. Deras politiska åsikter, värderingar och principer tycks bara gälla på vissa ställen.

När hon har frågat, har folk sagt att läktaren är ett rum ”där man kan få ur sig en massa grejer”, alltså att läktaren är ett slags frirum där alla sorters beteenden är okej. Mira säger att det inte är ovanligt att folk ser matchdag som en chans att dricka en massa öl och dra ladd (kokain). Att gå upp för trappan till läktaren blir då att också gå över gränser för vad individen satt upp som acceptabelt beteende för sig själv i alla andra sammanhang, som att läktaren är helt fristående från deras övriga, politiska, liv. Beteenden som att bruka droger eller kasta ölglas mot domaren blir då viktiga för att, ur ett

⁵⁶ ”Kotlett” är ett nedvärderande smeknamn på den backslick-frisyr som kopplas ihop med manliga så kallade brats, alltså överklasskillar (eller medelklasskillar som vill vara överklasskillar) som stryker sitt halvlånga hår bakåt med hjälp av mycket hårprodukter.

socialpsykologiskt perspektiv, förbereda individen för mer ohämmade beteenden som knyter individen starkare till massan. Dessa kan ge starkt positiva känslor av närhet till, och värme i, den urbana stammen som läktaren utgör i den stunden (Myers 2008: 275).

Nästan alla deltagare i läktarkulturen bär som sagt någon sorts mask som binder dem till gruppen. Jag tror att denna mask hänger ihop med de ”ohämmade beteenden” som socialpsykologin teoretiserar. Individen tar på sig en mask som inte bara temporärt ändrar dess utseende, utan även dess agerande (så kallad deindividuation). Det märkliga blir att det tycks som att denna mask är väldigt lätt att plocka på och av, till exempel när det gäller individer som rör sig mellan extremt olika urbana stammar. De fotbollsintresserade politiska aktivisterna betar sig, under en kort stund utom synhåll för sin urbana stam av aktivister, ”som idioter” (Myers 2008: 273).

Ett problem som den autonoma vänstern bör konfrontera är att människor som kan ”bete sig som idioter” i en kontext ju självklart bär med sig dessa värderingar och principer till nästa kontext, på gott och ont. Feminister har i årtionden försökt lyfta frågan om de manliga anti-feministerna inom vänstern. Det är dessa män Sonny kallar ”vänstersnubbar”. Vänstersnubbarna är inte intresserade av att bekämpa förtryck som de inte själva blir utsatta för.

Sonny: Det finns många män inom vänstern som inte är feminister. [---] Det kan vara ett sånt där enkelt liberalt slagord som alla ställer upp på, men rent praktiskt när det gäller att ta diskussioner och inte skratta med åt sina arbetskamraters homofoba skämt eller sexistiska kommentarer... då finns det många vänsterkillar som inte tar ställning.

Charlotte Corday tillhör de deltagare som inte upplever närvaron av politiska aktivister på läktaren som särskilt stor. Han kopplar istället ihop den höga andelen akademiker inom den autonoma vänstern med den nedlåtande synen på fotbollskultur som ”ett opium för folket” (Kuhn 2011: 57). Fotboll ses ned på ”[...] ungefär som fredagsmys och pizza”. I andra delar av Europa ser läget annorlunda ut, vilket flera av deltagarna tar upp. Då nämner de klubbar som St Pauli, Bologna och Livorno, som har en utpräglad vänsterinriktad läktarkultur. Även om det kanske bara är ”plakatpolitik” och inte leder till verklig revolutionär kamp så uttrycker alla deltagare en längtan efter något liknande i Sverige. Här är det mesta väldigt avpolitiserat och ofarligt.

Pia: Det är ju inte som att du kommer [gå in på klacken på Söderstadion som neutral] och gå därifrån som antingen vänsterrevolutionär eller fascist.

Tincho pratar också om Ultraskulturens politiska inslag som något som den frihetliga vänstern borde vara intresserad av, eller kunna känna igen sig i.

[D]et finns en inneboende auktoritetsmisstro liksom. Alltså hela den extrema supporterkulturen är ju nån slags flykt, eller en kritik [av] samhället. Man släpper allt det som är normen.

Denna uppfattning delas dock inte av alla deltagare och det blir än en gång tydligt, varför begrepp som ”den autonoma vänstern” är så problematiska och otillräckliga. Alla deltagare i denna studie har sin egen uppfattning om vad en autonom vänsterrörelse är, och beskriver ofta vitt skilda erfarenheter. Pia och Sonny till exempel har bara vänner som tycker att fotboll är ”rena skiten”, eller något ”i bästa fall obegripligt och märkligt [---] till något som nästan snuddar vid nåt föraktfullt”, medan Mira ofta diskuterar fotboll med samma människor som hon diskuterar politik.

Fördömanden från människor inom den autonoma vänstern handlar oftast om att det är dumt att ägna så mycket tid åt något så oviktigt, det som i studien benämns som en nyttoorienterad inställning. Deltagarna brottas med sådana bemötanden och även med sina egna krav på sig själva. Pia säger att det finns en tankemodell inom den autonoma vänstern om att det inte är någon vits att syssla med någonting annat än aktivism. Han tycker att det blir som en destruktiv tävlan att ställa saker och ageranden mot varandra på det sättet. Individerna riskerar att konstant känna sig otillräcklig för att den inte är ”politisk aktivist” varje vaken minut av sin dag (Kuhn 2011: 57).

Sonny säger att det är först när han blivit lite äldre och inte lika politiskt militant som han börjat tänka, att ”man måste få förlusta sig” och att det är helt okej att bara ha roligt ibland. Då är fotbollen en av Sonnys nöjes- och förlustelserum. Även för Pia är läktaren ett av få nöjesrum, en plats dit han kan gå och njuta av något han tycker om, men som inte fyller någon egentlig nytta. Dessutom finner han användning för sina fotbollskunskaper när han rör sig utanför sitt politiska rum. Det blir ett sätt att knyta an till arbetskamrater på Posten och hemtjänsten och Pia tycker att

[...] det är ganska trevligt att [sitta ett par timmar] på mina olika jobb och liksom... prata Bajen!

Sonny tror, precis som Mira, att fotbollsläktaren är en arena där aktivister inte tänker aktivistiskt på det sätt de kanske gör i de andra rum de dagligen rör sig i, vilket alltså återigen lägger stor vikt vid platsens betydelse. Sonny uttrycker mycket stark kritik mot vänsteraktivister som frekventerar klacken och är involverade i läktarkulturen utan att ifrågasätta den på ett uttalat konfrontativt sätt. Han tycker att om det finns vänsteraktivister som är fotbollspolitiskt engagerade utan att protestera mot ramsor som *Vi ska våldta era horor* och andra diskriminerande uttryck, så gör dessa personer ”ett riktigt dåligt jobb” som Sonny har mycket lite respekt för.

Jag kan tycka så där, vänster i klackkultur... jag vet inte hur utmanande det är, hur svårt det är. Vem bryr sig? Men om man står där och reagerar på de där sexistiska sångerna, då är man tuff på riktigt! Då är man ju en hårding. Det undrar jag hur många som verkligen är de där riktiga hårdingarna.

De sexistiska och homofoba inslagen i läktarkulturen är en av många anledningar till att den autonoma vänstern borde ägna den större uppmärksamhet. Precis som Sonny säger är det antagligen feministiska

kamper som skulle möta störst motstånd på läktaren, medan individen kanske inte skulle få lika mycket problem om den bar en T-shirt med Che Guevara på.⁵⁷

5.7 Fascism och nationalism på läktarplats

Under 2011 bildas en svensk gren av English Defence League (EDL) kallad Swedish Defence League. EDL är en våldsamt, islamofobisk organisation som grundades i England år 2009. De ordnar stora gatuprotester som nästan alltid slutar i våldsamma upplopp. EDL:s medlemmar och grundare går att spåra till så kallade Huliganfirmor. Deras viktigaste ideolog har varit öppen med att det varit en medveten strategi att rekrytera fotbollssupportrar. De klassas som en av de mer ”fysiska grupperna” som gärna går ut på gatan och som är ”bekymrade” över alla Englands muslimer. SVT:s *Uppdrag Granskning* hävdar i sitt program ”Heligt krig” (sändt 2011-12-14, hämtat 2011-12-28) att det även i Sverige går att spåra medlemmar till Firmor och under en match mellan Helsingborg och Malmö FF under säsongen 2011 hänger en EDL-flagga på läktaren.

Det är uppenbart att fascister och rasister inte försvunnit från fotbollsläktarna. De iklär sig bara masker som är svårare att urskilja från massan än det tidiga 1990-talets skinnskallar. Då var bombarjacka, svarta kängor, rakad skalle, påsydda svenska flaggor och en uppsträckt högerarm säkra sätt att identifiera dem på. Den urbana skinnskallestammen hade gemensamma masker och ritualer som särskiljde dem från övriga supportrar. Idag ser de ut som vem som helst och smälter in i massan, vilket troligen gör dem ännu farligare (Maffesoli, s. 95, 98ff).

Sonny, Charlotte Corday och Pia berättar att de har förstått det som att det i Firmor/”våldsorganisationer” kan finnas både nazister och antifa-folk⁵⁸. Pia talar om Hammarby, Sonny om Firmor i Malmö och Charlotte Corday om grupper i Helsingborg.

Pia: Det är ju intressant och ger en väldigt fadd eftersmak [---] [att det finns nazister och antifa-folk som] slåss mot andra klubbar [tillsammans], och då kan en ju undra vad fan det är frågan om. Eller det blir liksom väldigt... lite äckligt alltsammans.

Tincho säger att det är ”väldigt dåligt med nassar på AIK:s läktare” idag och de som finns kan han räkna upp på ena handens fingrar och vet vad de heter. Alla *vet* att de är nassar, men Tincho säger att det är ”skit samma liksom, de är dumma i huvet” och att ingen orkar bry sig. Gissningsvis gäller detta så länge

⁵⁷ Ett bevis för detta tycks vara den vänsterrevolutionära estetiken som används i kampanjen ”Defend Söderort” som handlar om att ”försvara” Bajenland. Loggan för kampanjen är en tydlig blinkning åt grupper som Rote Armee Fraktion och deras våldsetetiska symbolik med en Kalasjnikov. Trots att politik skall hållas borta från läktaren flyger alltså sådana politiska symboler under radarn, medan en regnbågsflagga sannolikt skulle kunna leda till mycket obehag och möjligen även fysisk repression. (Loggfoto för Facebookgruppen *Bajenland*, hämtat 2012-01-11)

⁵⁸ Med Antifa menas människor som är organiserade i utomparlamentariska antifascistiska radikala grupper som jobbar med direkt aktion. AFA (Anti-fascistisk Aktion) är ett exempel på en sådan organisation. Se till exempel www.motkraft.net (hämtat 2011-12-28).

denna handfull individer inte gör något väsen av sig. AIK:s läktare verkar befinna sig i något slags undantagstillstånd, där de flesta har koll på varandra och vet att de står mycket långt ifrån varandra värderingsmässigt, men där alla politiska uttryck får lämnas vid biljettentrén. Tincho påpekar att mycket av den retorik och estetik som används *är* politisk och politiskt färgad, men att det råder konsensus om att inte låtsas om det. Det finns dock gränser som verkar vara oklara och godtyckliga, men som ingen på läktaren får överträda (Mouffe 2000: 146).

Oavsett hur det förklaras (det var tidens anda, det låg inga egentliga rasistiska övertygelser bakom, det var ett sätt att vara rebellisk) är det tidiga 1990-talets högerextrema läktarkultur ett förflutet som behöver göras upp med. Författarna till *Va för jävla pack e ni?* bortförklarar allt för lättvindligt dåtidens ”heilande” läktarkultur som ”uttryck för provokation snarare än för en politisk åsikt” (Hagström m.fl. 2010: 91), vilket är den attityd som gör att fascistiska element kan finna handlingsutrymme på läktaren än idag.

5.7.1 Fascister och kommunister – Ska verkligen ”alla” få vara med?

Charlotte Corday återkommer flera gånger till att det finns ”en symbioskänsla utan dess like” på Hammarbys läktare. I denna symbios ingår enligt honom alla som kallar sig Hammarbyare. Den ”mentala enigheten” är läktarkultur för honom och då spelar det ingen roll vem som står bredvid honom – må han vara fascist – så länge han också sjunger.

Vi:et är alla Bajare som står på läktaren. Och då är det en för alla, alla för en och det... det är fascister, det är kommunister, det ska vara allt! [---] Alla ska ingå, så är det.

I Gellert Tamas reportage om Black Army från 1995 uttrycker en supporter samma åsikt: ”Alla får göra som de vill och tycka som de vill, så länge de håller på AIK” (Tamas och Blombäck 1995: 71). Inställningen är alltså inte ny.

Charlotte Corday säger att det ju “såklart” är problematiskt, att dela läktare med fascister och att om det hade varit någon annanstans så hade det varit ”döden”. Men på Bajenläktaren så ”fungerar det på något sätt”.

Charlotte Cordays svar gör mig förvirrad. Utanför läktaren tillhör han en hårdför del av den utomparlamentariska vänstern som inte accepterar fascistiska uttryck överhuvudtaget. Men inne på läktaren kan han plötsligt tänka sig att hoppa, sjunga och dela starka känslor av kärlek med fascistiska individer. Jag får inte ihop det han säger till en entydig tanke. Vid ett andra möte blir denna förvirring det vi uppehåller oss vid. Charlotte Corday säger att det är en bra beskrivning av alla tumultartade känslor som läktaren väcker i honom. Han kan inte förklara varför han på läktaren kan tänka sig att stå bredvid samma person som han på vilken annan plats som helst hade konfronterat fysiskt.

Han säger att han är uppfostrad med att fotboll ska fungera som en enande kraft som knyter vänskapsband som egentligen inte borde vara möjliga. Jag frågar vilket som kom först för honom: kärleken till Hammarby eller det politiska uppvaknandet. Hammarby, svarar han med bestämdhet. Hade det politiska kommit först så skulle han aldrig ha kunnat stanna på läktaren så som den ser ut idag, med så mycket rasistiska och fascistiska uttryck. Charlotte Cordays hållning till läktaren som plats verkar därmed likna den som gör att individer kan ge uttryck för disindividuerade beteenden som de aldrig skulle göra annars. Det är en bubbla – en extrem sådan – en plats skild från hans övriga, politiska, liv (Myers 2008: 275).

5.8 Bajensamba och Reclaim the City – En berättelse om att försonas med sig själv

Pias kärlek till Hammarby fostrades av hans mamma. När han var i tolvårsåldern började han få åka in själv från hemmet i söderförorten Bagarmossen för att gå på match med sina kompisar. Idag går Pia bara på några matcher per säsong och fram till för några år sedan besökte han inte läktaren överhuvudtaget. Det har dock inte haft något att göra med att hans intresse för klubben svalnat. Han ser alla matcher han kan på TV och berättar om ett intresse som tar upp ganska mycket av hans tid. Pia beskriver det som en sorts ”eskapism”, eller ”en väldigt vacker flyktlinje”.

Jag kan gå och dagdrömma om vilka spelare [de ska ta ut], hur de borde spela och vackra mål... [---] Att jag liksom kan... sitta en hel bussresa och tänka på Hammarby! [---] Att en kan gå runt på stan, saker är bara helt fucked up och en ba dagdrömmar om Sinan Ayranci⁵⁹ typ, och fetischiserar hans ben! [*Pia skrattar*]

Hammarby och fotboll finns ständigt med honom, men kärleken till laget är svår att hantera för Pia. Att vara på läktaren förknippar han numer med ”ledsamhet, uppgivenhet”.

Pias allra mest intensiva Hammarby-period var i 14- till 18-årsåldern. Då gick han på alla hemmamatcher och åkte också på bortamatcher. Som 16-åring jobbade han till och med en hel sommar på McDonald's bara för att kunna åka på en bortamatch i Belgrad. Det var någon gång efter gymnasiet som läktarkulturen började framstå som mer och mer problematisk. Han började intressera sig för politik och fick nya vänner, säger han, och ”[...] hade svårt att förstå riktigt hur jag skulle få in fotbollen bland andra framväxande intressen”. Pia hade så svårt att hantera de läktarkulturella uttryck som han fann problematiska, att han helt enkelt under en period kände att han blev tvungen att sluta se fotboll från läktarplats.

⁵⁹ Nummer 11 i Hammarby som gjorde ett av 2011 års snyggaste mål; en cykelspark i hemmamatchen mot Degerfors.

Pia säger att han inte alls kan förlora sig i stämningen på läktaren på samma sätt som han kunde för tio år sedan. Som liten upplevde han att han *förlorade sitt jag*, men att det idag finns en distans som han inte kan tränga igenom när han står på läktaren (Mouffe 2008: 30; Myers 2008: 273):

[Då var det] ett nuvarande som liksom [sköljde] över jaget och [suddade] ut det. Idag förlorar jag mig absolut inte på det sättet.

Samtidigt beskriver Pia en stark kärlek till läktarkulturen. Det finns till exempel viss humor som kan vara ganska rå, men som alltid ”drabbat honom så hårt” och han skrattar ofta på läktaren åt saker folk skriker eller gör. Men han känner sig distanserad från massan. Han uppfattar Hammarbys klack som dominerad av ”yngre snubbar” som klär sig homogent (jag skulle säga att det är Ultrasgrupperna Pia beskriver, till exempel Ultra Boys 99 som klär sig i likadana svarta vindtygsjackor med påsydda emblem). Han säger själv att det nästan är märkligt hur distanserad han känner sig från dem. Han kan inte identifiera sig med deras typ av supporterskap överhuvudtaget, trots att han själv kan känna av behovet av att vilja ingå i något större.

Det Pia beskriver är att han inte längre kan gå upp i massan på det deindividuade sättet som vi människor måste kunna göra för att uppleva känslan av att *förlora oss själva* i stunden, i stämningen. Han är för medveten om saker massan står för som han inte själv står för. Därför kan han inte *förlora sitt jag* trots att han emellanåt kan känna ett behov av det. Den här viljan att gå upp helt i Hammarby, men inte längre kunna göra det, verkar väcka en sorg och en ledsnad i Pia. När han talar om vad läktaren betydde för honom i yngre tonåren gör han det med saknad, och en känsla av sorg över att ha förlorat något som på den tiden betydde ”nästan allt” för honom (Maffesoli 1996: 91; Mouffe 2008: 30f; Myers 2008: 273ff).

Den bild av Hammarbyläktaren som han när, är istället en romantiserad bild av något mycket ”skärvigare”, ”skevare”, mindre helt och rent än det de unga Ultraskillarna representerar. Han upplever att det än idag finns “[...] lite mer luggslitna och sjaviga figurer” som han kanske inte har något gemensamt med egentligen, men som han ändå kan identifiera sig med och finna en skönhet i.

Under de år han var borta från läktaren odlade Pia det politiska engagemang, som han beskriver som någon slags ”vrede eller ilska” rotad i en förortsuppväxt. Under tonåren fick mycket av den ilskan istället utlopp på läktaren, där han kunde bli ”svinfull och stå och skrika, vända det [utåt]” på samma sätt som han kunde på Reclaim the City, där han sprang omkring och klottrade. Han kunde förlora sig i båda stunderna och de två platserna fyllde ett liknande behov hos Pia i att ”bara fucka upp”.

När han besöker läktaren nuförtiden ställer sig Pia oftast med sina gamla vänner från barndomen i Bagarmossen. Vännerna står där de ”alltid” stått; uppe i vänstra hörnet av klacken, bakom ett annat gäng som också ”alltid” stått där.

Jag vet inte vad det är för jävla självplågeri att jag alltid ställer mig [där]. Det är [bakom] några jävla muppar som... ja men de har ju hållit på sen länge nu, de senaste tio, tolv åren som nån grupp. [Det är en] sån dum grej att jag [ställer mig] bakom dem när jag uppenbarligen blir väldigt provocerad av dem.

Anledningen till att Pia ställer sig bakom dem, trots att de provocerar honom, är att det är där hans barndomskompisar finns. Läktaren är idag den plats där Pia kan umgås med dem på ett problemfritt sätt.

Jag känner mig... som en lite främmande fågel [på läktaren]. Samtidigt som det också knyter an till ett ungdoms- och barndomsjag och en förortsidentitet fortfarande, för att jag har mina vänner från Bagarmossen som står på samma plats [som de alltid gjort]. Jag kommer upp dit och jag blir jätteglad att se dem och det är väldigt fint att vi fortfarande ses där och att det är så pass... friktionsfritt. Det är en väldig värme i de mötena.

Annars umgås Pia inte så mycket med vännerna från Bagarmossen. De verkar ha valt olika vägar i livet, där han kanske är den ende akademikern. Han säger att han i akademien alltid känner sig främmande, men att han på läktaren kan uppleva ”ett akademiskt jag som [han] aldrig känner i akademien” och att det skapar en distans till barndomskompisarna och till resten av klacken. Trots det är läktaren ändå en plats Bagarmossungarna kan mötas på som vuxna. Pia tror att han bevisar sig genom att stå bredvid dem på läktaren, bevisar att han inte är ”en knäppis, eller en tok, utan fortfarande [jag]”.

[D]är kan vi ses, gå tillbaka, umgås på ett väldigt kravlöst vis.

Pia berättar att han för ett tag sedan sprang på en av barndomsvännerna ute på stan. Båda var fulla och det slutade med att de hade ett stort bråk. Pia upplevde att den manliga vännen gick över gränser, som inte var okej ur ett feministiskt perspektiv, och Pia kände att han var tvungen att reagera på det. Det hade inte kunnat sluta på något annat sätt, säger han, men det var väldigt sorgligt. Han säger att sådana bråk och konfrontationer hade det kanske blivit mer av om de hade fortsatt ses i andra sammanhang,

men... på Söderstadion blir det inte så. Här kan det ju räcka med att skicka cigaretter till varandra och kramas när det blir mål och liksom bara kolla... att allt är bra.

Det är de senaste två, tre åren som Pia har börjat hitta tillbaka till läktaren igen och återfunnit något han tycker är ”vackert och roligt i det”. Läktaren och fotbollen är dock ett privat intresse, säger Pia, något han inte riktigt diskuterar med några av sina andra vänner, utan någonting han ofta gör ensam. Under vårt samtal i gångtunneln återkommer han hela tiden till en negativ och sorgsen känsla och säger, att det nog är något som hänger sig kvar från åren då han inte besökte läktaren alls. Han verkar känna frustration över de känslorna, eftersom han vill kunna se allt det som också är vackert på läktaren.

Idag har Pia försonats med “krockarna” inom sig och kan nästan finna något tillfredsställande med de här tydliga polerna, som drar åt olika håll och kraschar in i varandra. Han säger att både Jaget och Livet ju är fullt av problem, motsättningar och konfrontationer, men att det var det han inte kunde hantera i

den sena tonåren, när han gick igenom sina första politiska identifikationsprocesser. Hans subjekt blev överdeterminerat i och med att identiteten som Hammarbyare hindrade den identitet som vänsterpolitisk individ Pia höll på att utveckla.

Då kunde jag liksom inte stå ut med de här motsättningarna i mig. Jag stod liksom inte ut, jag förstod inte vad jag skulle göra av de här krockarna.

Pia slutade till och med att *spela* fotboll och var ledsen i flera år över att inte kunna ta del av fotbollens värld. Idag kan han istället finna en njutning i konflikterna inom sig. En njutning i att försöka gå med på att ”Jaget måste få vara motsägelsefullt” och det är just denna försoning med att som människa ha ett fragmenterat subjekt, som möjliggör för Pia att hantera de olika subjektspositionerna som en agonistisk, istället för antagonistisk konflikt (Börjesson och Palmblad 2007: 15; Mouffe 2000: 146f; Mouffe 2008: 27, 36; Winther Jørgensen & Phillips 2000:49).

5.9 ”Må de hata oss, blott de frukta oss”⁶⁰ – Två berättelser om AIK från läktarplats

32-åriga Gary beskriver det som att han får ”svälja” sina politiska åsikter och bara försöka ”följa med i flowet”, när han befinner sig på Råsundas läktare. Han säger att han har vant sig på något sätt, men att vissa saker fortfarande tar hårdare än andra, framförallt bögskämt och rasistiska saker om svarta spelare.

Han använder sig av olika taktiker för att undvika konfrontation med de läktarkulturella uttryck som han har svårast för. Det kan vara att välja bort ställen och vissa saker att göra före och efter match, för att han inte orkar med ”den jargongen” som finns där. Han åker till exempel på nästan alla AIK:s bortamatcher, men har slutat åka med de abonnerade bussarna (”Det finns mycket idioter som åker bussarna.”). Han har flyttat från ståplats i klacken till sittplats på långsidan och säger själv att det är av bekvämlighet. Han orkar inte ”stå och skrika lika mycket hela tiden”, han har tröttnat på att stå i långa köer och på sittplats kan han koncentrera sig mer på spelet, än på vad grannen på läktaren håller på med. Han säger att det är mer påfrestande att stå på Norra (i klacken) helt enkelt (de Certeau 1984: xix).

När han var yngre var en del av läktarupplevelsen att det kändes ”[...] lite så där tuffare och coolare att stå i klacken än vad det gör nu”. Som en av de äldre säger han att han idag skulle känna ett annat sorts ansvar för andras beteende om han stod där. Det är mest unga på Norra, fortsätter han, och de ”har ett annat synsätt på livet” än vad han har. Tincho bekräftar det Gary säger; efter att de fyllt tjugofem så flyttar de flesta från AIK:s klack till sittplats istället. Tincho, som är mycket engagerad i sin Ultrasgrupps tifoverksamhet tycker det är synd, eftersom mycket tradition går förlorad på det sättet.

⁶⁰ Black Armys valspråk (Hagström, Johansson och Jurell 2010: 213).

Gary har följt AIK sedan han var barn och även om han växte upp i en familj med vänsterpolitiska åsikter, så hade han redan varit en del av läktarkulturen i flera år när hans eget politiska engagemang blev större. Han tror att det har avspeglats sig i hans supporterskap, att han ”vant sig” vid läktarkulturen och på något sätt accepterat den. Samtidigt säger han att det bara blir jobbigare ju äldre och mer politiskt engagerad han blir. Det börjar bli svårt att hålla isär politiken och fotbollen.

Förut tror jag att jag skyllde på det mer, att nu är det fotboll, då skiter jag i allt annat som jag tycker men, så är det väl inte riktigt längre, utan jag försöker att... att vara jag även när det gäller fotboll.

Gary verkar ständigt behöva kompromissa med någon del av sig själv. Han säger att AIK på ett sätt går före hans politiska liv. Match prioriteras före politiska möten. Men han kan alltså inte röra sig helt fritt på läktaren, utan påminns ständigt om att han får kompromissa med sina ideal för att kunna befinna sig där. Genom olika taktiker har Gary ändå lyckats skapa sig utrymme att fortsätta besöka läktaren – men bara tillfälligt, eftersom att han säger att det bara blir svårare och svårare ju äldre han blir. En långsiktig lösning – en strategi – skulle vara att antingen sluta gå till läktaren, eller att aktivt arbeta med att förändra läktarkulturella uttryck (de Certeau 1984: xix).

Gary verkar uttrycka en önskan om att AIK kunde vara ett enat ”vi” för honom, men det är delat säger han. Det finns många AIK:are han aldrig skulle vilja ha som vän, men när det är matchdag så blir det ”vi”, mot motståndarna, mot media – ”[D]et är ju vi AIK mot resten liksom”.

Gary, som besökt Råsunda sedan början av 1990-talet, säger också att mycket har blivit bättre, bland annat för att AIK:s publik är mycket mer heterogen nu än för tjugo år sedan. Då stod folk och ”heilade” på läktaren, de ”uggade” åt icke-vita spelare och kunde öppet manifesteras en nynazistisk tillhörighet. Han tvekar på frågan om någon skulle kunna ”heila” på AIK:s läktare idag utan att bli ifrågasatt, men säger att den personen nog skulle få ”ganska mycket skit faktiskt” och kanske också spö. Tincho berättar om en händelse då en ung kille, ”en fjortis”, satte upp klistermärken för info14⁶¹ på Norra, där klacken står.

Tincho: Han fick sitt säsongskort konfiskerat, och så fick han nog en del spö och blev utkastad. Så... ja, han kommer inte kunna ta sig tillbaka igen på ganska länge. [---]

Jenny: Jag blir nyfiken, vem var det som konfiskerade årskortet?

Tincho: [kort tystnad] Det vet jag inte, men jag vet att han blev av med det i alla fall.

Jenny: Men det var supportrar?

Tincho: Ja, ja precis! Ja det var inga... ingen ordningsvakt fattade vad som höll på att hända, så då sa jag bara att, jo men det var en nazist som blev utkastad. Då sa de, okej... typ så.

⁶¹ Info14 är en nynazistisk webbskrift som sedan årsskiftet 2010/2011 ligger på is.

Tincho och Gary har en rätt samstämmig syn på vilken roll politik spelar på AIK:s läktare – eller snarare vilken roll politik *inte* spelar. Gary snubblar lite på orden när han ska försöka beskriva vad det handlar om, men kommer fram till att det finns någon sorts tyst överenskommelse om att läktaren ska vara till för alla ("... vilket i det här fallet då oftast är... män.") och att avsaknaden av politiska samtal och uttryck är en taktik för att hålla interna stridigheter nere. Politik skulle kunna splittra klacken och blir "något farligt som man inte pratar om" för att undvika politiska slagsmål. När jag frågar specificerar Gary de politiska slagsmålen på AIK-läktaren med att han hört att nazister åkt på spö, och säkert tvärtom. Han säger att han också känner till att "vissa som är vänster har fått spö av vänsteraktivister för att de trodde att de var nazister", vilket pekar på att känsligheten för vad som kan tolkas som politiskt är så pass stark, att det inte ens finns utrymme för att säkerställa att de förment politiska uttrycken tolkats korrekt. Tincho fyller i att det inte spelar någon roll *vad för sorts* politiska åsikter det handlar om – även bland de individer och grupper som delar åsikter, finns det "en oskriven regel" att aldrig prata högt om politiska frågor (de Certeau 1984: xix).

Tincho är inte helt nöjd med att det är på det viset. Han skulle själv vilja att politik "inte skulle vara sånt tabu". Han förstår varför inställningen till politik är som den är – det blir "lugnare" helt enkelt. Det är en taktik för att denna heterogena massa ska kunna samsas om läktaren som plats. Men personligen skulle Tincho vilja att Ultras och andra fotbollspolitiskt engagerade faktiskt vågade göra politik av till exempel den ständigt pågående kampanjen *Mot den moderna fotbollen*.

Som det är nu blir det bara plakatpolitik. Man ser inte strukturer, man ser inte vad som finns bakom den moderna fotbollen. Bara om man skulle gå så långt som att säga att, ja men det är en ökad kommersialisering i hela samhället så skulle det bli... lite suspekt så där. Det är ofta ett hinder.

Skillnaden mellan Garys och Tinchos upplevelser av AIK:s läktare verkar vara, att Tincho uppfattar den som befolkad av politiska individer i större utsträckning än vad Gary gör, men att dessa inte vill eller vågar prata om sina åsikter. Under ett samtal om den Ultrasgrupp han tillhör säger Tincho, att han vet många inom gruppen som har liknande politisk övertygelse som han, men när jag frågar om det betyder att det är en vänsterpolitisk grupp säger Tincho mycket bestämt *nej*. "Det är en opolitisk grupp med... en del medlemmar som har vänsteråsikter" slår han fast och är tydlig med att det är viktigt att Ultrasgruppen inte har någon politisk tillhörighet. När jag frågar vad han tror skulle hända om han försökte diskutera exempelvis strukturerna bakom den moderna fotbollen med sina kompisar så tvekar Tincho lite. Folk runtomkring honom skulle nog hålla med honom, tror han, men det skulle ändå inte gå, även om han fick medhåll.

Att politiken ska hållas utanför AIK-läktaren blev en viktig regel under skarven mellan 1980- och 1990-talet. Hade supportrar varit helt fria att uttrycka politiska åsikter då, hade det antagligen, varit

främst nynazistiska och rasistiska åsikter som förts fram. Gary berättar ju också att det för tjugo år sedan faktiskt var så att AIK:are "heilade" matcher igenom. Lösningen på AIK:s läktare tycks ha blivit att kollektivt komma överrens om att aldrig verbalisera eller lyfta fram politiska åsikter och värderingar, och det är här som Tinchos berättelse om fjortisen med info14-klistermärken kommer in. Även om AIK-supportrar på grund av lagets läktarkulturella historia kanske är känsligare för nynazistiska uttryck, så tror jag att någon som hade manifesterat vänsterpolitiska åsikter hade kunnat råka ut för ungefär samma behandling.

Det betyder dock inte att detta är en konfliktlösande metod för att hantera politik på läktaren. Istället för att låta de antagonistiska strömningarna som finns på Råsunda komma fram, tycks massan ha enats om en sorts "anti-antagonistisk" lösning som enbart kan ses som temporär. Enligt Mouffe blir antagonistiska konflikter enbart starkare om de ignoreras, och denna "kompromiss" kan alltså inte ses som något annat än en tidsbunden taktik. Förr eller senare kommer AIK-läktaren antagligen att behöva ta itu både med sin politiska historia och sin politiska framtid (de Certeau 1984: xix; Hagström m.fl. 2010: 148; Mouffe 2000: 2f; Mouffe 2008: 27, 36).

5.10 "Full fart framåt! Håll tätt bakåt!"⁶² – En berättelse om att vara bond-supporter på Djurgårdsläktaren

Fotboll spelade en väldigt stor roll i Sonnys liv som barn. Han spelade själv i ganska många år, och följde Djurgården slaviskt. Fotboll var "allt", det viktigaste Sonny hade. Kärleken till Djurgården delades av hela släkten, men eftersom Sonny växte upp i mindre städer, fick han nöja sig med att se Djurgården på TV eller när de spelade bortamatch i närheten av hemstaden. När han var sexton började fotbollsidentiteten att blekna. Andra intressen kom emellan; till exempel att åka skateboard och organisera sig politiskt.

När Sonny i tjuugoårsåldern flyttade till Stockholm vaknade fotbollsintresset till liv igen. Nu kunde han ju se Djurgården på deras hemmaarena och dessutom var det ett sätt att fördriva tiden i en ny stad, där han annars inte hade så mycket att göra. Han hade dock ingen att gå med; hans nya vänner tyckte fotboll var rent förkastligt. Han var helt enkelt väldigt ensam om att vara "fotbollstönt", vilket fortfarande präglar hans fotbollsintresse.

Så då har det liksom inte varit så att, nu går jag till den här puben, och ölen skummar med alla mina kompisar. Utan jag har alltid gått själv.

⁶² Detta är Sonnys favoritramsa. Den är en Djurgårdsklassiker som ropas mellan de två långsidorna på Stockholms Stadion. När Sonny pratar om den börjar han, nästan ofrivilligt, att le. "Det är mäktigt, då blir jag glad. Än idag, då blir jag glad och vill vara med."

Trots att Sonny besökte Djurgårdens läktare i flera år lärde han aldrig känna någon annan supporter, inte ens någon att nicka hej till innan match. Klacken kändes så stor, och Sonny ensam.

Jag kommer ihåg i pauserna att jag tyckte det var rätt segt att vara själv. Att det var rätt tråkigt liksom. Men samtidigt så, när det blev mål så var det ju nån slags gruppkräm... och sen så var det ju väldigt trångt att stå i klacken så man stod liksom och höll i varandra... utan att det var nåt läskigt med det, nåt skrämmande. Det var ju lite mysigt. Det kommer jag ihåg att jag tänkte på speciellt. Jag känner inte de här människorna men vi liksom är ändå här tillsammans på nåt sätt.

Läktaren var, trots den mysiga gemenskapen, en ensam plats, en plats Sonny inte delade med någon annan än den stora anonyma massan av Djurgårdare runtomkring honom. För honom har fotbollen alltså varit ett väldigt privat intresse, precis som för Pia. En konsekvens av detta är till exempel, att Sonny är den enda deltagaren som inte kan komma på någon fotbollsrelaterad plats han vill möta mig på. Visst, säger han, vi hade väl kunnat gå promenaden från tunnelbanan till Stockholms Stadion, men han tycker bara den är ”omysig” och den geografiska platsen betyder inget speciellt för honom.

Att Sonny inte är uppvuxen i Stockholm bidrar säkert till att Stockholms Stadion som plats inte väcker särskilt starka känslor i honom. Då är det laget, Djurgården, som betyder något, inte nödvändigtvis att se matchen från läktarplats. Den första matchen han såg på Stockholms Stadion blev dessutom lite av en chock. Trots att han var utomsöcknes kunde Sonny känna av stämningen kring Djurgården, säger han. Stadion låg i de finare delarna av innerstaden, alla i klacken var vita män som såg ”rätt brackiga ut”, de hade ”kotletter” på huvudet och stämningen var rätt tuff. Ju längre Sonny bodde i Stockholm, desto mer insåg han att han ju hejade på fel lag. Han borde ju ha varit Hammarbyare ”rent politiskt”! Nu hejade han på överklasslaget istället! Som bondsupporter hade han inte lärt sig läsa av de värderingar, stereotyper och klassmarkörer som hänger ihop med de olika Stockholmslagen.

Jag frågar honom om han någonsin tänkte på att byta klubb och börja heja på Hammarby istället. Han säger att någon obotlig lojalitet mot Djurgården känner han inte, men han tycker inte att läget verkar bättre på Söderstadion vad gäller läktarkulturen. Däremot tror han att han nog hade blivit Hammarbyare om han hade bott i Stockholm i tonåren då identifikationsprocesserna hade kunnat leda honom till ”vänsterlaget” istället.

Om jag [bott] här så hade jag mer förstått liksom, ja geografiskt att klubbarna har olika hemort och vad det står för politiskt. Då hade jag kunnat byta klubb.

Sonny är den deltagare som fördömer andra supportrars ageranden allra hårdast. Han säger många gånger under vårt samtal att han är förbannad, ledsen, bedrövad, uppgiven och besviken. Han kallar ramsor om att assyrier inte har något hemland för ”jävla nazistramsor” och sexistiska ramsor för rent kvinnohatiska.

Jag tänkte aldrig att [jag skulle sluta gå på fotboll]. Men jag tänkte, vilket jävla skit det här är! Vilken brutal jävla kultur där man får tusentals killar och män att stå och sjunga så där [---] [När det] står 5000 pers i klacken och sjunger *Vi ska våldta era horor*.

När han precis hade flyttat till Stockholm tyckte Sonny ändå att det var kul i klacken, att stämningen var härlig, trots att han även då var politiskt aktiv. Han säger att han blev förtrollad av kollektivet och av att det kändes som att de var "[...] en kraft tillsammans som hjälpte spelarna". Idag blir han definitivt inte förtrollad eller bortsvept i något "vi" som "vi Djurgårdare". Han känner istället att han demonstrativt *inte* vill vara ett "vi" tillsammans med dem.

Jag tar mig själv på för stort allvar för att kunna tänka att [det här är] vi:et, kollektivet. Det är så mycket märkliga sånger, och hela det dom utstrålar dom här killarna som är med i klacken... Det är så mycket skit tycker jag bara.

Sonny har i princip slutat att besöka läktaren. Det händer kanske två gånger per år och då kan det lika gärna vara på Söderstadion som på Stockholms Stadion. Han blir så upprörd av besöken, av att det inte bara är unga killar som inte kan uppföra sig, utan män i alla åldrar som tycker det är kul att få kalla domaren för hora. Sonny säger, att hela fotbollsupplevelsen verkligen kunde ha varit fantastisk och att den hade kunnat ha en mycket, mycket stor betydelse i hans liv. Om bara läktarkulturen hade varit annorlunda.

6. Sammanfattande slutsatser

Jag kommer i tur och ordning att i detta kapitel rikta mig till akademien, supportervärlden och den autonoma vänstern för att diskutera de slutsatser jag dragit av studien.

Ur ett intersektionellt perspektiv finns en viktig faktor som verkar spela stor roll för hur deltagarna lyckas förhålla sig till sitt supporterskap, och det är ålder. De två deltagare som är närmare 20 än 30 (Tincho och Charlotte Corday) är medvetna om att deras förhållningssätt till läktaren inte går ihop med deras privata värderingar och åsikter. Lösningen för att deras subjekt inte skall bli överdeterminerat och därmed omöjliggöra för dem att stå på läktaren, är att skjuta problematiken åt sidan – att helt enkelt som Tincho säger "försöka att inte tänka på det". Mouffe skulle hävda att detta "antipolitiska" sätt att förhålla sig till subjektets identifikationsprocesser enbart bidrar till att stegra den antagonistiska konflikt som förr eller senare kommer att bryta ut. Deras lösning får ses som temporär och blir därmed en taktik snarare än en strategi (de Certeau 1984: xix; Mouffe 2000: 146-149; Mouffe 2008: 9ff; Winther Jørgensen och Phillips 2000: 49).

De deltagare som är närmare 30 än 20 har hittat olika taktiker och strategier för att hantera de läktarkulturella uttrycken. Pia upplevde under en period just att hans subjekt blev överdeterminerat och han kände sig tvungen att lämna läktaren. Idag har han i viss grad återvänt dit. Det har möjliggjorts

genom att han med åldern strategiskt valt att försonas med sitt fragmenterade subjekt och därmed omfamnat, istället för förnekat, de agonistiska konflikterna inom sig (de Certeau 1984: xix; Mouffe 2008: 10f; Winther Jørgensen och Phillips 2000: 49).

Sonny, Gary och Mira använder sig av en blandning av taktiker och strategier. För Sonny har strategin blivit att ta avstånd från läktarkulturen och andra supportrar, men han önskar att fotboll kunde spela den stora roll den spelade för honom som ung. Hans förhållningssätt går alltså att se som både en taktik och strategi – en taktik eftersom att känslorna inom Sonnys subjekt inte sublimerats i agonistisk form, men en strategi eftersom han vet att han inte klarar av att besöka läktaren regelbundet, och därmed avstår från att göra det (de Certeau 1984: xix; Mouffe 2000: 146, 149; Mouffe 2008: 9).

Gary har länge använt taktiker för att kunna fortsätta följa AIK så intensivt som han vill, men han säger själv att han upplever sitt subjekt som överdeterminerat oftare och oftare. Istället för att mattas av med åldern tycks de antagonistiska konflikterna inom Gary bara tillta i styrka, och i framtiden kommer han gissningsvis att behöva göra ett ställningstagande. Han verkar dock inte kunna se någon tillgänglig varaktig strategi för att kunna jämka sin politiska övertygelse med sitt supporterskap. Att han kan erkänna de antagonistiska konflikterna inom subjektet är dock en förutsättning för att han i framtiden skall kunna hantera dem inom agonistiska former (de Certeau 1984: xix; Mouffe 2000: 146; Winther Jørgensen och Phillips 2000: 49).

Mira har, liksom Pia, blivit bättre på att hantera sitt överdeterminerade subjekt med åldern. Hon väljer att inte reagera och se på läktarkulturella uttryck på samma sätt som hon gjorde när hon var ”yngre och argare”. Det betyder inte att hennes åsikter förändrats, utan att känslorna snarare försvagats inom det spatiala rum som läktaren utgör. Hennes strategi är att se på läktaren som plats som ett ”nöjesrum” avskilt från andra delar av hennes liv. Läktaren blir en plats där hon inte alltid måste stå i försvarsställning, beredd att fysiskt eller verbalt bemöta diskriminerande uttryck (Anderson 2004: 254; de Certeau 1984: xix).

Den akademiska forskningen kring supporterskap har sedan länge lidit av en fixering vid Huliganen och våldsromantisering maskulinitetsforskning med bristande genusperspektiv (Free och Hughson 2003: 136-155). Jag hoppas att denna studie kommer att kunna bidra till att rikta fokus mot den läktarkultur som hämtar inspiration från Ultraskulturen. Akademin, media och supportervärlden måste tillsammans finna nya teoretiskt tillfredsställande vägar att diskutera de problem – och möjligheter – som finns på läktaren.

Med dessa kunskaper i bagaget vill jag nu vända mig till supportervärlden. Oviljan att diskutera eller erkänna politiska konflikter på de läktare som studien berör kommer i förlängningen enbart att gynna fascistiska och diskriminerande element. Den höga närvaron av fascistiska uttryck på Stockholms läktare var faktiskt något som chockade mig under arbetet med denna studie. Som supporter kände jag

enbart till de stereotyper som sade att AIK var ”högerlaget” med nazistiska influenser. Deltagarnas berättelser motsäger denna stereotyp; AIK:s läktare är tvärtom den enda som aktivt använder sig av en taktik för att hantera politiska konflikter. Lösningen tycks dock ha blivit av en ”anti-agonistisk” art. Medvetenheten om motstridiga politiska åsikter är så stark att ”politik” blivit helt förbjudet på läktaren, oavsett om den är av vänster- eller högerart. (de Certeau 1984: xix; Mouffe 2000: 149).

Den största överraskningen var hur pass stark närvaron av fascistiska individer och uttryck är på Hammarbys läktare, den som enligt stereotypen skall vara ”vänster”. Charlotte Corday beskriver att han möter samma individer på läktaren som vid fysiska ”uppgörelser” mellan autonoma vänsteraktivister och nazistiska eller nationalsocialistiska grupper. Han talar också om en Ultraskultur där influenserna hämtas från fascistiska supportrar till fotbollsklubben Lazio snarare än från dem med vänsterprägel. På Hammarbys läktare verkar det, till skillnad från inom AIK, gå att komma undan med att till exempel göra ”Hitlerhälsningen”. Det är tänkbart att detta beror på att klubben, och dess supportrar, så länge levt på bilden av att de är ett skönt, glatt gäng bohemer. Känsligheten mot förment politiska uttryck är inte lika stark som på AIK:s läktare, eftersom att Hammarbyare aldrig behövt konfronteras med bilden av att de är fascister på samma sätt som AIK:are har behövt.

Detta har gett spelrum för fascistiska individer att etablera sig på och inta betydelsefulla positioner inom läktarkulturen på Söderstadion. Närvaron av fascistiska uttryck på Hammarbys läktare är ett *mycket allvarligt problem* som supportrarna måste börja diskutera.

Om Djurgårdens läktare kan jag inte säga så mycket eftersom att den enda Djurgårdaren i studien knappt besöker den längre, och därmed saknar uppfattning om de politiska värderingarna på Stockholms Stadion annat än att de är ”överklassiga”.

Även när det gäller diskriminerande uttryck som inte är av fascistisk art måste supportervärlden vakna upp och börja diskutera – ”We need to talk about talking about sports” för att citera Michael Kimmel (2009: 126). Så länge som Bögen, Blatten och Kärringen används som en konstitutiv utsida som binder normativt supporterskap till den unga vita heterosexuella manskroppen så kommer läktaren aldrig att kunna bli den inkluderande och välkomnande plats som jag tror att många supportrar önskar att den vore. Det talas ofta om dalande publiksiffror i Sverige – att göra läktarkulturen hotfull och obehaglig för vissa på bekostnad av andras positiva känsla av gemenskap är enbart ett sätt att säkerställa att trenden fortsätter att peka nedåt (Mouffe 2000: 147).

Slutligen vill jag vända mig till den så kallade ”autonoma vänstern”, hur problematisk det begreppet än är. I Sverige och Stockholm tycks vänsterpolitiska grupper helt ha lämnat läktarkulturen att utvecklas åt fascistiska håll. Närvaron av individuella aktivister tycks inte ge något som helst avtryck i de politiska värderingar och åsikter som framförs, och heller inte i vilka individer som obehindrade tillåts föra ut fascistiska budskap bland den stora massan på fotbollsläktarna.

Att läktaren för många aktivister är ett "nöjesrum", en plats där de kan slappna av och inte behöver vara "den duktiga politiska varelsen" för några timmar, är ingenting jag försöker ta ifrån någon. Däremot undrar jag hur "vilsam" en plats kan vara om du som vänsteraktivist måste räkna med att kunna stöta på aktiva nazister, bli kallad hora, bög eller fitta och riskera fysiska konfrontationer? Även om den "anti-agonistiska" hållningen innebär att vänsteraktivister så väl som fascister kan röra sig fritt på läktaren utan att bli konfronterade med handlingar och åsikter individen gett uttryck för i sitt övriga liv, så kan vi som anarkister och aktivister absolut inte godta att läktaren någonsin är en otrygg plats för någon! Den autonoma vänstern måste börja bry sig om läktaren. Som det ser ut idag är läktaren en av få platser där fascister obehindrat kan "heila" och ge uttryck för rasistiska, homofoba och sexistiska åsikter utan att bli konfronterade.

Närvaron av fascistiska element skulle potentiellt kunna utgöra en rent fysisk fara för vänstermänniskor. Sonny berättar om en gång då han höll på att råka illa ut. Han hade en tröja på sig från Demokratiskt alternativ med texten *Demokrati betyder folkstyre, varför är det inte folket som styr?* på Djurgårdsläktaren och var som vanligt ensam. I paus kom en stor kille fram till honom och frågade vad tröjan betydde. Det visade sig att han var aktiv i en nazistisk organisation och trodde att Sonnys tröja betydde att de delade åsikter. Sonny rättade honom inte, utan tyckte det var mycket obehagligt, på gränsen till väldigt hotfullt. Eftersom att Sonny varit/är aktiv inom den frihetliga vänstern kunde han lika gärna ha blivit igenkänd för sina politiska åsikter.

Vi måste helt enkelt börja både prata och bry oss om läktaren som plats. De radikala och sociala möjligheter läktaren utgör skulle gå att utveckla på sätt som skulle kunna komma många av oss till glädje. Men bara om "alla" får vara med.

Litteraturförteckning

- Amster, Randall, DeLeon, Abraham, Fernandez, Luis A., Nocella, II, Anthony J. och Shannon, Deric (red.) (2009), *Contemporary anarchist studies: An introductory anthology of anarchy in the academy*, London: Routledge
- Andersson, Bengt (2011), "Hemligheten", *Offside*, 2-2011, <http://www.offside.org/magasinet/smyglaesning.aspx?id=5402&templateName=preview>, hämtat 2011-11-09
- Anderson, Eric (2005), *In the Game – Gay Athletes and the Cult of Masculinity*, Albany, New York: State University of New York Press
- Anderson, Jon (2004), "Talking whilst walking: a geographical archaeology of knowledge" ur *Area (Royal Geographical Society)*, 36.3, s. 254-261
- Andersson, Torbjörn (2002), *Kung fotboll: Den svenska fotbollens kulturhistoria från 1800-talets slut till 1950*, Eslöv: Brutus Östlings Bokförlag Symposion
- Andersson, Torbjörn (2010), "Svensk fotbollshuliganism, 1900-1970" ur *Fotboll och huliganism i Skandinavien* (red. Havelund, Jonas, Joern, Lise och Rasmussen, Kristian), Lund: MediaTryck,
- Andreasson, Jesper (2003), "Brudar, bärs och bögar – maskulinitet och sexualitet i en enkönad miljö" ur *Sexualitetens omvandlingar Politisk lesbiskhet, unga kristna och machokulturer* (red. Johansson, Tomas och Lalander, Philip), Göteborg: Daidalos
- Armaline, William T. (2009), "Anarchist pedagogy and epistemology" ur *Contemporary anarchist studies: An introductory anthology of anarchy in the academy* (red. Amster, Randall), London: Routledge
- Blee, Kathleen (2002), "Evidence, empathy and ethics Lessons from oral histories of the Klan" ur *The Oral History Reader* (red. Perks, Robert och Thomson, Alistair), London: Routledge, s. 333-343
- Bould, Geoffrey (2005), *Conscience Be My Guide – An anthology of prison writings*, Harare: Weaver Press
- Brand (2001), "Vad uppnådde vi i Göteborg" ur *I stundens hetta – Svarta block, vita overaller och osynliga partier* (red. Wåg, Mathias 2011), Stockholm: Roh-nin förlag
- Brännberg, Tore (1996), "Vem skrev pjäsen 'Huliganism'?" ur *Sporten eller livet: En antologi om huliganism, kroppsfixering och idrottsliga ideal* (red. Jacobsson, Ingrid), Stockholm: Heatwave Förlag
- Brännberg, Tore (2010), "Att dekonstruera begreppet huliganism" ur *Fotboll och huliganism i Skandinavien* (red. Havelund, Jonas, Joern, Lise och Rasmussen, Kristian), Lund: MediaTryck
- Bränström Öhman, Annelie och Livholts, Mona (red.) (2007), *Genus och det akademiska skrivandets former*, Lund: Studentlitteratur
- Börjesson, Mats och Palmblad, Eva (2007), "Introduktion" ur *Diskursanalys i praktiken* (red. Börjesson, Mats och Palmblad, Eva), Malmö: Liber
- Cashman, Richard (1995), *Paradise of Sport The rise of organised sport in Australia*, Melbourne: Oxford University Press
- De Certeau, Michel (1984), *The Practice of Everyday Life*, Berkeley: University of California Press
- Class War Federation (1997), "Ett öppet brev till revolutionärer" ur *I stundens hetta – Svarta block, vita overaller och osynliga partier* (red. Wåg, Mathias 2011), Stockholm: Roh-nin förlag
- Commission des femmes (1970), *Feminism and Anarchy*, <http://zinelibrary.info/files/feminism&anarchy.pdf>, hämtat 2011-12-05
- Connell, Raewyn (1996), *Maskuliniteter*, Göteborg: Daidalos
- Connell, Raewyn (2000), *The men and the boys*, Cambridge: Polity

- Cricket, Jade (2009), "A love willed queer" ur *Pink and Black Attack* nr 1, <http://zinelibrary.info/files/pinkandblackattack1final.pdf>, hämtat 2011-12-05
- "CS" (1984), "Introduction" ur *Untying the knot Feminism, Anarchism and Organisation*, London: Dark Star Press/Rebel Press
- Dahl, Robert A. (2002), *Demokratin och dess antagonister*, Stockholm: Ordfront i samarbete med Demokratiakademien
- Den osynliga kommittén (2010), *Det stundande upproret*, Lund: Pluribus
- Eagleton, Terry (2010), "Football: a dear friend to capitalism", *Guardian*, 2010-06-15, www.guardian.co.uk/commentisfree/2010/jun/15/football-socialism-crack-cocaine-people, hämtat 2011-10-31
- Ehn, Billy och Löfgren, Orvar (1982), *Kulturanalys – Ett etnologiskt perspektiv*, Stockholm: LiberFörlag,
- Ehn, Billy (2003), "Närhet och avstånd" ur *Vardagslivets etnologi* (red. Ehn, Billy och Löfgren, Orvar), Stockholm: Natur och Kultur
- Fernandez, Luis A. (2009), "Being there Thoughts on anarchism and participatory observation" ur *Contemporary anarchist studies: An introductory anthology of anarchy in the academy* (red. Amster, Randall), London: Routledge,
- Ferrell, Jeff (2009), "Against method, against authority... for anarchy" ur *Contemporary anarchist studies: An introductory anthology of anarchy in the academy* (red. Amster, Randall), London: Routledge
- Fielder, Christoph Emanuelle och Sandström Lundh, Elin Emil (2009), *Vi är misfits! Queerfeministisk aktivism och anarkistiska visioner*, Stockholm: Normal Förlag
- Finlay, Linda (2002a), "'Outing' the Researcher: The Provenance, Process, and Practice of Reflexivity" ur *Qualitative Health Research*, nr 12:4, s. 531-545
- Finlay, Linda (2002b), "Negotiating the swamp: the opportunity and challenge in research practice" ur *Qualitative Research*, nr 2:2, s. 209-230
- Foer, Franklin (2004), *How Soccer Explains the World: An Unlikely Theory of Globalization*, New York: HarperCollins
- Free, Marcus och Hughson, John (2003), "Settling Accounts with Hooliganism: Gender Blindness in Football Supporter Subculture Research" ur *Men and masculinities* 2003: 6, s. 136-155
- Fundberg, Jesper (2003), *Kom igen, gubbar! Om pojkfotboll och maskuliniteter*, Stockholm: Carlsson
- Fägerborg, Eva (1999), "Intervjuer" ur *Etnologiskt fältarbete* (red. Kaijser, Lars och Öhlander, Magnus), Lund: Studentlitteratur
- Gelderloos, Peter (2010), *Anarchy works*, San Francisco: Ardent Press
- Goldblatt, David (2006), *The Ball is Round: A global history of football*, London: Viking
- Green, Anders (2010), "Hur viktig är fotbollen för fotbollshuliganismen? En skandinavisk betraktelse" ur *Fotboll och huliganism i Skandinavien* (red. Havelund, Jonas, Joern, Lise och Rasmussen, Kristian), Lund: MediaTryck
- Gunnarsson Payne, Jenny (2006), *Systemskapets logiker: En etnologisk studie av feministiska fanzines*, Umeå : Institutionen för kultur och medier/Etnologi, Umeå universitet
- Hagström Ståhl, Kristina (2006), "Att känna min syn försvagad av ett öga" ur *Det gäckande könet Strindberg och genusteori* (red. Cavallin, Anna och Westerståhl Stenport, Anna), Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposion
- Hagström, Magnus, Johansson, Peter och Jurell, Carl (2010), *Va för jävla pack e ni? – Berättelsen om Stockholms fotbollsklackar*, Viborg: Imperial Publishing

- Howson, Richard (2006), *Challenging Hegemonic Masculinity*, London: Routledge
- Höglund, Johan (2005), *En av grabbarna En berättelse inifrån brödrskapet Firman Boys*, Stockholm: MMG Books AB
- Jansen, Sue Curry (2002), *Critical communication theory: power, media, gender and technology*, Lanham, Md. : Rowman & Littlefield
- Johnson, Francis (2009), *Famous Assassinations of History from Philip of Macedon 336 BC to Alexander of Serbia AD 1903*, Reprints from the collection of the University of Michigan Library
- Jones, P., Bunce, G., Evans, J., Gibbs, H. och Ricketts Hein, J. (2008), "Exploring Space and Place With Walking Interviews" ur *Journal of Research Practice*, 4(2), Article D2
- Kimmel, Michael (2009), *Guyland – The perilous world where boys become men*, New York: HarperCollins
- King, Anthony (2003), *The European Ritual: Football in the new Europe*, Great Britain: Ashgate Publishing Limited
- Kuhn, Gabriel (2009), "Anarchism, Sweden" ur *International Encyclopedia of Revolution and Protest* (red. Ness, Immanuel), Blackwell Publishing online, www.anarchistbookfairsweden.se/oldsite/anarchism_in_sweden.pdf, hämtat 2011-12-05
- Kuhn, Gabriel (2011), *Soccer vs. the State: Tackling Football and Radical Politics*, Oakland, Calif. : PM
- Laclau, Ernesto (1994), "Introduction" ur *The making of Political Identities* (red. Laclau, Ernesto), London: Verso
- Laclau, Ernesto och Mouffe, Chantal (2008), "Förord till den andra upplagan" ur *Hegemonin och den socialistiska strategin*, Göteborg: Glänta
- Maffesoli, Michel (1996), *The Time of the Tribes – The Decline of Individualism in Mass Society*, London: Sage Publications
- May, Todd (2009), "Anarchism from Foucault to Rancière" ur *Contemporary anarchist studies: An introductory anthology of anarchy in the academy* (red. Amster, Randall), London: Routledge
- Mouffe, Chantal (1992), "Citizenship and Political Identity" ur *October*, vol 61, The Identity in Question, s. 28-32
- Mouffe, Chantal (2000), "Politics and Passions: the Stakes of Democracy" ur *Ethical Perspectives*, 7 (2000) 2-3, s. 146-150
- Mouffe, Chantal (2002), *Politics and Passions The stakes of democracy*, London: Centre for the Study of Democracy
- Mouffe, Chantal (2008), *Om det politiska*, Hägersten: Tankekraft Förlag
- Myers, David G. (2008), *Social Psychology*, New York: McGraw-Hill Higher Education
- Niva, Erik (2010a), *Den nya världsfotbollen*, Stockholm: Modernista
- Niva, Erik (2010b), *Liven längs linjen*, Stockholm: Modernista
- Nordberg, Stefan och Rindå, Joakim (textred.) (2008), *BRYT! Ett metodmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet*, Stockholm: Forum för levande historia
- Pripp, Oscar (1999), "Reflektion och etik" ur *Etnologiskt fältarbete* (red. Kaijser, Lars och Öhlander, Magnus), Lund: Studentlitteratur
- Robertson, Jennifer (2002), "Reflexivity Redux: A Pithy Polemic on 'Positionality'" ur *Anthropological Quarterly*, 75:4, s. 785-792
- Rosenberg, Tiina (2002), *Queerfeministisk agenda*, Stockholm: Atlas

- Routledge, Paul (2009), "Toward a relational ethics of struggle Embodiment, affinity, and affect" ur *Contemporary anarchist studies: An introductory anthology of anarchy in the academy* (red. Amster, Randall), London: Routledge
- Roversi, Antonio (1994), "The birth of the 'ultras': The rise of football hooliganism in Italy" ur *Game without frontiers Football, identity and modernity* (red. Giulianotti, Richard och Williams, John), Aldershot: Arena
- Rudahl, Sharon (2007), *A Dangerous Woman – The Graphic Biography of Emma Goldman*, New York: The New Press
- Smith, Anna Marie (1998), *Laclau and Mouffe: The radical democratic imaginary*, London: Routledge
- Summanen, Eddie (2010), "Queer ny värld – En könsradikal vision" ur *Över regnbågen – Röster ur en rörelse* (red. Sörberg, Anna-Maria), Stockholm: Bokförlaget Atlas
- Tamas, Gellert och Blombäck, Robert (1995), *Sverige, Sverige, fosterland – Om ungdom, identitet och främlingskap*, Värnamo: Liber Utbildning AB
- Wallenberg, Petter (2010), "Till glittrets försvar. Om gayvärldens förkärlek för party och politik" ur *Över regnbågen – Röster ur en rörelse* (red. Sörberg, Anna-Maria), Stockholm: Bokförlaget Atlas
- Wekker, Gloria (2009), "The arena of disciplines: Gloria Anzaldúa and interdisciplinarity" ur *Doing gender in media, art and culture* (red. Buikema, Rosemarie och van der Tuin, Iris), London: Routledge
- Wilcox, Vanda (2009), "Tessera del tifoso: Italian fans face ID check", *Pitch Invasion*, <http://pitchinvasion.net/blog/2009/06/15/tessera-del-tifoso-italian-fans-face-id-check/>, hämtat 2011-12-13
- Winther Jørgensen, Marianne och Phillips, Louise (2000), *Diskursanalys som teori och metod*, Lund: Studentlitteratur
- Wåg, Mathias (2003), "Brev från de olydigas Bologna" ur *I stundens hetta – Svarta block, vita overaller och osynliga partier* (red. Wåg, Mathias 2011), Stockholm: Roh-nin förlag
- Wåg, Mathias (red.) (2011), *I stundens hetta – Svarta block, vita overaller och osynliga partier*, Stockholm: Roh-nin förlag
- X, Andrew (1999), "Ge upp aktivismen" ur *I stundens hetta – Svarta block, vita overaller och osynliga partier* (red. Wåg, Mathias 2011), Stockholm: Roh-nin förlag

Internetsidor

- Facebookgruppen *Inga apor på nya Söderstadion*, <http://www.facebook.com/pages/Inga-apor-p%C3%A5-Nya-S%C3%B6derstadion/278023645551268>, hämtat 2011-10-13
- Facebookgruppen *Bajenland*, <http://www.facebook.com/Bajenland>, hämtat 2011-10-14
- Loggfoto "Braveheart" från Facebookgruppen *Bajenland*, <http://www.facebook.com/photo.php?fbid=302594503088991&set=a.202866566395119.61205.202841686397607&type=3&theater>, hämtat 2012-01-10
- Loggfoto "Defend Söderort" från Facebookgruppen *Bajenland*, <http://www.facebook.com/photo.php?fbid=326659124015862&set=a.202866566395119.61205.202841686397607&type=3&theater>, hämtat 2012-01-11
- "Pia Sundhage kommer ut som homosexuell", *QX*, <http://www.qx.se/12928/pia-sundhage-kommer-ut-som-homosexuell>, hämtat 2011-10-17
- *Svenska Fans*, <http://www.svenskafans.com/italien/227313.aspx>, hämtat 2011-10-14
- "Gary Sundgren – Han säkrade AIK:s första SM-guld på 55 år", www.aik.se, <http://www.aik.se/fotboll/aikindex.html?fotboll/historik/500aikare/garysund.html>, hämtat 2011-10-17
- "Aktuellt antal medlemmar", *Black Army*, <http://www.blackarmy.se/kollanyhet.php?nyhet=2623>, hämtat 2011-12-12

- "Bajen Fans Sveriges största supporterförening med 6000+ medlemmar",
<http://www.svenskafans.com/debatt/sverige/Bajenfans-Sveriges-storsta-supporterforening-med-6000-medlemmar-459/1.aspx>, hämtat 2012-01-09

- "Antifascistisk Aktion", *Motkraft*, http://motkraft.net/aktipedia/antifascistisk_aktion/, hämtat 2011-12-28

Videoklipp från www.svtplay.se

- *Uppdrag Granskning*, programmet "Heligt krig", sänt 2011-12-14,
http://svtplay.se/t/103535/uppdrag_granskning, hämtat 2011-12-28

Intervjuer

- Testintervju 2011-09-12 med "Pia" utanför Söderstadion vid Gullmarsplan, Stockholm samt ett uppföljande samtal på ett café på Södermalm 2011-12-29

- Intervju 2011-09-15 med "Charlotte Corday" vid Tantolundens Idrottsplats i Stockholm samt ett uppföljande samtal på ett café på Södermalm 2011-12-29 (De uppföljande samtalen med "Pia" och "Charlotte Corday" genomfördes enskilt, men under samma dag)

- Intervju 2011-09-16 med "Tincho" på Haga Pub, Hagalund i Solna

- Intervju 2011-09-16 med "Gary" på Dick Turpin, Solna Centrum i Solna

- Intervju 2011-09-20 med "Mira" i Tantolunden i Stockholm

- Intervju 2011-09-22 med "Sonny" på bageriet i Björkhagen, Stockholm

- Intervju 2012-01-04 med Gabriel Kuhn i dennes hem i Stockholm

Alla intervjuer förutom den med Gabriel Kuhn har bandats och transkriberats. Inspelningar och transkriberingar i författarens ägo.

Fältanteckningar

Deltagande observationer har gjorts på Söderstadion i Stockholm mellan april och oktober 2011, vid ett tillfälle på Södertälje Fotbollsarena och en gång på Grimsta IP, samt på olika pubar på Södermalm när bortamatcher TV-sänts. Minnesanteckningar i författarens ägo.

Privat korrespondens

- Mail från Viktor Adolfsson, Järnkaminernas styrelse, 2011-12-21

- Mail, telefonsamtal och Facebookmeddelanden från samtliga deltagare

Populärvetenskaplig sammanfattning

Denna studie berör förhållandet mellan den utomparlamentariska vänstern och den kultur som utvecklats av supportrar på Europas fotbollsarenor; vad som kallas läktarkultur. Den tar sin utgångspunkt i Stockholm och stadens tre stora fotbollslag; AIK, Djurgården och Hammarby. Utifrån sitt eget supporterskap samt möten med sex stycken deltagare utforskar författaren på vilka sätt läktaren kan ses som ett rum för radikal vänsterpolitik, samt hur individen kan förhålla sig till läktarkulturella uttryck och värderingar. De sex intervjuade personerna är alla på något sätt aktiva inom utomparlamentariska vänstergrupper och går, eller har gått, mycket på fotboll. Samtalen rör sig kring den sexistiska, rasistiska och homofoba delen av läktarkulturen, närvaron av fascistiska element samt hur den autonoma vänstern bör förhålla sig till läktarkultur.

Studien utgår från den politiska teoretikern Chantal Mouffes tankar om kollektivt politiskt identitetsskapande, socialpsykologiska och sociologiska förklaringar till massans lockelse på individen samt från anarkistisk teori. De metoder som använts utgår även dem från anarkistisk teori och består av fältstudier (att utföra observationer på den plats studien handlar om) och en metod som kallas walking interviews – intervjuer som utförs gående, eller på den plats som den intervjuade berättar om.

De slutsatser studien drar är bland annat att närvaron av fascistiska element på Stockholms läktare är större än befarat. Supportervärlden har valt att hantera denna närvaro på ett ”anti-antagonistiskt” sätt, det vill säga genom att antingen ignorera politiska motsättningar mellan supportrar, eller genom att ”förbjuda” politiska diskussioner på läktarplats. Detta har enbart lett till att fascistiska individer fått fritt spelrum att röra sig bland den stora, icke-fascistiska massan på läktaren och är något som supportervärlden och den autonoma vänster borde se allvarligt på.